

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

N. F. S. GRUNDTVIGS
BARNDOM OG FØRSTE UNGDOM

(1783—1806).

AF

L. SCHRØDER.

KOLDING.

KONRAD JØRGENSENS FORLAG.

I HOVEDKOMMISSION HOS KARL SCHØNBERG, KJØBENHAVN.

1883.

Trykt hos *Konrad Jørgensen* i Kolding ved *J. P. Løye*.

Indhold.

	Side.
Grundtvigs Fædre	I
Grundtvigs Barndom i Udby Præstegaard	21
Grundtvigs Drengear i Tyregodlund Præstegaard	52
Grundtvig i Aarhus Latinskole	67
Skærtorsdagskampen	97
Den første Ungdomsven	104
Eksamens-Læsning	122
Henrik Steffens	152
Attestats	198
Endnu lidt om Grundtvigs Studentertid	201
Besøg paa Falster	210
Grundtvigs Hjærtesorg	226
Slutning	261

Til Læserne.

I mange Aar har det hørt til mine kjæreste Sysler at forberede mig til en Gang udførligt at fortælle Grundtvigs Levnedsløb. Men alt som Tiden gaar, kommer der mere og mere frem, der kan lyse op over det store Æmne. Den, der er nogenlunde hjemme i, hvad der foreligger trykt, maa være beredt paa, at det, han har at meddele, snart kan faa en ny Belysning, naar der bliver fremdraget ny Rækker af *hidtil utrykte Digte, Breve og Prædikener*, hvoraf der jo endnu forefindes mange. Man kan da komme til at spørge sig selv, om det ikke er bedst indtil videre at lade det bero med *mundtligt* at fortælle, hvad der nu kan vides, og opsætte at *beskrive* Grundtvigs Liv. Imidlertid har baade *H. Brun* i Norge offentliggjort sine Samlinger til en Levnedstegning af Grundtvig, og *Winkel-Horn* har begyndt at udgive en udførlig Levnedsbetragtning, som skal foreligge færdig til Hundred-

aarsdagen for Grundtvigs Fødsel. Disse Værker kunde være en Grund mere for andre, der syslede med lignende Arbejder, til i alt Fald indtil videre at lade dem ligge. Jeg har dog ikke kunnet overtale mig til helt at gjøre dette. Ved at læse Bruns og Winkel-Horns Fortællinger om Grundtvigs Barn-dom og tidlige Ungdom har jeg ikke fundet, at de gjorde mit Arbejde overflødig. Og saa har jeg bestemt mig til at udgive en Beskrivelse af den Tid i Grundtvigs Liv, der gaar forud for hans Op-træden som Forfatter.

En Del af Forarbejderne til, hvad der her frem-lægges, har før været offentliggjort i nordisk Maanedsskrift (især i anden Halvaargang for 1874) og i Højskolebladet for 1880. I dette sidste Blad havde jeg lovet at lade et Stykke trykke om Grundtvigs Studentertid. Men det forekom mig at blive for stort til et Blad af denne Slags, og dette var da en ydre Grund for mig til efter Overenskomst med Bladets Udgiver at lade det blive en Del af en Bog, som han da skulde lade udgaa paa sit Forlag.

For en Del vil det bero paa den Maade, hvor-paa denne Bog bliver modtaget, om den ad Aare skal fortsættes med en anden om Grundtvigs Livs-udvikling og Digtning i Aarene 1806—10, en tredje vedrørende Tiden fra 1811—15 o. s. v. Men jeg har i hvert Fald ikke Hast med at fortsætte Værket. Derfor har jeg søgt at afrunde det, der nu bliver trykt, til et selvstændigt Hele, og for at gjøre det saa brugeligt som muligt for dem, der vil nytte,

hvad jeg deri har samlet til Oplysning om Grundtvig og *de af hans samtidige*, han kom i nærmere Forhold til, har jeg ment det rigtigst straks at medgive Bogen en Navneliste.

Velvillige Læsere bedes at tage Bogen som et Vidnesbyrd om mit Ønske: efter Ævne at bidrage til paa en frugtbar Maade at festligholde Hundredaarsdagen for Grundtvigs Fødsel. De Træk, Bogen indeholder til Oplysning om Barnealderens og Ungdomsaarenes Betydning som Forberedelse for de senere Livstider, gjør den særlig skikket til at være et Festskrift fra en af de Skoler, hvor Grundtvigs Oplysning om Menneskelivet ikke blot fremhæves, men ogsaa tages til Rettesnor i Gjærningen.

Folkehøjskolen i Askov i Juli 1883.

Ludvig Schrøder.

Grundtvigs Fædre.

Slægten *Grundtvig* har hjemme i Odsherred paa Sjælland. Men man véd ikke, hvor fra den har faaet sit Stammenavn. *Morten Tuesen*, der døde som Borgermester i Nykjøbing samme Aar som den tyske Trediveaarskrig udbrød, og hans Søn *Jørgen Mortensen*, der døde i samme Værdighed 1657, er de første af Grundtvigs Forfædre, som kjendes; men de har ikke noget Stammenavn. Det var først Jørgen Mortensens Sønner, som kaldte sig Grundtvig. Da der er mange Vige, som skærer sig ind i Odsherred, er det vel muligt, at en af dem kan have hedt Grundt-Vig, og at Borgermestersønnerne har taget Navn efter den eller efter en Gaard, der bar dens Navn. Nu er det i alt Fald gaaet ad Glemme, at der har været sligt et Stedsnavn i Odsherred. *Hans Jørgensen Grundtvig* døde Aar 1700 som Byfoged og Konsumsionsforvalter i Nykjøbing.

Den ene af hans Sønner hed *Førgen Hansen Grundtvig* og blev 1697 Sognepræst i Kregome paa den anden Side af Issefjorden ved Frederiksværk. Han døde i sin kraftige Alder 1712; men fra ham stammer alle de Grundtvigere, som hører til Slægten, skriver Frederik Barfod, »der er nemlig Grundtviger, med hvilke dette ikke er Tilfældet«^{*)}

En Søn af Præsten i Kregome var den *Otto Grundtvig*, som vi kan læse om i Roskilde-Rim og Roskilde-Saga. Han blev født i Kregome 1706. Da hans Forældre tidlig var døde fra ham, blev han, medens han gik i Roskilde Skole, som saa mange fattige Peblinge underholdt ved Godtfolks Miskundhed; »thi det var for dum Mundheld: af lidet Føl kan vorde Hest, af liden Pebling og en Præst, og det var Gæmmen for de fleste, som ikke avlede en Ordets Tjener, at hjælpe til en saadan at opfostre.« Han havde stor Lyst og Nemme til Musik og stjal sig undertiden ud af Byen med dens Spillemand til Bryllupper; men derover forsømte han ikke Bøgerne.

Gamle Otto! tung og trang
var dig vist din Skolegang:
moderløs og uden Fader
vandred du paa disse Gader;

---

*) »N. F. S. Grundtvigs Jordefærd«, S. 142, og Wibergs Præstehistorie.

Arven i din Præsteslægt
 tynged ej paa Verdens Vægt.
 Mægtede da Skolebogen
 end at føde Skolepogen?
 Arme Pebling! med din Spand
 aarle ser jeg dig og silde
 klart af Hellig Korsens Kilde
 kummerlig at øse Vand;
 Korsens Kilde maa dig nære,
 Vand du maa for Brødet bære.
 Underligt, at under Aag
 ej du glemte brat din Bog.
 Stundum vel fra Bog og Kilde
 vandred du til lystigt Gilde:
 mens dit Rum var tomt i Skolen,
 sørgede for dig Fiolen;
 men med Strængeleg du drog
 al Tid hjem til Spand og Bog,
 Arven i din Præsteslægt
 tynged ej paa Verdens Vægt,
 men paa Hans, som, rig til alle,
 hjælper dem, der Ham paakalde.

Han blev 1732 Præst paa Sejerø og var dér, som han kaldte det, en Robinson i 28 Aar. Det var haarde Folk derovre. De gik til Kros, før de gik i Kirke, og sad derfor gjerne og sov under Prædiken. Det hjalp ikke Otto Grundtvig, at han formanede dem til at lade denne Uskik fare. Paa Vejen til Kirken gik han derfor selv en Søndag Morgen ind i Kroen, hvor Sognemændene sad og drak om et langt Egebord. Præsten talte dem alvorligt til. Da rejste Jens Langkniv sig ved Bordenden og spurgte,

om Præsten vilde holde sin Mund, eller han vilde have den stoppet med den Kniv, som Jens med det samme trak frem af Bæltet. Men Præsten rev sin Kjole op og blottede Brystet, i det han raabte: »Saa stik da!« Jens tøvede. »Din Kryster, som tør true, men ikke stikke!« sagde Præsten, rev ham Kniven ud af Haanden og kastede den med en saadan Kraft i Stengulvet, at den gik midt over. Derpaa tog han Jens Langkniv selv i Nakken og smed ham ud igjennem det aabne Vindue. Krostuen blev straks rømmet, og siden ventede man med at gaa til Kros, indtil Kirketjenesten var til Ende. Saaledes fortæller Barfod. Men det er ogsaa fortalt noget anderledes. Bønderne paa Sejersø vilde ikke betale deres fulde Tiende, og da Præsten gjorde Krav paa at faa, hvad der tilkom ham, sendte de Jens Langkniv op til ham. Han trak da Kniven og truede Præsten. Men denne slog til Mandens Haand, saa Kniven faldt fra ham, og satte ham derpaa selv ud af Vinduet. Baade til den ene og til den anden af disse Fortællinger kan det passe, naar Sønnen synger om Otto Grundtvig:

Kun naar Jordens Torne saare,
 kan dens Tant os ej bedaare;
 da det ømme Hjærte maa
 hige did med stor Attraa,
 hvor ej længer Torne stikke,
 hvor det véd, der blødes ikke.

Denne Higen hellig klang,
 Otto! i din Orgelsang.
 Hørlig var den at fornemme,
 naar du med din Tordenstemme
 dundrede mod Folkets Synd,
 naar med Salvelse du tolked
 Evangelium for Folket;
 ja, naar Tungen hørted hige
 efter Tonen at udsige,
 som din Aand undrykt fra Jord
 lytted til i Englekor.
 I dit Blik den var til Skue,
 der du vendte nøgne Barm
 kjæk mod den forvovne Arm,
 som med Staal dig turde true.

Det er ikke saa underligt, at Otto Grundtvig blev æret som en Konge paa Sejerø; men af de gudfrygtige blev han elsket som en Fader. Det skete stundum, at unge flygtede fra Øen for at slippe for hans Overhøring. Men det er ikke længe siden, skrev Sønnensøn 1814, at Oldinge tog Huen af i Baaden, naar Otto Grundtvigs Navn blev nævnet.

I sine sidste Aar var han Præst i Vallekilde, hvor han døde 1772. Aaret forud (den 8. Oktober 1771) havde der i hans Præstegaard været en stor Højtid, i det han paa en Gang viede to af sine Døtre. Frederikke Severine Grundtvig blev gift med den 27-aarige Magister Nikolaj Edinger Balle, der nys var bleven ordineret til Sognepræst for Kettrup og Gøttrup i Hanherrederne, men som baade under sit Ophold i Lejpszig

(1765—69) og i Gøttingen (1769—70) havde vundet et videnskabeligt Navn, der varslede om, at han skulde naa langt ud over Stillingen som Præst paa Landet i Aalborg Stift. Det skal have været hans Brud, der har overtalt ham til at søge Præstekald. Anna Kathrine Grundtvig blev gift med den residerende Kapellan ved Viborgs søndre Sogn, Hans Chr. From, som døde 1 $\frac{1}{2}$ Aar efter. Forlovere var den gamle Præsts Søner, Jørgen Grundtvig, Præst paa Sejerø, og Johan Grundtvig, Præst paa Odden, og en tredje Søn, Chr. Grundtvig, forrettede Tjenesten som Degn for Vallekilde og Hørve.*) Det er med alt det i Minde, som Grundtvig har hørt sin egen Fader fortælle om Farfaderen, at han i Roskilderimene giver ham det Vidnesbyrd, at han var en

Bjærgmand af Lutheri Lag,
 flink han grov i rige Aarer,
 førte frem til Lys og Dag
 Guld, som blinker, men ej daarer.

Blandt Otto Grundtvigs Søner var Kr. *Johan Ottosen Grundtvig* (f. 23. Novbr. 1734 paa Sejerø), som 1760 blev Kapellan i Egebjærg og 1766 Sognepræst i Odden, men 1776 fra det nordvestligste Sjælland blev flyttet til det sydøstligste som Sognepræst i Udby og Ørslev ved

*) L. Kochs Biskop Nikolaj Edinger Balle. S. 14 f.

Vordingborg, hvor han døde som Jubellærer den 5. Januar 1813. I sin Ligtale over ham kunde Sønnen kalde dem, der havde kjendt ham, til Vidne paa, at »hans Levned var ærbart og stille, at han var ærlig i Ord og retskaffen i Gjerning, — at han aabenbarlig havde bekendt Troen paa Guds hellige Ord og den korsfæstede i det halve Aarhundrede, han gjennemvandrede som Ordets Tjener, — at han baade hemmelig og aabenbar spottedes og forhaanedes for denne hans gammeldags, enfoldige Tro, — at han i Fattigdom og Trængsel slog sin Lid til Gud, — at han retsindig underviste baade gamle og unge, at han straffede, formanede og trøstede ved det sande, det stærke Guds Ord, og at han ydmygelig erkjendte sin Ringhed og udbød af Hjærtens Fylde: ikke os, Herre! ikke os, men dit Navn Ære, dig hører Æren til, men os vore Ansigtters Blussel!«*) Og da N. F. S. Grundtvig selv i over halvtredssindstyve Aar havde været Ordets Tjener, vidnede han: »Jeg havde en gammel Fader, der var Præst i over halvtredssindstyve Aar og alle sine Dage bevarede Barnetroen, som vi alle ved, Daaben bekjende, og han var en af de faa, som sørgede inderlig over den rædsomme Vantro, der under Navn af Oplysning i hans Alderdom oversvømmede Verden, saa han havde Ret til at vente det Eftermæle, som han ønskede

---

*) Gr. Lejlighedstaler, S. 19 f.

sig, og som jeg stræbte at give ham med Apostelen Pavli Ord: Dette er vor Ros, vor Samvittigheds Vidnesbyrd, at vi har vandret gennem Verden i gudelig Enfoldighed og Oprigtighed, ikke med kjødelig Visdom, men med Guds Naade.*) Allerede i det Digt, hvormed han tilegnede sin Fader sin Dimisprædiken, havde Grundtvig skrevet om ham:

Hans nok og alt var Jesu Kristi Tro,
 dog blev han ej i Gjerningen til Skamme,
 for ham var Tro og Gjerning aldrig to,
 thi Livet lyste af den indre Flamme.
 O, gid enhver, som spotter fræk med Tro,
 hans Idræt skued og den høje Ro,
 hvormed han Livets Aftenbøn kan holde!

Og dermed stemmer, hvad han 1824 skrev i Nyaarsmorgen:

Min Fader, Gud glæde
 hans Sjæl i sit Kor!
 han ingen lod græde
 for Brød ved sit Bord,
 ej døde Moraler
 sin Afkom han gav,
 men levende Taler,
 naar Krøbling ved Stav,
 naar Flokken om Bænken,
 naar Hunden i Lænken
 rundhaandet *han selv* ihukom!

og hvad han 1844 følte ved sin Faders Grav:

. *) Pr. paa 21. S. e. Tr. 1866. Beg.

En troende Taler var Fader Johan,
 en glødende Kæmpe i luthersk Forstand,
 med Øre for Salmer, som Kingoer sjunge,
 med Barnet i Hjærte og Skriften paa Tunge.
 Paa Gjærninger gode saa rige var faa;
 thi ingen var bedre end han ved de smaa;
 og hvordan her nede han gjorde sin Bøn,
 det *han* vil forklare, som saa det i Løn.*)

Præsten Theodor Møller, der som Kapellan i Udby har samlet de Minder om den grundtvigske Slægt, som et halvt Hundrede Aar efter levede i Udby, fortæller, at de gamle Bønder al Tid sagde om Johan Grundtvig, at han var en skikkelig Mand, »noget, der i deres Munde udtrykker noget ubetinget godt og slet ikke har den Bismag som i vor«, han har følt sig godt hjemme i Kirken og i Studerekamret, men maaske nok været lidt ubehjælpelig overfor Yderverdenen. 1779 udgav han en Forklaring af Katekismen med 741 Spørgsmaal og Svar, som til Dels ikke var meget barnlige. Et af Spørgsmaalene var det: Hvad er *Vilje*? Og derpaa skulde da svares: en væsentlig Færdighed eller Ævne i Sjælen til at bestemme sit Forhold efter de Forestillinger eller Begreb, man har om en Ting. Th. Møller bemærker dertil: »Det var ikke sært, om Skolebørnene foretrak deres egen *Vilje*, og det er mig netop fortalt, at en Gang var Grundt-

*) D. Kirketidende for 5. Sept. 1880.

vig ovre i Udby Skole og hørte Børnene, det var i Fastelavnstiden, og der var Løjer uden for paa Gaden, som Børnene naturligvis kigede efter; men saa blev Præsten ivrig og raabte: »Aa, I vil hellere se efter Fanden der ude end høre paa mig!« I Kirkebogen skrev den gamle Præst ved hvert nyt Aars Begyndelse: I. N. J. (in nomine Jesu, d. e.: i Jesu Navn); og oftere findes der latinske Bemærkninger i Kirkebogen; paa sin halvtredssindstyvende Jubilæumsdag, den 5. Desember 1811, forfattede Præsten et langt latinsk Digt, som han kaldte sin Svanesang (epicedium evcharisticum) og tilegnede den hellige Treenhed*).

I Fortalen til den ovennævnte Bog (»Katekismi Forklaring efter Saliggjorelsens Orden«) gjør Johan Grundtvig opmærksom paa, at han ikke har forklaret alle de enkelte Ord, som forekommer i Katekismen, men kun saadanne, om hvis rette Betydning, han havde fundet, at baade mange Børn og adskillige af de ældre i hans Menigheder var uvidende. »Først«, skriver han, »haver jeg al Tid været bange for at forklare saadanne Modersprogets Ord, hvis Bemærkelse bliver ved daglig Tale og Omgang enhver bekendt, saa snart man kan bruge sin Forstand, at gjøre samme Ord utydelige, og saaledes at standse den enfoldige Almue paa en jævn og

*) Nord. Maanedsskrift. 1874. I. S. 46.

anstødfri Vej. *Dernæst* forudsætter jeg, at før end de unge antages af en Præst til Beredelse til Konfirmationen, have de allerede faaet af Underlærerne den almindelige Ord-Forstand eller bogstavelige Kundskab.« Den foreliggende Bog svarer til hans Undervisningsmaade efter Pontoppidans Forklaring for hans Konfirmations-Børn, den konfirmerede Ungdom og øvrige Tilhørere, »hvilket tillige med min forrige Menighed dette Værk egentlig og først er tiltænkt som et dagligt Opbyggelsesmiddel i den Tro, de af mig læres og ere blevne lærte, og en Admindelse nu og i sin Tid om min Ind- og Udgang iblandt dem, og jeg finder det tjenligt til samtlige mine Tilhøreres des snarere og ordentligere Oplysning at oplæse den stykkevis af Prækestolen om Søndagen i Stedet for anden brugelig Indledning til Evangeliernes Afhandling.« Og i en Bog af denne Slags og til dette Brug var det ikke tjenligt at anbringe »usammenhængende og uforholden Forklaring over bekjendte enkelte Ord«.

Har han sparet paa Ord-Forklaringer, saa har han ikke sparet paa Bibelsprog. »Mig haver det al Tid værct en Hovedsag i Religionens Foredrag mere at tale Guds end Menneskens Ord og ogsaa at være det bekjendt. Jeg haver og mærket, at en Del af mine Tilhørere hverken har haft eller har Lyst eller Ævne til at anskaffe sig Bibelen, ej heller Tid til at læse den,

ej heller Færdighed og Skjønsonhed nok til at læse den opbyggelig, og det maa dog være dem højst magtpaaliggende at være visse paa, at Katekismus er af Bibelen eller et kort Indhold af de i Bibelen indbefattede saliggjørende Sandheder; saa vist som det tillige har unægtelig en anden Smag og Fynd at læse Guds Ord selv, end menneskelige Forklaringer over Guds Ord. For da at hjælpe især de fattige, men lærebegjerlige iblandt disse Bønderfolk til at læse og lære tillige med Børne-Lærdommen saa meget af Bibelen som mueligt, haver jeg med Flid udsøgt de efter min Indsigt bekvemteste Sprog.«

Hvad endelig hans Stil eller Skrivemaade angaar, da beder Forfatteren den gunstige Læser betænke, at Bønder er og har været hans Tilhørere. »Man er vel i disse Tider vante til en sleben Stil og pyntelige Udtrykke i Skrifter. Jeg tilstaar og, at hos Folk af en bedre Opdragelse, finere Smag og skarpere eller mere øvede Indsigter, er saadant poleret Skrivemaade vist nok den nødvendigste og nyttigste, da en af anden Art vilde være saadanne afmagelig, blive foragtelig og unyttig som det fordærvede Salt; men hvem, som ret kjender den Stand, der haver mest med Ageren og des lige jordiske Ting at bestille, dens sløve Tænkemaade og ubestemte Talebrug, — hvem, som ved af Erfarenhed, hvad Møje (sandelig større, end i Alminde-

lighed tros) det koster, at bibringe de fleste af Bonde-Almuens Børn tydelige Begreb om Troens Hemmeligheder, og at der fejler kun lidet i, at man jo er Barbarer for dem, naar man afhandler disse aandelige Ting, i hvor megen Tydelighed man endog beflitter sig paa, den skal vel tilstaa mig, at en Lærer for saadanne sandelige Mennesker kan ikke dybt nok nedlade sig, eller nok læmpe sine Udtrykke efter deres daglige og bevandte Sprog, om han ellers skal forstaas og ikke tale hen i Vejret. Imidlertid formoder jeg, at min Stil er hverken nedrig eller krybende eller slæbende; lige som jeg og haver under mueligste Fattelighed stræbt at vedligeholde den Højaegtelse, man skylder de høje Sandheder, hvilke, da de høre Guds Aand til, bør ikke bedømmes efter Kjødets, men paa en aandelig Maade, ej heller udsiges med Ord, som menneskelig Visdom, men som den Hellig-Aand lærer. Derfor til at erstatte, hvad som maatte synes at savnes i Stilens Pynt og Finhed, haver jeg jævnlig over alt stræbt at udtrække og udtrykke saa meget des kraftigere Saften og Kraften i Sandhederne, baade at paamine om vedkommende Pligters Øvelse, saa og til at styrke følsomme og rette Sjæle med de fyndigste Trøste-Grunde; thi jeg vilde gjerne overbevise mine Tilhørere, at den sande Kristendom bestaar ikke i Ord, men i Kraft, og at man har endnu ikke lært den ret, naar man endog kan

færdig oplæse dens Lærdomme i Bog og uden ad (dog hvor meget fejler ikke end og heri hos mange af den tilvoksende, men jammerlig forsømte, og fra Skolegang holdte, Ungdom, vel over 20 Aar gamle?) men da først, naar man haver indset, føler og tilstaar dens Rigdom til at lære og trøste.« At Katekismi Forklaring, som den nu forelægges, kan hjælpe jævne Tilhørere til dette, »derom tør jeg anse som tilforladelige Forsikringer, de stille Suk og salte Taarer, som jeg, mig ikke til liden Glæde og Opmuntring, er bleven vaer under dette mit Foredrag hos en og anden af mine Konfirmations-Børn, ja end og hos de gamle i Guds Hus.«

Om selve Bogens Indhold kan man faa en Forestilling ved at læse den Oversigt, som er givet paa følgende Maade:

»Saliggjørelsens Orden,
eller

de saliggjørende Sandheders Sammenhæng
og ordentlige Foredrag
kan affattes i følgende 5 Hoved-Stykker:

- I. Om Guds Kundskab, Væsen og Egenskaber.
- II. . . Skabelsen og Forsynet.
- III. . . Syndefaldet, Synd og Frivilje.
- IV. . . Naaden til Menneskenes Oprensning af Faldet.

Herunder befattes:

1. Udvælgelsen og dens modsatte, Forskydelsen.
2. Guds Søns Sendelse til Verden, Lidelse, Død og Ophøjelse.
3. Guds Ords skriftlige Aabenbaring.

Dettes Inddeling

i Henseende til Tiden i det gamle og ny Testamente.

. . . Indholdet i Loven og Evangelium.

Ved dette Middel vi

- a. kaldes og forsamles til Guds Kirke.
- b. oplyses.
- c. omvendes og retfærdiggjøres.
- d. fornyes og opholdes i Naadestanden.

Her handles

- a. om gode Gjerninger.   b. Bønnen.

4. Sakramenternes,

a. Daabens	}	Indstiftelse.
b. Alterens		

Her handles om Guds Kirke.

V. Om Menneskets Tilstand tilsidst.

1. Døden.
2. De dødes Opstandelse.
3. Dommen.
4. Det evige Liv og den evige Død.
5. Verdens Ende med foregaaende Tegn.◀

Nu følger i Spørgsmaal og Svar Ordfor-
klaringer, der i selve Fremstillingen forudsættes
bekjendte: 1) Hvad er et Væsen? 2) Hvad er
et Element? 3) Hvad er en Aand? 4) Hvad er
en Person? 5) Hvad er et Liv? 6) Hvad er
Døden? 7) Hvad er Forstand? 8) Hvad er
Viljen? o. s. v.

I det første Hovedstykke drøftes blandt andet
Beviserne for Guds Tilværelse, og her læser man
da: »Verden kan umulig have skabt eller ved-
ligeholdt sig selv, ligesom et Hus har ikke bygt
eller kan vedligeholde sig selv; altsaa maa Verden
have en ældre og højere Aarsag, som har skabt
og vedligeholder dem.« I den Lærebog, som
ikke uden Grund nævnes efter Johan Grundtvigs
Svoger N. E. Balle, findes den samme Lignelse
(I. Kap. § 3. a): »Hvo, som vil bruge sin For-
nuft, erkjender letteligen, at *Verden kan ikke
være bleven til af sig selv*, lige saa lidet som
et Hus eller en By kan bygge sig selv; thi der
er ikke nogen Ting til, som jo har havt sin
Aarsag, hvoraf den er kommet.« Balle har der-
imod ikke fulgt Johan Grundtvig i Beviset for,
at Verden ikke er evig. Det lyder saaledes:
»Verdens Aar og Alder forøges stedse; men et
Tal, som stedse forøges, kan jo og formindskes,
naar man tager derfra; ja man kan saa længe tage
fra, at man omsider kommer til det første Aarstal;
men naar man nu har naaet dette, saa har man den
Tidspunkt, da Verden først blev skabt og beboelig.«

I det hele vil Johan Grundtvigs Forklaring over Katekismus findes stemmende med Pontopidans og med den herskende Tankegang hos de gammeldags troende Præster baade med de Fortrin og med de Skrøbeligheder, som knyttede sig til denne Tankegang. Ved *Syndefaldet* mistede Adam og Eva « Guds Billede ». Hensigten med *Herrens Nedfart til Helvede* forklares saaledes: » Han lod de fordømte Sjæle af den første Verdens saa vel som følgende Tids ugudelige Mennesker vide, at de vare selv Skyld i deres Fordømmelse; thi havde de troet paa ham, den Kvindens Sæd, som nu havde vist, at han var fuldkommelig i Stand til at gjøre bodfærdige Syndere salige, saa vare de ikke komne i det Pines Sted. « Til Spørgsmaalet: » *Tror du paa denne Guds Kirke?* « svares der: » Nej, jeg tror paa Gud alene; men jeg tror, at Guds Kirke er til, d. e., at her paa Jorden er en Samling af Guds Børn. «

Som Kapellan i Egebjærg lærte Johan Grundtvig at kjende, og som Sognepræst i Odden ægtede han 1768 den da tyve Aar gamle *Katrine Marie Bang*, Datter af Inspektøren ved de kongelige Godser i Odsherred, Kammerraad Niels Kristian Bang og Ulrike Eleonora Schwane. Hun var født i Ulkerup som det fjortende af sin Faders nitten Børn og den tredje af ni Fuldsøskende. Havde hendes Fader været gift en Gang før, saa giftede Moderen sig ogsaa anden Gang, da hun var bleven Enke. » Men «,

sagde Grundtvig den 23. September 1822 i Lig-talen over sin Moder, »der blev af hendes værdige Stiffader, Kammerraad Jakob Ulrik Hansen, intet sparet for at give hende med de yngre Søkende en Opdragelse, der kunde gjøre dem deres og frem for alt deres Kristen-Navn værdige.« Den bangske Slægt havde et stort Navn; den havde i mere end tre Hundrede Aar skjænket Fæderne-landet en talrig Skare af Embedsmænd, og den paastod at være oprunden af den ældgamle Stamme, som Absalon havde forherliget.*) Som et Bevis tjente, skriver H. Steffens, Familie-vaabnet, som ejedes af hans Moder, der var Søster til Grundtvigs Moder: »Absalon havde først grundet Kjøbenhavn og kaldt den efter sig Akselstad; hans Familievaaben blev den ny Stads Vaaben og er det endnu, og dette er det samme, som Bangerne endnu fører.«**)

*) Gr. Lejlighedstaler, S. 31.

***) »Hvad jeg oplevede«. Dansk Overs. I., 94 f. Efter Nord. Konvers.-Leksikon stammer Slægten fra Oluf Bang, der som Sekretær hos den pavelige Legat Thomas i Ungarn 1517 blev adlet af Kong Ludvig II. og senere blev Borgemester i Middelfart. — I »Dannevirke« III., S. 81) skriver Grundtvig: »Efterdi min Opvækst har, som min Herkomst, delt mig mellem Sjælland og Jyl-land, har der i mit Hoved, som al Tid var letnemt til slikt, forsamlet sig mange af Menigmands Ordsprog.« Det maa have været fra den bangske Side, at han

Johan Grundtvigs Hustru var, fortæller Th. Møller, en klog, alvorlig, viljekraftig Kvinde, der nok kunde føle sig og føre sig, men var dog venlig og jævn i Omgængelse, elskede inderlig Mand og Børn og havde en aaben, kjærlig Haand for Fattigfolk. Det store Husvæsen bestyrede hun med Dygtighed, og naar dog Pengesagerne i Præstegaarden aldrig stod rigtig godt, var det vel, fordi Børnenes Opdragelse kostede meget. men ogsaa paa Grund af Præstefolkenes store Gjæstfrihed. Hun tog sig i det hele af alt Gaarden vedrørende; kom man til Præsten og spurgte ham om noget af den Art, svarede han gjerne: »Det véd jeg sandelig ikke, gaa til min Kone!« Madammen holdt meget af Haven, som fordrede megen Pasning, og det kunde den daværende Nabo, Degnens Datter, som 1874 var 83 Aar, godt huske, at en Gang kom Avlskarlen ind til Madammen og sagde: »Skal vi ikke ud i Dag og binde Rugen? Degnens er ved det.« Saa svarede Madammen: »Aa, hvad bryder vi os om, hvad Degnen gjør, nej, I skal i Haven og luge.« Det blev rigtignok Regn i fjorten Dage,

---

havde jydsk Blod i sine Aarer. — I 1815 skrev han i »Strøtankerne« til Jens Baggesen:

„Skjønt en Sjællandsfar i Munden,
jeg er oprigtig jydsk i Grunden.“

(»Kjøbenhavns Skilderi« for Novbr. 1815.)

og Rugen blev helt grøn i Toppen, sagde den gamle Kone med et lille Smil, der viste, at Degnens Triumf endnu ikke var glemt. Madam Grundtvig var af et svagt Helbred, meget bleg, og det var for sin Svagheds Skyld, at hun af sin Broder, Lægen Bang, blev raadet til at bruge Tobak, som hun røg af lange Lerpiber. En Kvinde, der brød sig om Folkesnak, havde ikke turdet give sig i den Kur.*) Ogsaa i Grundtvigs Ligtale over hans Moder er det omtalt, at hun i mere end 40 Aar bar paa et sygeligt Legeme og var tit ved Gravens Rand. Hun var en meget fintføleende og dannet Kone af den gamle Slags, skriver han i Fortalen til sin Ordsprogs-samling. Han anfører som et afhendes »Livord:«
 »heller død end raadvild.«**) Hvor meget hun har været for ham, især i hans Børneaar, bliver der neden for Lejlighed til at dvæle ved.

————— H O N O R I N D I C H T N E R I N G —————

*) Nord. Maanedsskrift« 1874, I, 47 f.

**) »Danskeren«, III, S. 41 og IV, S. 278. I »Bragesnak«, 2. Udg., S. 21, læser vi, at det er Damernes Ordsprog: »Heller død, end raadvild«. Sammesteds, S. 219, hedder det, at »det er egentlig Damernes korte Filosofi: at man skal nytte Øjeblikket.

Grundtvigs Barndom i Udby Præstegaard.

Præstefolkene i Udby havde syv Børn, hvoraf to døde som spæde. Det ældste af de Børn, der blev voksne, bar sin Farfaders Navn. Han var fire Aar gammel, da Forældrene kom til Udby, blev sat i Herlufsholms Skole og blev Student der fra 1789. Kort efter, at han havde taget sin Embedseksamen, fik han en præstelig Gjerning i Kjøbenhavn. Aar 1800 fulgte han B. S. Ingemanns Fader som Sognepræst for Torkildstrup og Lillebrænde paa Falster, blev 1805 Provst i Falsters Nørre-Herred og 1823 forflyttet til Gladsakse ved Kjøbenhavn, hvor han døde 1843. Han blev 1798 gift med sit Søkendebarn, Marie Amalie Balle, en Datter af Biskop Nikolaj Edinger Balle og dennes første Hustru, hans Faster, Frederikke Severine Grundtvig*. I

*) Leths og Wads Dimittender fra Herlufsholm, S. 140 f.

sin Ligtale over denne sin Broder Otto sagde Grundtvig, at han var en ædel, kjærlig Sjæl, en Mand af gammeldags Ærlighed og Oprigtighed, billig og nænsom, deltagende, medlidende og barmhjærtig, saa han glædede sig gjerne med de glade og græd med de grædende, opmuntrede, trøstede og hjalp, hvor han kunde; lige fra hans Skolegang, da han selv endnu var Barn, fik han ham kjær. Skjønt selv i knappe Kaar, havde Otto Grundtvig godvillig snarere over end efter Ævne understøttet tre yngre Brødre og lod dem i alle Henseender føle, han havde hvilet under samme Moders Hjærte, og hans Broderkjærlighed trodsede ogsaa den store Kløft, som Afstanden i Aar i vor bevægede Tid maatte gjøre og kjendelig gjorde mellem ham og hans yngste Broders Tankegang og Synsmaader. Talen sluttede med et smukt Digt:

Min ældste Broder og min første Ven,
 en ædel Mand er sovet hen,
 og Brodertalerne om gammel Sæd
 i fælles Hjem hensov dermed.
 De Brodertaler er i Hjærtets Egn
 som Solskinsvejrr og Dug og Regn,
 Kjærmindefloret fra vor Faders Gaard
 nu falmer daglig i mit Efteraar;
 men Fred med dig, som var af Verden træt
 og følte Hjemve blandt en fremmed Æt!
 og Fred med alt det ædle under Sky,
 som ældes og fortrænges af det ny!
 Der er et dejligt Land med *evig* Fred,
 hvor gammel Sæd og ægte Kjærlighed

selv i al Evighed forældes ej;
 did gaar vor Slægts den gamle Vej,
 der findes alt i mange Aar
 det bedste fra vor Faders Gaard,
 der, i vor bedste Faders Navn,
 vi samles nok i *Jesu* Navn!*)

Jakob Ulrik Hansen Grundtvig, der var opkaldt efter sin Moders Stiffader, og Niels Kristian Bang Grundtvig, der var opkaldt efter hendes egen Fader, var tre og fem Aar yngre end Otto. De kom som han til at studere, men tog Præstekald paa Guineakysten og døde begge der, den ene 1801 og den anden 1803. Til en Datter af den ene af disse Præster sigtede Grundtvig i Mindetalen over sin Moder, da hun var død i Præstø den 17. September 1822, ved de Ord, at en fader- og moderløs Sønnedatter var hende den Alderdomsstøtte, hun forgjæves havde ventet at finde i sin egen Datter**). Efter de omtalte tre Sønner kom Datteren, som bar sin Mormoders Navn, Ulrikke Eleonora, men som døde 1805, da hun var ved de femogtyve Aar. Det har været trange Tider for de gamle Præstefolk, da de med to Aars Mellemlum først mistede

---

*) Lejlighedstaler, S. 66—68.

***) Lejlighedstaler S. 27 og 232. Hun hed Kathrine Marie Grundtvig efter sin Farmoder og blev 2. Juli 1823 gift med Holger Levin Grønvold, Kjøbmand i Vordingborg, et Barnebarn af en af Johan Grundtvigs Søstre.

de to Sønner og saa denne Datter. Da Grundtvig sendte sin Fader Nordens Mythologi (1808), kunde han med Føje skrive til ham:

Sorg, Bekymring, mange Dage
blegede din hvide Lok,
men du gik med elskte Mage,
skilt fra Verdens vilde Flok;
midt i den nedsjunkne Tid
paa din Læbe, i din Id,
leved Jesu Kristi Lære.

Fire Sønner Gud dig gav,
alle ofred du ham atter,
selv han drog hen over Grav
hjem til sig din kjære Datter;
ak! da hvidned dine Haar,
og dit Hjærte fik et Saar,
som kun Herrens Ord kan læge.

Fire Sønner du hengav,
Gud og Videnskab at dyrke,
tvende bag det brede Hav
sjunke ned i Gravens Mørke:
Verdens Edder, Solens Brand
dræbte dem i fjærne Land;
stridig randt din Fadertaare.

›Requiescit in pace Dei‹ (hun hviler i Guds Fred), skrev Faderen i Kirkebogen, ›Gud samle mig og min kjære Hustru C. M. B. samt to efterlevende Sønner med hende og de forhen afdøde fire hendes Søkende i evig Glæde for

vor Frelser, Jesu Kristi, Forsonings Skyld. Amen«. Den gamle Degnedatter, der før er nævnt, havde en Søster, som var jævnaldrende med Ulrikke, og som daglig kom i Præstegaarden. Denne Søster har fortalt følgende om Ulrikkes Endeligt. Grundtvigs havde ude i Haven et Skur med Tag over, hvor de sad, naar Vejret var godt; en Dag kom den gamle Præst løbende ind der ude fra og raabte: »Mor, du skulde se, hvordan Rikke danser op og ned i den brede Gang!« Det var en Gang med Avnbøge paa begge Sider, der endnu stod i 1874. »Nej, hun sidder saamænd inde i sit Kammer«, svarede Madammen. »Ih, Snak«, sagde Præsten ivrig, »jeg saa hende, sandt for Gud, jo i dette Øjeblik der ude i Haven!« »Ja, vi kan jo se ad i hendes Kammer«, mente hans Kone. Da sad Rikke derinde og havde ingen Steder været; men hun kom ikke mere ud, gik til Sengs kort efter og døde. Der havde kort i Forvejen været en ung Student i Præstegaarden, som havde lært hende at spille paa Klaver. De to unge var kommen til at holde af hinanden; men Ulrikke turde ikke aabenbare det for Forældrene. Disse fik det først at vide efter hendes Død, da Moderen flere Nætter i Rad saa noget som en Skygge, der gik gennem Sovekamret ind i Ulrikkes Kammer og blev staaende ved hendes Dragkiste. I den fandt Moderen nede mellem nogle Klude et Brev fra Studenten,

der oplyste, hvad Datteren ikke havde turdet fortælle.

N. F. S. Grundtvig har 1848 sunget »ved sin Søsters Grav«:

Min eneste Søster af Byrd og af Blod,
 hun var, sagde Fader, til Verden for god;
 ja hun var en Rose, hvis Hjærte stod bart
 for Jordlivets Storme, til Nederlag klart;
 men Urtegaardsmanden, som bor over Sky,
 han rev den fra Stormen og skjænked den Ly;
 og hist i Guds Have, som selv han har sagt,
 alt, hvad han har plantet, skal ses i sin Prag.^{**)}

Af og til har hendes lille Broder klamredes lidt med hende; men hun var ellers hans »Perle-Veninde«.^{***)}

Den yngste af Johan Grundtvigs og Cathrine Marie Bangs Børn var den Dreng, som blev født 1783, og om ham har Faderen skrevet saaledes i Kirkebogen: »Den 8. September, som var en Mandag efter d. 12te Trin. Kl. 3 efter Middag blev min kjære Hustru Cathrine Marie Bang lykkelig forløst med en Søn, som den 10de blev af mig hjemmedøbt og kaldt *Nicolai Frideric Severin*. Jordmoderen Madame Karstensen bar ham da. Følgende 8. Oktober, som var en Onsdag, blev hans Daab konfirmeret i Udby Kirke, da høj-

*) Th. Møller i »Nord. Mndskr.« 1874. I, S. 49 f.

**) »Dansk Kirketidende« for 6. Septbr. 1880.

***) Winkel-Horn, S. 29.

velbaarne Frue Kammerherreinde von Raben til Beldringe bar ham og Frøcken Halman fra Rønnebeksholm stod hos; de øvrige Faddere vare: S. T. Hr. Kammerherre og Konferentsraad v. Beringschiold til Rønnebeksholm, samt deres Velærværdigheder: Hr. Westengaard i Sværdborg, Hr. Reenberg i Præstø, Hr. Smith i Mehrn og Hr. Homan til Hammer og Lundby. Hr. Provst Ditzel forrettede den hellige Act.« Det var en af de første Gange, at Barndaab blev udført i Danmark uden Djævlebesværgelsen, som kort før var afskaffet*).

N. F. S. Grundtvig er opkaldt efter Nikolaj E. Balle og dennes første Hustru, Frederikke Severine Grundtvig, som var Søster til Præsten Johan Grundtvig, men tretten Aar yngre end han. Hun var død 1781. og Mindet om hende var ventelig bleven opfrisket, da Balle, som netop

---

*) Th. Møller anf. Sted, S. 50. Kirkespejl, 2. Udgave, S. 319. Kammerherre *Beringschiold* var berygtet som en haard Godsejer. skriver Møller. *Westengaard* i Sverborg var Farfader til L. C. D. Westengaard, som hørte til de tolv Studenter, der udfordrede Baggesen, — som var gift med en Søster til den berømte Kunsthistoriker N. L. A. Høyen, — som har oversat Platos Apologi og flere Skrifter af Claus Harms, og som døde 1853 i Odense, hvor han var Sognepræst ved St. Hans Kirke. — *Troelts Smiht* i Mehrn (d. i Holbæk 1823) var Fader til Daniel Smith i Stege og Farfader til sin Navne, der baade var Præst og Digter.

det Aar var bleven Biskop, kom paa Visitats til sin Svoger i Udby nogle Uger før hans yngste Barns Fødsel.*) Om denne Højtidsdag faar vi en livlig Forestilling igjennem det Digt, hvormed Grundtvig tilegnede sin Moder »Kvædingerne«. Han fortæller deri om den gamle Præstegaard, over hvis Tag de vakre Lindetræer løftede sig saa kjækt, og om de tre Sønner, der alt var bestemte til Studeringerne eller havde begyndt paa dem: »Verdslig talt var Haabet ringe, — Kvinde! men din Tro var stor.« Og saa fortsætter han:

Det var i den Præstebolig
 under Lind med Ruder smaa,
 under Moderhjertet rolig
 og usynlig end jeg laa,
 der var Gilde, der var Gjæster,
 der og over bredden Bord,
 alt for Bispen mellem Præster
 faldt om mig det første Ord.

Spottefuglen tog til Orde:
 »Det betvivles vel omsonst,

---

*) Balle skal have levet overordentlig lykkeligt med sin første Hustru. Endnu som gammel Mand troede han fuldt og fast og vilde ikke lade sig afdisputere, at hun paa en bestemt Tid om Aftenen kom ind til ham i hans Studerekammer. De vekslede intet Ord, men saa blot paa hinanden, og disse Øjeblikke kaldte han den bedste Tid hele Døgnet rundt. L. Kochs Biskop N. E. Balle, S. 216.

hvis en Søn det skulde vorde,
 er han født til boglig Kunst?
 ikke sandt, han er den fjerde?
 Moderhjærtet ham vel glad
 tæller alt iblandt de lærde?
 fuldt er Lykkens Kløverblad.«

Moder! Du det selv bekjender,
 hed og harnefuld du blev,
 alt som dine gamle Frænder,
 naar med Slægten Spot man drev;
 over Bord du fluks lod klinge,
 kjæk i Tro, men og lidt stolt:
 »Skal min sidste Trøje springe,
 blir han dog til Bogen holdt.«

Moder! som en ærlig Kvinde
 Ord du holdt, der højt det gjaldt,
 ej, skjønt Taarer maatte rinde,
 Troen vakled, Modet faldt;
 aldrig du fortryde vilde,
 at du mig til Bogen holdt,
 skjønt du sagde: det var ilde,
 at mit Løfte lød saa stolt.

Efter Sammenhængen kan man ikke ret vel faa ud af disse Vers, at det er Biskop Balle, som har spottet med sin Svigerindes Lyst til at holde alle sine Sønner til Studeringerne. Men Samtalen har fundet Sted i Bispens Nærværelse, og det er da sagtens en af de andre Præster, som har haft ondt nok ved at holde én Søn til at studere, der har villet lade Præsten Grundtvigs Kone høre, at det dog var for galt, at hun ikke

kunde tænke sig nogen anden Fremtid for sine Sønner. Man behøver jo ikke at være ret gammel for at mindes den Tid, da det stod som noget meget svært for en Præst i et af de gode Kald paa Øerne at holde en Søn til Studeringerne. Ikke mindre svært har det været i de Tider. Otto Grundtvig maatte da ogsaa, som før meldt, træde til med en Haandsrækning til Brødrene, naar det ikke vilde slaa til, hvad de kunde faa fra Hjemmet.

Af de tre Navne. Drengen havde faaet, blev han til daglig Brug kun nævnt med det midterste, *Frederik*, og det skulde ikke blot minde om hans Faster, men ogsaa om Frederik Ludvig Bang, Moderens ét Aar ældre Broder, som allerede var bleven en anset Mand som Overmedikus ved Frederiks Hospital fra 1775 og lægevidenskabelig Professor ved Universitetet fra 1782. Det er denne i 1820 som Etatsraad afdøde Frederik Bang, som ved at gifte sig med Kammerraad Mynsters fattige Enke blev Stifader til den bekjendte Læge Ole Hieronymus Mynster og den endnu mere bekjendte Biskop Jakob Peter Mynster.

Det var anselige Slægter, Biskop Balles Slægt, som Grundtvig gennem sin Fader var knyttet til, og den bangske Slægt, som han paa mødrene Side tilhørte, og disse Forbindelser har ventelig givet Anledning til adskillige mærkelige Besøg. Saaledes fortæller Grundtvig i »Mands

Minde«), at han godt kunde huske fra sin Barndom, at Henrik Steffens havde vist ham Billeder i den første Perspektiv-Kasse, hans Øjne saa. Der er vel ogsaa fra Udby Præstegaard gjort Rejser, navnlig til Odsherred, der havde saa meget at betyde for Præstefolkene.

Det er endnu værd at dvæle lidt ved de andre Omgivelser, hvorimellem Grundtvig i sin Barndom blev stillet. Hvad da først det livløse angaar, da ligger Udby Præstegaard i en af Danmarks dejligste Egne. »Den anselige, hvide Kirke knejser højt paa en Bakke, hvor fra der er en yndig Udsigt over Landsbyen, der breder sig neden for, og over store Skove, som danner et Bælte mod Syd og Øst og Nord; man ser Gaasetaarnet og længere ude Falster og Smaaøerne i Bugten«.» Bøgeskovene og Havbugterne, det er Danmarks ejendommelige Skjønhed; men faa Steder træder disse Herligheder mere frem end i det sydøstlige Sjælland, hvor Bakkestrøgene tillige har langt kraftigere Former end nordligere ved Kjøgebugt og Øresund. Og af alle vore historiske Mindesteder er der faa, der virker saa umiddelbart paa én som Valdemarstaarnet over Vordingborg By. I Sommeren 1851 hilste Grundtvig med Glæde sin Fødeegn, blandt andet i følgende Vers:

*) S. 273.

**) Th. Møller i »Nord. Mndskr.« 1874, I. S. 44.

Udby-Kirke! nem at kjende!
Ambjærg med dit lyse Haar!
Volmers Taarn ved Verdens Ende,
 med Spidshuens trange Kaar!
 og min Løvsals Tilje blaa,
 Ædelsten for Øjne smaa!
 Med »Hilsæl« godmorgen!

Ambjærg er en smuk Skovbakke nær ved Udby; men ved den blaa Tilje maa tænkes paa Sundet mellem Sjælland og Falster. Selve Præstegaarden var af den almindelige gammeldags Slags. Man kommer ind i en lille Forstue og har da Storstuen med de to Gjæsteværelser paa venstre Haand, Dagligstue, Soveværelser o. s. v. til højre; lavt, skjævt og mørkt er der endnu, og mørkere var der, da Ruderne var endnu mindre, og Lindetræerne, hvoraf der 1874 kun var ét meget smukt tilbage, »løfted kjækt sig over Tag«. Haven var og er usædvanlig smuk og omgiver paa tre Sider den gamle Præstegaard.*)

Blandt de Mennesker, hvoriblandt den lille Dreng blev stillet, skal foruden Forældre og Søkende først og fremmest nævnes den gamle Barnepige, *Malene* eller *Magdalene*, der havde hjulpet Forældrene godt med de ældste Børn, men nu nærmest var bleven i Præstegaarden, fordi hun havde intet andet Sted at ty hen, og fordi Præsten ikke kunde taale, at *hun* skulde

*) Møller paa anf. Sted. S. 45.

lide Nød i sin Skrøbelighed, som havde været god imod hans Børn. Paa denne gamle Magdalene maatte Grundtvig ogsaa tænke, da han i Sommeren 1851 færdedes i Sydsjælland og da i Nærheden af Rønnebæksholm kom forbi Fladsaa, som før har været en Landsby, men nu kun er en enkelt større Gaard (i Mogenstrup Sogn). Det sang da inden i ham:

Til Halvfjerds jeg snart kan tælle,
 Aar som Dage rulle hen,
 »Fladsaa med de høje Elle«
 lyder i mit Øre end.
 fra paa Barnepigens Skjød
 gaadefuldt det til mig lød
 som en Ælvetone.

Verselinjen »Fladsaa med de høje Elle«, som han havde hørt af Barnepigen, vender endnu to Gange tilbage i Sangen og er vel egentlig, hvad der har givet ham Grundtonen til den.*) Men at han har samme Barnepige at takke for meget mere end denne Talemaade, det har han fortalt 1825 i Digtet »Nyaarsmorgen«:

Jeg tumled, som Pogen,
 mig sidder paa Skjød,
 men tav, da, fra Krogen,
 o Jesus! det lød;
 at lytte, at lure,
 mit Hjærte mig bød,

*) »Danckeren«, 4, S. 695.

fra Fuglen i Bure
o Jesu! gjenlød,
forlad, for din Pine,
mig Synderne mine,
frels mig fra den evige Død!

Med Hjærtet paa Tunge,
 med Bogen paa Skjød,
 med Trang til at sjunge,
 som Ordene lød,
 med værkende Lænder,
 i Svaghedens Baand,
 med rystende Hænder,
 i Fædrenes Aand,
 sang højt *Magdalene,*
 med Toner fuldrene,
 med Taarer, den Salme saa skjøn.

Den gamle i Gaarde,
 fuldgod ved de smaa,
 hvem ej med det haarde
 man fik over Straa,
 som, før man det troede,
 fra bister blev mild,
 og gik med det gode
 da gjærne i Ild,
 saa trofast, som Gullet,
 Goldammen til Kuldet,
 hvoraf jeg med Asken kom sidst.

Der døde den gamle,
 da alt jeg var stor,
 for stor til at samle
 de fyndige Ord,

de Vendinger snilde,
 de mange Bække smaa,
 fra Valdemars Kilde,
 som gjøre Susaa;
 dog hjalp hun, for Føden,
 mig Stodder af Nøden,
 den Gang jeg blev lille igjen.

Ja, da Grundtvig atter blev lille og satte sig lavt i Fædrenes Grav, da han gjorde sin Flid for at finde de gode jævne danske Ord, hvormed de gamle Krøniker skulde gjenfortællles for at faa Indgang hos Menigmand i Danmark. da kom han til at mindes det ene Ord efter det andet, som han havde lært af den gamle Magdalene. Derfor vilde han ogsaa fortjene Skam, om han ikke kom hende i Hu og med en Kjærminde sin Sprogmeisterinde saa takkede i hendes Grav!«

Der er et Par andre Mennesker fra Udby, som har haft Indflydelse paa Grundtvig til at vække hans historiske Sans, da han endnu var en lille Dreng. Dem har han ikke takket som Magdalene, for det er mere tilfældigt, at de kom til at virke paa ham. Men han har i »Mands Minde« fortalt om dem, og det skal her berøres, fordi ogsaa det hjælper til, at man kan faa en levende Forestilling om de Forhold, hvorunder han levede i sine tidligste Aar. Den ene af disse Mænd var Degnen og den anden Skolelæreren. Det var endnu i de Tider, da Degnen

gjærne var en gammel Student, der i Præstens Fraværelse kunde gaa paa Prædikestolen, og som derfor ofte oversaa den rent ulærde Skolemester. Præsten tiltalte man »Herre«, Degnen kaldte man »Mosjø«, men Skolemesteren kom slet ikke i Betragtning, med mindre han havde egne Talenter, enten som Tæller, Opraaber ved Avktioner eller andet sligt. Degnen kom gjærne over i Præstegaarden Søndag Eftermiddag for at læse Berlings-Avisen, og saaledes var det da ogsaa en Søndag Eftermiddag i den strænge Vinter 1788. Men da han havde set lidt i Bladet, braliede han op: »Russen har taget Oczakov med Storm og vil inden Paaske være i Konstantinopel«. Ved dette Ord vakttes hos Landsbypræstebarnet en levende Forestilling om en glædelig Fest og et sejerrigt Indtog i de vantros Hovedstad — »en Forestilling, som ved at bade sig i Livets Flod, som den findes i Barneparadiset, blev paa en Maade udødelig«. Den nærmeste Følge blev, at han oprettede et lidet udenlandsk Departement i sin Hjerne; men da Degnens Spaadom ikke slog til, saa blev Øjet igjen vendt fra den større til den snævrere Kreds, indtil der i denne begyndte en Bevægelse, som aabenbart stammede ude fra det store Verdensliv. I den samme strænge Vinter 1788, da Degnen spaaede Tyrkens Fald, havde Landsbyen faaet en ny Skolemester, og han var »en gammel Attestatus«; han havde ikke blot første, men

ogsaa Embeds-Eksamen. Han havde i mange Aar været fransk Sproglærer inde i Hovedstaden, og han var »saa komplet en Franskmand, som der kunde fødes i en fynsk Selvejergaard, og en ren Jakobiner paa Huen nær, som ikke var rød, men grøn.« Han blev »Herre« lige paa Stedet, uden at »Mosjø« Degnen vovede at mukke, naar han ikke vilde høre, at han trods sin første Eksamen var en Idiot og en Sinke; Degnen læste da heller aldrig med sin gode Vilje andet end Aviser og gjorde ikke mindste Fordring paa at være studeret, undtagen naar hans Sønner blev kaldte paa Sessionen. Det var den aftakede franske Sprogmeesters Stolthed, at han havde skjældt baade Grever og Baroner ud og sagt til en Professor, som oven i Kjøbet var Prokantsler: »Din kalkede Væg!« Det er jo rimeligt nok, at denne Udskjælden har været Grund til, at han ikke blev Præst, men maatte nøjes med at være Skolemester, og man kan tænke sig, at denne Modgang har gjort ham dobbelt ivrig i at hylde den jakobinske Tankegang, som hans Syssel med de franske Bøger i Forvejen har næret hos ham. Nok er det, Skolemesteren var en ivrig Tilhænger af Robespierre og den franske Republik, og Degnen var maaske netop derfor desto bestemtere i at holde paa de nedarvede Myndigheder. Det kom da en Gang til en stor Strid imellem disse to om, hvad der vel vilde blive Udfaldet af den Krig, hvori den franske

Republik skulde prøve sine Kræfter. Det var i Aaret 1791. Da var det, at den snart otteaarige Dreng af Iveren, hvormed Degnen og Skolemesteren kivedes, sluttede, at hele Verden var i Oprør, og fra nu af fik det udenlandske Departement i hans Hjerne nok at bestille. Et indenlandsk Departement kan man vel sige var oprettet hos ham, især siden Kronprins Frederik og hans Brud i 1790 havde holdt deres Indtog i Kjøbenhavn, og ved den Lejlighed Folkesangen i Danmark igjen var vaagnet med Sangene i Thaarups »Høstgildet«, saa den lille Dreng kunde høre Malkepigerne synge: »Nys fyldte skjøn Sired sit attende Aar«*).

Men hvordan var den lille Dreng kommen saa vidt, at han nu kunde følge de store historiske Begivenheder? Det kunde han ikke takke Almueskolen for. Thi den gamle, højlærde Skolemester var under sin Virksomhed som fransk Sprogmaster gaaet saaledes tilbage i Modermaalet, at Bønder-Drengene højlig forundrede sig, naar de en Gang imellem hørte ham snakke. »Men det gik kun sjælden paa«, skriver Grundtvig; »thi den Gang var der endnu ingen Mulkter for Skole-Forsømmelse, saa Børnene blev sædvanlig hjemme, og jeg, som maatte holde Trop, kan

---

*) Smlgn. Fr. Nygaards Afhandl. om Th. Thaarup i »Nord. Maanedskr.« 1875, I.

forsikre, de tabte intet derved.« — Det er hans og hans Moders fælles Historie, som skal besvare Spørgsmaalet om, hvordan han havde faaet Forudsætningerne for at forstaa, hvad der skete i den store Verden.

Det var et stort Ord, Præstekonen havde taget i Munden, da hun blev spottet for sin Lyst til lade alle sine Sønner studere: den fjerde Søn skulde samme Vej som de tre andre, om saa hendes sidste Trøje skulde springe. Og dette Ord faldt haardt tilbage paa hende, da hun skulde lære ham at stave, og han saa havde usædvanlig svært ved det; hvordan skulde der da kunne blive en lærd Mand af ham? I Digtet foran »Kvædlinger« skriver han til hende:

Stavene du lærte Pogen
under Graad og Hjærteve,
at han dued ej til Bogen,
tyktes dig var grandt at se;
men du bad og sagde: Amen!
Herren bød, og fluks din Pog
staved ej, men lagde sammen,
lærte som en Leg sin Bog.

Og da Frederik var kommen saa vidt, hvordan læste saa ikke Moder og Søn sammen?

I sit Ydre lignede han sin Moder meget, men slet ikke Faderen^{*)}. Og i sit Indre har han sikkert ogsaa mest lignet Moderen, til hvem han sang:

Baaret har du under Hjærte
alt mit Syn og al min Sang,
født til Verden dem med Smerte:
Skjalden af dit Skjød udsporang,
i de gamle Heltedage
gjennem dig han har sin Rod,
Sans for Sang og Syn for Sage
fik han med dit Adelsblod.

Vist er det, at de maa have haft den historiske og poetiske Sans til fælles, den Moder og den Søn, som har læst saa meget sammen som Kathrine Marie Bang og hendes Frederik.

O! det var et Aftensæde,
som vi glemme ej paa Jord,
der din Pusling sad med Glæde
ved det vakre, lille Bord,
læste om de gamle Dage,
rent og klart med højen Røst,
fulgte gennem Kirkens Sage
Frelseren med Liv og Lyst!

---

*) Th. Møller i Nord. Mndskr. 1874. I. S. 51.

Naar da fra sin Præstecelle
gamle Fader til os kom,
lod sig Læsningen fortælle,
retted den med Kristendom,
gav Besked om, hvad vi gjemte,
til han kom, forstandig, blid,
o! hvad var vi, hvis vi glemte
slig en hellig Gammenstid?

Men om det enkelte, som Moder og Søn delte med hinanden, faar vi den bedste Oplysning i Digtet »*Udby-Have*«, som er optaget i Nyaarsgaven Saga og skrevet 1811. Her faar vi først Lejlighed til at se ind i Barnehjertet hos den lille Dreng, som havde sin Tumbleplads i den store Have, men allerede tidlig fandt den for trang og dens Gjærder for høje, især naar han laa i Græsset og

saa til Himlen, grunded paa,
hvordan Gud dog kunde gaa
oppe paa de tynde Skyer.
Det mig var en Lyst at se,
hvor de Skyer kunde drive
og saa underlig sig te,
ret som om de var i Live.

Men vi faar ogsaa at vide, hvad han læste i sine Barneaar.

Først nævner han *Baden* og sigter derved til en »Anvisning til hele Statshistorien, de første Begyndere til Tjeneste, forfattet af den svenske Kammerraad Henrik Julius Woltemat, samt for-

øget og fortsat af Joh. Benedict Busser, Lector ved Cadet-Corpsset i Carlsrona, af det Svenske oversat, paa adskillige Steder forandret, paa nogle ganske omarbejdet af Jacob Baden. Denne Bog fra 1773 er ingenlunde let læselig, saa man maa slutte, der har været en alvorlig Drift til at lære Historien at kjende hos den, som skulde have Fornøjelse af saadan Læsning. Den er affattet i Katekismus-Stil. Anden Bogs syvende Afdeling handler om Danemark. »Hvor begynder den danske Historie? De danske have allerede før Christi Fødsel været bekjendte under Navn af Cimbrer, og i store Toge gennemstrefjet Frankrig og Italien, og sat det gamle Rom selv i Skræk. Længere hen i Tiden gik de store Folkevandringer for sig af Gother, Anglør, Nordmanner og Langobarder, som ud-droge fra Danemark, og andre nordlige Lande, og satte sig ned i Spanien, Engelland, Frankrig og Italien. Ved Christi Fødsel skal Odin eller Wodan være indkommen i Norden fra Skythien eller Asien, og har ventelig mer ved List end ved Magt fordrevet de gamle nordiske Konger, og sat sin Familie paa Tronen. Danemark skal være tilfaldet hans Søn Skjold, der anses som Stammefader for en i mange Aar regerende Familie, som efter ham kaldes den skjoldungske. Her begynder man den danske Historie, og mærker sig: 1. De hedenske Skjoldunger. 2. De christelige Regenter, indtil det oldenborgske Hus.

3. Kongerne af det oldenborgske Hus.« Dette er en Prøve paa Stilen i denne Bog, som Grundtvig havde faaet gennemtrukken med hvide Blade, og hvor han, i det mindste fra han var ti Aar gammel, har tilføjet Bemærkninger, stundom paa Latin, men mest paa Dansk. Ved det, som saaledes er tilskrevet, vil man først lægge Mærke til, at han ingenlunde har skrevet smukt i sin Barn-dom, saa lidt som senere. Oftest er det Forandringer i Rigernes Forhold, som foregik i Mængde i Revolutionstiden, der bliver bemærkede. Stundom kommer der Betragtninger; men de stammer da gjerne fra Studenter- og Kandidat-tiden, ligesom der igjen kan komme Gjendrivelse af disse Betragtninger fra den Tid, da han var sin Faders Kapellan. Badens Bog er da studeret af Grundtvig med stor Flid; men den har tit faldet ham meget tør. Paa Spørgsmaalet: »Hvilke ere de mærkeligste Tildragelser i de smaa græske Stater?« svarer Baden: »De allerældste græske Beretninger ere opfyldte med alt for mange Fabler og digtede Omstændigheder. Saadanne ere iblandt andre: Deukalions Vandflod, det argonautiske Felttog, Bachus's og Hercules's Æventyr, o. a. m.« Hertil sigter det da, naar det hedder i »Udby Have«:

Det mig var saa haardt imod,
 naar saa tørt hos Baden stod:
 Hvad der om de gamle Dage
 er af Krønikke tilbage,

er opfyldt med Digt og Fabel,
 saasom om Deukalion,
 Argonauter, Herkules
 og om Bachi Æventyr.
 Ved mig selv jeg sagde tit:
 Herre Gud! han kunde dog
 sagtens la' os høre lidt
 om den Flod og om det Tog,
 om de vakre Æventyr
 det dog morsomt var at høre.

*Abraham Kalls Verdenshistorie faldt bedre i hans
 Smag:*

I hans Bog var mangan Ting
 sagt med saadant artigt Sving,
 at jeg kunde ret fornemme,
 noget Sjælen gjennemfør;
 jeg var bange for at glemme
 af den Tale mindste Ord;
 tit jeg inde i min Sjæl
 højt dem læste for mig selv.
 Saadan mangan Gang jeg læste,
 hvordan Østenvinden blæste
 hæftig paa det røde Hav,
 laved Herrens Folk en Vej
 og Ægypterne en Grav . . .
 Det endnu mit Sind forlyster,
 hvordan mod de fjærne Kyster
 Tyrierne spændte Sejl,
 og, af Stjærnerne vejledte,
 sig paa Verdens Hav udbredte,
 uden der at sejle fejl. . . .
 Cyri Rige klart jeg saa'
 vidt sig brede for mit Øje,
 skjønt jeg vidste ej saa nøje,
 hvor det udi Verden laa.

At ved Marathon de faa
 Hundred Tusend kunde slaa,
 maatte, Have, du undgjælde
 med din Skræppe og din Nælde
 naar mit Skib i Parken drev
 en Themistokles jeg blev. —
 Naar jeg efter Borgerkrige
 læste om Avgusti Rige,
 om, hvordan det som en Slave
 lod i Stilhed sig begrave,
 tyktes det mig rent omsonst
 med den Videnskab og Konst;
 thi det hed: men Religionen!
 Sælsomt ændrede sig Tonen,
 Taaren mig i Øjet stod.

Han slaar paa, at det er efter Kalls Bog, at han fra først af har dannet sit eget Sprog, og han maa holde paa den i Sammenligning med de vandede Bøger, man har villet sætte i dens Sted.

Da Abraham Kall havde sit Jubilæum den 2. Juli 1817, skrev Grundtvig et Digt, som han lod trykke i tredje Bind af Dannevirke, og hvori han atter dvælede ved den Bog, der havde fornøjet ham, fra han traadte sine Børnesko:

Skolebogen, hvor end silde findes
 sanddru Sagn i Pagt med Fædres Tro,
 Bogen, som, det maa en Skjælm dog glemme,
 sanked først paa Danmarks Tungemaal
 Fortids Sagn, saa de var værd at nemme,
 vejed dem i Sandheds egen Skaal,

kransede ej nogen Aleksander,
 knælede ej fejj for Romas Ørn,
 kæmped stedse under Dydens Stander,
 til et Eftersyn for kristne Børn.
 Sank en Gang den under Skolebordet,
 lige meget Tro og Saga vandt,
 hvad som fældte den, *det* er alt jordet,
 til Opstandelse *den* Kræfter fandt;
 der det lakked imod Jubeldagen,
 halv oprejst den over Bordet keg,
 og, med fyrgetyve Aar paa Bagen,
 den sig blander i vor Juleleg.
 Kyndinger den fattes ej her inde,
 • mangen Mand den kjendte grandt som Pog,
 ja, de fleste hvert historisk Minde
 knytte end vel til den Skolebog.
 Trives da i Danmark nogen Sinde
 Sagas Blomst til Duft og ej til Bram,
 da paa Bladet af den bly Kjærminde
 stave skal man: Sæd af Abraham.
 Ej Kjærminden, som man vel kan vide,
 vil om nogen Ædling være stum,
 nævne vil den vist paa samme Side
 Holberg, Rothe, Overne og Suhm,
 alle saa'de de en Sæd paa Jorden,
 som, trods Tidens Uvejr, Kuld og Brøst,
 sikkerlig dog modnes skal i Norden,
 skjænke Sønner en velsignet Høst.
 Men alligevel, naar Dans Kjærminde
 reder op sit store Arvetal,
 som skal mer end Folk i Nord forbinde,
 nævne maa som Patriark hun *Kall*.

Saa kommer han til *Suhms* Bog om Nordens ældste Historie, hvoraf han især har glædet sig

over Slutningen, som han beklager, at den senere Udgiver, Kjerulf, har udeladt, men som han gjengiver saaledes:

Unge! det er jer, jeg vil
 som en Fader tale til,
 I er Landets Haab og Trøst.
 Naar I eders Old betragte,
 rives da ej af den hen
 til Guds Ord at ringeagte,
 til at svige Drot og Ven!
 Vogter jer, at ej I taber,
 mens I dyrke Videnskaber,
 eders Tro og eders Dyd!
 Elsker al Tid Fædrelandet!
 Mellem eder skiller Vandet;
 Sproget har adskillig Lyd,
 eder alle lige godt
 kan dog samme Gud forstaa;
 til jer alle samme Drot
 lader samme Ord udgaa:
 ærer Kongen! frygter Gud!
 det er Herrens eget Bud.

Suhms Bog vakte hos Barnet Lyst til at vide mere om Nordens Mænd. Men den kunde ikke selv slukke Tørsten. Saa maatte hans Fader rykke ud med nogle anderledes store Bøger: Jonas Ramus' Norges Historie og *Lyschanders* Danske Kongers Slægtebog. Disse Bøger var saa store, at han knap kunde bære dem. Men Fornøjelse havde han af det, naar han fulgte *Lyschanders* Paavisning af, at de

danske Kongers Stamtavle kunde føres tilbage lige til Adam, og at alle andre Kongehuse var beslægtede med de danske. Med Deltagelse fulgte han Gothernes og Longobardernes som nære Slægtnings Færd. Og Vestgothernes Undertrykkelse ved Frankerkongen Klodovig gav ham en Uvilje imod alle Franskmænd, som ogsaa havde Indflydelse paa hans Dom over den franske Revolution. Dette sidste berørte han ogsaa 1838 i sine historiske Forelæsninger; han holdt med Degnen imod Skolemesteren; ikke blot fordi den sidste syntes ham halvgal, men ogsaa fordi han havde læst, at Frankerne i gamle Dage var slemme ved Vestgotherne, som dog langt ude var af vor Familie.*) Da det var i 1791, at han tog sit Parti i Striden mellem Degnen og Skolemesteren, kan vi slutte, at han allerede da, ikke fuldt otte Aar gammel, er bleven færdig med Baden og Kall og Suhm og rimeligvis ogsaa med Lyschanders Foliant, og der er endnu mere at fortælle om hans Læsning, til han var de otte Aar.

Efter Lyschander traf han paa Ove Høgh Guldbergs Verdenshistorie og *Holbergs Kirkehistorie*. Han fandt straks bedre Smag i Holberg end i Guldberg og lod da den sidste ligge.

Underligt! ved Holbergs Side
jeg Martyrerne saa lide;

---

*) »Mands-Minde«, S. 57.

i hans Glas jeg maatte se
 Kjættene og Kirkefædre,
 maatte tit med ham bele,
 hvad jeg sent har lært at hædre.

Mest morede det ham at læse, hvordan Paverne kom til kort den ene Gang efter den anden i Striden med de tyske Kejsere og de franske Konger. Med Harmen saa han Huss segne paa Baalet og glædede sig ret til at læse om Svanen, som han i sin Dødsstund skal have spaaet om. Men ved Luther standser Holbergs Kirkehistorie. Saa hedder det:

Fader smiled ad min Jammer,
 hentet ovre fra sit Kammer
 nok en Bog, hvori der stod
 Luther baade først og sidst.*)
 Det jeg aldrig havde vidst,
 at man gjorde hele Bøger
 om en saadan enstig Mand.
 Aldrig det jeg glemme kan,
 hvor jeg Pusling blev henreven,
 som jeg næppe før var bleven,
 ved den gjæve Mands Bedrift.
 Inde i vor Dagligstue
 paa det brune Bord jeg sad,
 stirred i den Bog saa stivt,
 glemte baade Øl og Mad,

*) C. I. Brandt formoder, at det har været J. Mathesius' udførlige Luthers Levned. D. K. T. 1873, S. 668.

hen til Maden man mig drev,
 men min Sjæl hos Luther blev.
 Hvad saa end jeg fik at høre,
 al Tid klang det i mit Øre:

»Til Worms jeg vil, om i den Stad
 end paa hver Sten en Djævel sad!«

Det var mig en grumme Mand,
 dog mig tyktes, nok jeg gad
 fulgt med *ham* til slig en Stad. —
 Gamle Doktor Morten Luther!
 den Gang var jeg otte Aar,
 tyve til jeg nu har levet;
 og først nylig er det blevet,
 at igjen jeg for dig staaer
 med det Hjærte, Syn og Mod,
 hvormed da som Pøg jeg stod;
 gamle Ordsprog sviger ej:
 frem og hjem er dobbelt Vej.«

Da Grundtvig, mærkeligt nok, ikke i Digtet om Udby Have har fremhævet sin Moder som den, han læste sammen med, skal her endnu bemærkes, at han i sin store Mythologi (2. Udg., S. 120) nævner Holbergs Kirkehistorie som den første Bog, der gav ham Lyst til at læse, og at han i Kirkespejlet fortæller, at han hjemme i Sjælland læste Holbergs Kirkehistorie for sin Moder, af hvem han tillige har lært den kristelige Børnelærdom. Han tilføjer, at han læste en hel Del af Biblen for sig selv i den samme Tid af sit Liv. Ved sin Moders Grav sang Grundtvig 1822:

Nu er hun lagt i Ormegaard,
 nu er den Læbe tavnet,
 som kjærlig i de spæde Aar
 mig lærte Fadernavnet,
 mig lærte paa den mørke Jord
 at finde Lys i Herrens Ord.

O, Moder-Støv og Moder-Aand,
 mit Hjertes Tak du have,
 som lærte mig i Ledebaand
 paa Herrens Ord at stave,
 at stave, grunde, bygge paa
 det Ord, som aldrig skal forgaa!*)

Da han i 1844 nedskrev, hvad han følte
 ved sin Faders og ved sin Søsters Grav, skrev
 han ogsaa:

Ved min Moders Grav.

Min Moder, Kathrine Marie Bang,
 hvis Hjerte gjenlød af Guds Engles Sang,
 hvis Øje var klart, og hvis Tro var stor,
 som takked for Smuler ved Herrens Bord,
 hun troende lagde i Støvet sig ned,
 af Støvet opstaar hun med Herlighed,
 vil nogen slynge en Krans om min Stav,
 han plante den paa min Moders Grav.**)

*) Nord. Smaadigte. S. 265 og 269.

**) D. Kirketidende for 5. Sept. 1880.

Grundtvigs Drengaar i Tyregodlund Præstegaard.

Allerede i Grundtvigs niende Aar, altsaa senest i Foraaret 1792, blev han sendt ud fra Hjemmet. *Laurids Feld* havde været Huslærer for hans Brødre, men var nu bleven Sognepræst i Tyregod. Grundtvigs Forældre, der i det hele har holdt paa, hvad de var gammel kjendt med, vilde ogsaa have deres yngste Søn oplært af Feld og sendte ham derfor over til *Tyregodlund Præstegaard*, da han trængte til mere Undervisning end den, hans Moder kunde give ham.

Tyregod ligger en fire Mil fra Vejle, og det er rimeligt nok, hvad der fortælles, at en Kandidat har søgt Præsteembedet dér i den Tanke, at han saa vilde komme til at bo i »den dejlige Vejleegn«, men at det første Besøg der ude virkede saa afskrækkende paa ham, at han straks bad, om han maatte blive fritaget for Embedet. Vist er det, at det østlige Jyllands rige Natur, som

man møder den ved Kolding, Vejle og Horsens, er forbi, længe før man naar Tyregod. Sognet hører til Jyllands »skarpe, alvorlige Hedeegne«, skriver Molbech*), og den, der skal finde sig hjemme der, maa være modtagelig for andre Indtryk end dem, som »Sydsjællands rige, smilende Natur« kan give; han maa finde sig vel ved de vide Udsigter over Hedefladerne og skønne paa Aaløbene, der snor sig igjennem Dalene. Ikke langt fra Tyregod er der nogle Kløfter, som har gjort et stærkt Indtryk paa mig, da jeg kom der igjennem for en Del Aar siden. Man sagde, at det var der, at baade Skjerna, som løber ud i Vesterhavet, og Gudena, som efter et langt, især nordligt Løb, søger ud i Randersfjord, har deres Udspring. Tyregod ligger vest for Vandskjellet. Men er Egnen fattig og nøgen, saa har Stedet et kjønt Navn, der minder om Dronning Tyra, og der er da ikke saa overmaade langt til Jelling med de gamle Gravhøje og de mærkelige Runestene. Ogsaa »de ædle Skrammers Vaaben« i Tyregod Kirkes Kor kunde styrke Sansen for, hvad stort der var foregaaet i gamle Dage. Hvordan baade Naturen og de historiske Minder i disse Egne kan stemme til Sang, kan man se af det »Blad af Jyllands Rimkrønne«, som Grundtvig lod trykke i Nyaarsgaven Hejmdal. I Begyndelsen

*) Grundtvigs Levned i Molbechs Anthologi, 4. Del.

af dette Digt forekommer de Vers, som nu synges
over hele Landet:

Det er et Land saa kosteligt
alt under Nørrelide,
kun ét, jeg véd, er Landet sligt
paa Verdens Vesterside;
det sært i Nord er tunget ud,
og til en Tunge fin af Gud
det er vist og beskaaret. O. s. v.

Til Grundtvigs Minder fra hans Ophold i Tyre-
god henvises vi ligefrem ved dette Vers:

Og aldrig har jeg hørt det før,
og heller aldrig siden,
hvor mindelig for Ladedør
kan kvidre Finke liden,
naar Jydesvenden, som jeg saa,
et lille Korn til Fugle smaa
om Vinterdag udskifter.

Men vil man se, hvordan han har faaet historiske
Indtryk af de Egne, han i Jylland lærte at kjende,
da kan man standse ved Vers som disse:

Der er slet intet Kongeslot,
at sige, som kan prale,
dog har saa mangan ærlig Drot
siddt der i Kæmpesale,
ja, hvor, ak! nu er Sod og Grus,
stod fordem Hallen Koldinghus
med Taarn og Højelofte.

Den Bakkerad ved Lyng og Fjord,
 ved Jelling og ved Hovre,
 det er en Perlerad i Nord,
 og det er Jyllands Dovre:
 ej som det norske haardt og koldt,
 og ej saa rigt og ej saa stolt,
 men dybere i Grunden.

Længere omme i Digtet omtales baade Lande-
 rupgaard med sin Kilde og sin Runesten, i
 Koldingegnen, og Haraldskjær ved Vejle.

I Kirkespejlet fortæller Grundtvig, at i Præste-
 gaarden paa den jyske Hede, hvor han i Halv-
 femserne traadte sine Børnesko og lærte Latin
 paa den bedste gammeldags Maner efter Aurora
 og Donat*), uden regelret Grammatik og Ris, der
 gik endnu al Ting i de gamle Spor med søvngig,
 men skikkelig Kirkegang, med Kingos Salme-
 bog og Luthers Katekismus, som han blandt
 andet lærte uden ad paa Latin, saa den eneste
 kirkelige Nyhed var Balles Lærebog, hvoraf
 Kjærnen og Broderparten, det sjette Kapitel om

*) Donatus var den bekjendte Kirkefader Hieronymus' Lærer og havde i det fjerde Aarhundrede forfattet en latinsk Grammatik, som i det ellefte Aarhundrede var bleven omarbejdet og forbedret af en fransk Munk, Remigius. Dette fortæller Merle d'Aubigné i sin Reformationshistorie, naar han har meddelt, at Luther i Skolen i Mansfeld læste Donat. Bogen var imidlertid bleven omarbejdet paa ny efter Luthers Tid.

Pligterne, for det meste tilligemed Anmærkningerne blev sprunget over. Hvordan de gamle Salmer, han hørte i Tyregod, har tiltalt ham, kan man se af Ytringer fra hans senere Aar. Nyaarsdag 1834 sagde han i en Prædiken i Frederikskirken: »Iblandt de gamle Salmer, som under min Opvækst klang saa liflig i mit Øre, at de nødvendig maa blive gamle med mig, var der ogsaa en Nyaars-Salme, vistnok ringe at se til og i mange Maader kun en daarlig Oversættelse af Tysk, men som dog, naar den, som det var Skik paa Jyllands Heder, blev sunget til Husandagt Nyaarsaften, opmuntrede og forlystede mig mere end de bedste Sange, jeg siden enten hørte eller saa. Det var da ene Sandheden og Trohjærtigheden, der gjorde mig den gamle Nyaarssalme saa kjær, naar det lød i Begyndelsen:

Guds Godhed ville vi prise,
vi kristne, store og smaa,
med Sang og aandelig Vise
hannem al Tid takke saa
for sine Velgjerninger,
han dette Aar forgangen
beviset haver mangan,
som vel befundet er —,

og frem for alt, naar det lød tilsidst:

I Jesu Kristi Navn
vi bede dig saa saare:

giv os et fredeligt Aare,
dig til Ære og os til Gavn!*)

Et tidligere Vidnesbyrd af ham om Husandagten, han har været med til under sit Ophold i Tyregød, kan man finde i hans Anmældelse fra 1828 af P. A. Fengers Udgave af Kingos Salmer og aandelige Sange. »Jo mindre opbyggelig den offentlige Gudstjeneste almindelig er, des mere trænger vi unægtelig til at bygge paa Huskapellet, som Fædrene gav os et følgeværdigt Eksempel! Sagtens er der noget mere klosterligt end kirkeligt ved Husandagten, som, naar den staar ene, eller, saa at sige, fordunkler Kirke-Samfundet, lettelig indskrænker Synskredsen og lunkner Deltagelsen i det heles Sag; men i *Statskirkerne* maa dog Huskapellet nødvendig blive de kristnes allerhelligste. . . Hvad *Huskapellet* var for vore Fædre, kan man vel næppe gjøre sig en ret levende Forestilling om, uden selv at have været i det; men var det muligt, da maatte det være ved at eftersjunge Kingos Morgen- og Aftensalmer, som ret egentlig er udsprungen deraf, og annammedes derfor deri med inderlig Glæde. Selv er jeg paa Jyllands Hede *kun* opvokset mellem Kapellets nu vel sammenstyrtede Ruiner, men desuagtet gennemklang dog de gamle Salmer og Kingos Aftensuk

*) »Dansk Kirketidende« 1874. S. 1 f.

saaledes mit Bryst, at skjønt jeg siden, over i ti Aar, aldrig tænkte derpaa, kan jeg dog endnu paa en Maade høre dem i stille Timer hviske til Hjærtet, som Engle hilser fra Barnedage, og hvisker aldrig forgjæves: Nu velan! vær frisk til Mode!«*)

I Forfatterleksikonet kan man læse, efter hans egen Meddelelse, at han morede sig med *Bønderne* og *Bierne*, med Hvidtfeldts Krønneke, Holbergs Kirkehistorie, hans Komedier og Niels Klim samt »Tusend og én Nat«. Han har lært det jydsk Almuesmaal til Gavns i de seks Aar han var i Tyregod. Han har fornøjet sig over Skikkene paa Landet; det har inderlig frydet ham at høre et Hverdagsnyaar skudt ind med en simpel Bøsse.***) At han, om end mindre grundigt, har lært Bilivet at kjende, kan man se af det store Digt »Sværmeriet« i Nyaarsgaven Saga, der begynder med dette Vers:

Jeg haver mig lavet en Kube af Glar
for Bilivets Under at skue,
der inde maa bygge saa mangent et Par,
og hver sig har lavet en Stue:
af Voks og af Honning den Stue er bygt,
der sidder de inde saa lunt og saa trygt,
mens ude de hvide mon flyve.

*) Theologisk Maanedskrift 13, Side 34 f.

***) »Mands Minde«, S. 531.

Ogsaa i »Mands Minde« har han fortalt, hvordan det hørte til hans største Morskab paa den jydskede Hede at se Bierne trække og se dem sværme.*)

Udførligst Besked om, hvordan han udviklede sig under Opholdet i Tyregod, har Grundtvig dog givet i Digtet om Udby Have, hvoraf der før er anført saa meget. Da han har nævnt, at han tidlig maatte rejse fra Hjemmet, siger han til Haven:

Slig en Have, slig en Gang
 som imellem dine Bøge,
 jeg forgjæves vilde søge
 paa den lange, paa den brede,
 vilde Hede.
 Der forgjæves og jeg saa'
 efter Sjælens vakre Blommer,
 bare Vinter, ingen Sommer,
 kun det tørre Lyng og Straa.

Det er især de latinske Bøger, han maatte døje, som han ligner med den tørre Lyng. Men *Arild Hvidtfeldts* Danmarkshistorie, som han ogsaa fik fat paa, sætter han ikke meget højere, naar han ligner den med Halm og Hø. Det var for Resten i denne Bog, at han læste, at vi intet vidste om de gamle Guder, og derom har han flere Gange fortalt, at han fra sine

*) Mands Minde«, S. 443.

Barndoms Dage ikke erindrer at have følt nogen mere levende Smerte end ved at faa denne Oplysning*). *Holbergs* Bøger, som han med særlig Flid har læst i Tyregodlund, kalder han i Digtet »Udby Have« for »Killeurter«, og denne Læsning fik saa stor Indflydelse paa ham, at han lige til sit 23. Aar i Holberg saa Mønstret for »en virkelig Poet og fuldkommen Skribent«.**) Imidlertid manglede han ikke, hvad der kunde give ham dybere Tanker. Navnlig syslede han med Israels Historie, og da han havde Tro paa den levende Gud, og paa, at Israel var hans udkaarne Folk, maatte han, om der ikke havde været andet i Vejen, ad denne Vej kunne faaet lige saa rige Indtryk som under sin Læsning i Hjemmet, selv om *B. Møllmanns* Fremstilling af den jødiske Historie, efter det gamle Testamente og Josephus, indtil Salomon, ikke var den bedste Vejleder. Men der var indre Grunde til, at Læsningen ikke berigede ham nu som før. Han var allerede hildet i sin »egen Klogskabs Garn« og vilde hellere *grunde* over Gudsordet

end med barnlig Tro og Fryd
mærke paa dets Kraft og Lyd.

*) Brev til Nyrup fra 1807 i Kr. Arentsens Bog om Baggesen og Øhlenschläger 2, S. 342, og Fortalen til Mythologien fra 1808, S. XVI.

**) »Dannevirke« 2, S. 137.

Han var ikke længere Barn i egentlig Forstand; *Drengalderen* var derimod kommen, usædvanlig tidligt, sagtens som Følge af den megen Læsning og Opbrudet fra Hjemmet.

Tit det barnlige forgaar,
 mens man end er Barn i Aar.
 Da en Stund mon Saga tie,
 hun maa tie, hun maa bie,
 til vi vorde Børn igjen;
 de, som efter nyt kun hige,
 maa fra hendes Aasyn vige,
 gaa til hendes Terne hen.
 Da jeg var i Sindet liden,
 sad hun med mig paa sit Skjød,
 med en Røst saa blid og sød
 sagde hun mig Sagn om Tiden.
 Stille lytted jeg derpaa,
 foldede de Hænder smaa,
 praled ej med, hvad jeg hørte,
 siden mærked jeg kun Ord
 for mig selv at gjøre stor,
 hvad jeg hørte, hvad jeg vidste,
 fra det første til det sidste,
 jeg med Hovmod og med Bram
 sagde hver, som høre vilde;
 derfor Saga blev mig gram,
 derfor gik det mig saa ilde.

Han følte godt, at det ikke var, som det skulde være, og vilde gjerne opleve igjen, hvad han mindedes saa sødt fra den tidlige Barndom; men det kunde ikke ske.

Samme Bøger frem jeg tog,
 samme Blade jeg opslog,
 samme Stave der jeg saa,
 men som blege Lig de laa,
 intet rørte, intet vilde
 for mit Øje sig afbilde.

Et Vidnesbyrd om, hvordan det havde sig med ham, saa han ikke læste som et Barn, men graadig slugte, hvad der kunde falde for, giver han endnu ved at fortælle, at han læste »*Det danske Magazin*«, der som et Pulterkammer rummede alle mulige Slags:

Præst Johan og Tyge Brahe,
 gamle Skjøder oven paa,
 Dronning Dorthe, Tage Thott,
 Messedøden, stort og smaat.

Der skulde Tærskersult til at attraa sligt og en Tærskermave til at fordøje det.

Med denne Læselyst, der vendte sig til alt, hvad der kunde falde for, tog han da ogsaa fat paa de Tidsskrifter og Flyveblade, som ved Hjælp af et Læseselskab i Vejle ogsaa kom ud til Præstegaarden paa Heden. *Horrebø* udgav »Jesus og Fornuften« og haanede deri baade Bibel og Kristendom. *Balle* tog til Pennen og skrev et andet Tidsskrift derimod: »Bibelen forsvarer sig selv.« Men naar Grundtvig læste, hvad disse to skrev, »drømte han sig kun voksen for at være Balles Vaabendrager«; han

syntes, det kunde nok være værdt at hjælpe Bispem, der stod saa enlig, lidt med »at læse de Spottefugle og Spøttegjøge Teksten.« Men fra at have været Vidne til denne Pennefejde i Trykkefrihedens Tid medtog han for sit senere Liv »de liberale Idéer om aandelig Krig og borgerlig Fred«, som siden kom ham saa dyrt at staa.*)

Fra Tyregod Præstegaard gjorde Grundtvig hvert Aar en Rejse til sit Hjem, som ikke lidet maatte bidrage til at udvide hans Synskreds. Ogsaa andre Udflugter har han gjort. Paa en saadan har han besøgt den daværende Sognepræst i Hvirring mellem Tyregod og Horsens, Hans Gram Bechman, hvem han bragte sit Tak for sidst med det samme, han i et Digt udtalte sin Glæde over den Drøm om »Tidernes Tegn«, som den gammeldags troende Præst 1811 lod offentliggjøre i Rahbeks Blad »Sandsigeren«**). Han har ogsaa en Gang, ventelig med Laurids Feld, besøgt en Frænde af denne, Sognepræsten Find i Navtrup i Salling. Som gammel Mand kunde han fra denne Rejse mindes, at der var en stor Mængde Storkereeder paa Tagene i Skive.***)

*) »Om Religionsfrihed« (undertrykt Afhandling), S. 210 og 205. »Kirkespejl«, 2. Udg., S. 321.

***) »Kvædinger«, S. 265 f.

***) Efter mundtlig Meddelelse af Sognepræst Konradsen i Hvirring, før i Navtrup.

1798 forlod Grundtvig Tyregodlund for at gaa som Disipel til Aarhus Latinskole. Han har sendt Laurids Feld en varm Hilsen i Digtet »Udby Have«:

Elskte Lærer, takket vær
for de mange, svundne Dage!
Som en Søn jeg var dig kjær.
Hvis jeg noget har at klage,
er det, at mit lette Nemme
og dit faderlige Sind
gjorde alt for tit dig blind,
lod dig alt for ofte glemme,
at hos Drengen Overmod
er en ond og bitter Rod.

At Laurids Feld har haft Held med at lære Grundtvig Latin, kan man med Brandt se et Vidnesbyrd om i det Mesterskab, hvormed Grundtvig tydede Sakses Krønike, og deri, at han 1836 tog Ordet paa det gamle Romersprog ved Præsten V. Rothes Doktordisputats. Der er bevaret to Stilebøger fra hans Ophold i Thyregod Præstegaard. Den første indeholder en Oversættelse af ti Breve, som den romerske Digter Ovid skrev fra Pontus. Den anden indeholder Talemaader af Terentses Komedier og »Forsøg til Oversættelse af Ovids Breve fra Pontus, fjærde Bog«. Begge er fra 1798 og bærer, skriver Brandt, Spor af, baade at den femtenaarige Forfatter allerede har haft ret godt Magt

over sit Modersmaal, og at han ikke har tabt sit gode Humør paa den stille Hede.*)

Det er sagtens fra Grundtvig selv, Molbech har det, naar han beskriver Grundtvigs rige og levende Erindringer fra de seks Aars Landliv paa Heden og særlig fremhæver, at han takker dette for, at han saa tidlig blev fortrolig med Alvor og Stilheden, som i den ydre Natur, saaledes i Sjælens Tankeliv.

Hvor stor Forskjel der end, efter hvad der nu er fortalt, har været imellem Grundtvigs Barneliv i Udby og hans Drengaar i Tyregod, saa har han tænkt paa hele denne Tid, før han kom i Latinskolen, da han sang til Kirkeklokken:

Mens som Barn paa Landet jeg var hjemme,
Julemorgen var mit Himmerig,
den du meldte mig med Englestemme,
kimed klart den store Glæde ind.

Og han har maaske endnu mere tænkt paa sine Minder fra den jyske Hede end paa dem fra Sjællands Sønderlide, naar han i sine Prædikener dvælede ved det Indtryk af gammeldags Kristendom, han tidlig havde modtaget, og som hos ham aldrig kunde udslettes. I Søndagsbogens første Del**) læser vi derom saaledes: »Da

*) »Dansk Kirketidende« 1873, S. 670.

**) 2. Udgave, S. 393 f.

Millionerne fordom saa rolig lod Hænderne hvile, naar det ringede paa *Herrens Dag*, da de gjerne i Skare gik mange mødige Fjed over Bakker og Dale for at høre Evangelium, da de alle Vegne, hvor det levende forkyndtes, sad og knælede i hundrede og i tusende Tal, lod Hjærterne røres og Taarerne rinde og Tungerne juble og glemte baade Brødet, sig selv og Verden over de gyldne Bjerge i Morgenrødens Glans og over Englene, som steg op og ned med Lovsangens Toner, mellem Jorden og Himlen, Hjærtet og Gud; ja, da Brødet overalt blev brudt med Taksigelse, ej blot over Bordet, men ogsaa i Lønkamret, og da det blev til et Ordsprog, at hvad som gives bort i *Jesu* Navn, det gjør ingen fattig; da det var saa, og, skjønt det klinger utroligt, er det hos os dog ej længere siden, det var saa, end at selv mine Barnekinder har glødet i Aftenrøden, hvormed en saadan *Herrens Dag* sagde Jorderig Farvel, da, siger jeg, maatte vel Børnene tænke, og tænkte det virkelig, at Verden gik efter Herren, først og sidst for at komme til de evige Boliger, saa at Ugudeligheden var kun en Undtagelse, der omneget sig i Kristi Rige, som Slangen i Paradiset, at daare Kvinder og Børn.◀

Grundtvig i Aarhus Latinskole.

I den Samling Smaaskrifter af Grundtvig om den historiske Højskole, som for nogle Aar siden er udgivne, findes følgende Skildring af den latinske Skolegang, han har haft ondt ved at forvinde: »Der er næppe nogen, der troligere har gennemført den danske Anskuelse af det sprænglærde Væsen og er sluppen taaleligere derfra end jeg; thi lige fra jeg først tog Donat og Avrora i Haand, til jeg tog theologisk Attestats med bedste Karakter, har jeg betragtet og, saa vidt muligt, behandlet det hele som en Børneleg, og, naar jeg nødtes til at tage det alvorligere, som en Børnesygdом, jeg ønskede overstaaet jo før jo hellere for at lægge mig efter, hvad jeg havde Lyst til, som især var det danske i alle Maader; men desuagtet vilde jeg give meget til, at jeg ikke havde spildt mine Drengaar paa (i en Lignelse) at smyge Hjul,

vende Mølle og skyde Hovedløg, med et Ord: paa den latinske Skolemesterleg, der bogstavelig svarer til, hvad vi danske Landsbybørn kaldte saa, naar vi tændte Ild i et Stykke Papir, blæste Luen ud og smækkede saa til den ene Gnist efter den anden; thi det kaldte vi at slaa Skolebørnene og tilsidst Skolemesteren selv ihjel. *) Vil man nu vide lidt mere om den Skolegang, han saaledes billedlig har skildret i 1847, saa kan man læse efter i »Kirkespejlet«, hvad han derom fortalte i sit Hjem paa gl. Kongevej i Vinteren 1863. Der vil man finde følgende Beskrivelse af hans Ophold i Aarhus Latinskole: »Skjønt det kun varede i to Aar, glemte jeg dog der ikke blot Napoleon og Aviserne, men Kirkehistorien, Kirkegangen og Børnelærdommen over Kjedsommeligheden, Tobakspiben, Kortspillet og Dagdriveriet med Skolebøgerne under Armen, saa da jeg Aar 1800 kom til Kjøbenhavn og blev Student, var der ikke Tanke hos mig om en Gang at sætte min Fod i en Kirke, undtagen da jeg paa Svogerskabets Vegne var med at følge Bispinde Balles Lig over i Frue Kirke.« Naar hertil efter Forfatterleksikonet, hvortil han selv har givet Meddelelser om sit Levned, føjes, at han

*) Anf. Skrift, Side 165. Denne Skildring kan sammenlignes med »Danskeren« 3, S. 313, hvor han begynder Stykket »Skolemesterlegen i Danmark«, med at minde om den samme Børneleg, som han her slutter med.

›stræbte at fordrive Kjedsommeligheden med at gjøre Vers og med at læse i Kejser Karls og Holger Danskes Krønneke og i Suhms Bog om Odin« — og efter et af Smaaskrifterne om den historiske Højskole, at han med Fornøjelse mindes, hvordan han som latinsk Skoledreng læste gamle danske Krøniker om Aftenen paa et Skomagerværksted*), saa er der i hans senere Skrifter næppe meget mere at finde, der kan give en livlig Forestilling om hine Aar af hans Liv. Derimod er der iblandt Grundtvigs tidligere Skrifter et, som indeholder fortrinlige Bidrag til en Skildring af hans Barndomsliv i Udby, hans Drengaar i Tyregod og Aarhus, og hans gjærende Ungdomsliv i Kjøbenhavn, paa Langeland og atter i Kjøbenhavn. Det er Nyaarsgaven *Saga* for 1812, hvis væsentligste Stykker er skrevne, efter at han var kommen vel over ›den svare Sindssygdome«, hvori han faldt under Bekymringen for sine Synders Forladelse, og havde fundet Ro i sin Livsgjerning som Præst. Altsaa ved Overgangen mellem Ungdomslivet, i Synerne, og Manddomsdaaden ser han tilbage paa de svundne Aar og giver navnlig, som Læserne alt har faaet Prøver paa, i Digtet ›Udby Have« en forunderlig mild vemodig, men tillige oplysende Skildring af den Tid, der ligger forud for Studenterdagene.

*) Anf. Skrift, S. 139.

Efter at have fortalt om Opholdet i Tyregod gaar han over til at skildre sin Skolegang i Aarhus, hvis herlige Domkirke maatte have gjort et mægtigt Indtryk paa ham, dersom han overhovedet mere havde været modtagelig for sligt. Især dvæler han her ved Mindet om Morten Borup, i det han giver en Slags Indledning til Sangen om denne Reformationstidens Skolemand, som ogsaa findes i »Saga«. Hvad hertil hører, forbigaar jeg. Resten af Billedet fra Aarhus skal derimod meddeles:

Aarhus med dit gyldne Spir!
 du, som har til Danmarks Sir
 i dit Skjød og i din Skole
 fostret mangen Hædersmand:
 gamle Morten, gamle Ole,
 Ole Rømer, Ole Worm,
 Tavsens, Fris, Pontoppidan,
 Jørgen Samsing og Hans Skonning,
 Jydekubens vakre Dronning!
 ogsaa mig du ruged ud.
 Vel jeg kun din Stifsøn var,
 venlig dog din Honning klar
 vilde du i mig indtvinge.
 Dine Visere omsonst
 med al Æmhed, med al Kunst
 bredte ud min lille Vinge,
 fløj, og lokkede saa blidt,
 dalede igjen saa tit,
 for at jeg mig skulde svinge
 med dem over Land og Hav,
 over Dorskheds fæle Grav

til Hymett*) og Libanon.
 Al Tid blev jeg ved at flagre
 om paa golde Tidselagre,
 satte mig hel stolt og glad
 paa et døsiget Valmublad . . .

Aarhus! mangt et Offer rester
 jeg til fler end dine Præster,
 fra min slemme Skolegang;
 Morten Borups Mindesang
 skal for Afdrag paa dem gjælde,
 hav den Godhed, det at melde
 dine *Juler, Friser, Skeler,*
 (hvis det gamle Hus du deler
 gammeldags med dem endnu)
 dine *Lykker, dine Lunger,*
 alle dine Kirketunger,
 hvormed Saga mig i Hu
 vilde kaldt de gamle Dage,
 som mig kalde nu tilbage
 til Sankt Klemmens Helligdom!
 Da forgjæves hun mig kaldte,
 kun omsonst endog hun valgte
 ham blandt store Hedningfolk,
 gennem hvem den søde Stemme
 allerbedst man kan førnemme:
 Herodotos til sin Tolk.
 Aabent hun kun fandt mit Øre,
 da hun vilde Sagn mig føre
 om Afguderne i Nord:
 Freja, Loke, Frej og Thor,

*) Hymettos, et Bjærg i Attika, sydøst for Athen, var i Oldtiden berømt for sit fortræffelige Marmor og sin Rigdom paa Planter, der søgtes af Bierne.

Æventyr om Holger Danske,
 Fortunatus, Ridder Rød,
 Kejser Karl, den store *franske*,
 Roland og det Kæmpetal,
 som forgik ved Ronseval;
 dér og Barneskyggen svandt,
 intet morsomt mer jeg fandt,
 lagde Bogen under Stolen
 og udsov mig gennem Skolen.

Naar Grundtvig her nævner, at han var lydhør for, hvad der kunde meldes om Afguderne i Nord, da sigter han til, at han havde stor Fornøjelse af at læse Suhms Bog »Om Odin og den hedenske Gudelære«, som fandtes paa Aarhus Skolebogsamling. Naar man mindes, at det hørte til hans største Sorger fra Tyregod, at han hos Arild Hvidtfeldt læste, »at vi intet vidste om de gamle Guder«, saa kan det skjønnes, at Suhms Fortælling maatte lette hans Hjærte*). Til denne Syssel med Suhms Bog sigter han ogsaa, hvor han i sin Afhandling om Oldgranskning fra 1817 ser tilbage paa sin Skoletid: »En sælsom Drift til at vandre med Fædrene greb mig alt i Børnesko, nysgjerrig fulgte jeg Akil til Tetis og Æneas til Orkos; men et Smil var alt, hvad der aflokkedes mig, som hist i de

*) Smlgn. hans Brev fra Langeland til Nyerup, anført hos Kr. Arentzen 2, S. 343, og Indl. til Nordens Myth. fra 1808, S. XVII.

pudserlige Hjulsvingninger eller Metamorfofer, aldrig fristedes jeg til at bestige det vindaabne Olymp; aldrig henreves jeg af Musernes klingre Stemmer, end sige af romerske Lirendrejeres Spilopper, det staaiblankte Valhal og guldtakte Gimle var Gjenstand for min Længsel, og Skjaldenes dundrende Kvad klang sødt i mit Øre; som Skoledreng skrev jeg Udtog af Bogen om Odin, blæste ad Æolos og holdt kun af Neptun for hans djærve: *Qvos ego* *). Han fortsætter i Digtet »Udby Have«:

Gjæve *Stougaard!* til mig hen
 tit du saa med ædel Smerte
 bød som Fader, bad som Ven;
 men selvraadig var mit Hjærte,
 lukkede sig fluks igjen.
 Dog hvordan end jeg mig skabte,
 Haabet du dog aldrig tabte;
 dine Ønsker og den Taare,
 hvormed du mig unge Daare
 sagde faderlig Farvel, —
 de mig rørte, dem jeg gjemte,
 og, hvor meget end jeg glemte,
 dem har jeg dog aldrig glemmt;
 Taaren klar mig staaer i Øje,
 tak, vor Fader i det høje!
 Stougaard! brave Lærer, tak.

*) »Dannevirke« 3, S. 68 f. Det er i Virgils Æneide, at Neptun hæver sig op af Havdybet og truer ad Bølgerne med et »*Qvos ego*«, det er saa meget som: »Jeg skal lære jer!«

Vil man sammenligne disse Brudstykker af et Digt fra 1811 med, hvad der i Forvejen er anført som Grundtvigs Vidnesbyrd om hans Latinskolegang, da vil der være en iøjnefaldende Forskjel. I Digtet er han tilbøjelig til at lægge næsten al Skylden paa sig selv, paa sin egen Hovmod*). Da han i en ældre Alder tænkte tilbage paa hine Aar af sit Liv, saa han paa den ufolkelige Skolegang i den til Oplysningen uskikkede Drengalder som det, der havde voldt Ulykken. Dette er en Forskjel, som ikke maa undre nogen; Erfaringen havde lært den gamle, at Latinskolegangen havde været en lige saa uheldig Tid for mange andre, saa det maatte ligge i selve Indretningen, at den gjorde Fortræd, og den yngre Slægt maatte ikke udsættes for de samme Farer. Men har han end som Olding søgt Kilden til Sløvheden andensteds, end han gjorde det ved Overgangen til Manddomstiden, saa vil Skildringerne af selve den latinske Skole-

*) Kun om en Del af Latinlæsningen udtrykker han sig allerede i Digtet om Udby Have med Ringeagt:

I Kornel og i Justin
siger man er slét Latin,
selv jeg siger om det andet,
det er baade tørt og vandet.

Men denne Bemærkning hører med til Fortællingen om Livet i Tyregod.

gang ellers passe godt nok sammen; Præsten Laurids Feld og Konrektor Stougaard, som han nævner med saa megen Kjærlighed i Digtet, har han ikke siden omtalt anderledes; men hvor fortræffelige Lærerne end var, blev den latinske Skolegang i den Alder sløvet.

Uden for Grundtvigs Skrifter kan man ogsaa søge Bidrag til Skildringen af hans Skoletid, og ét saadant er de „*Erindringer fra Aarhus Kathedralskole i de første 6 Aar af indeværende Aarhundrede*“, som H. H. Blache har ladet trykke i »Historisk Tidsskrift«. Blache, der døde i 1871, blev 1813 Lærer og var siden til sin høje Alderdom Rektor ved Aarhus Kathedralskole, saa man kan ikke mistænke ham for Tilbøjelighed til at male Latinskolen med mørke Farver. Det er fra hans egen Skolegang i Aarhus 1800—1806, han meddeler en Del af sine Erindringer, og da Grundtvigs Skolegang falder i de to nærmest foregaaende Aar, uden at der i Skolens Indretning eller Lærerstyrke er nogen Forskjellighed mellem de sidste Aar af forrige og i de første Aar af dette Aarhundrede, maa det Billede, han tegner af Skolelivet, passe ogsaa til Grundtvigs Skolegang.

Skolen blev holdt i en Bygning, der var opført 1763—66 for en stor Del for Penge, der i dette Øjemed blev indsamlede hos velhavende Folk i Aarhus Stift. Mure og Tagværk var godt; men der var kun enkelt Brædeloft, Skille-
rumsvæggene var opmurede med Ler og ikke

afpudsede, men kun overstrøgne med Kalk; og først 1791 blev der anskaffet Kakkelovne; indtil den Tid maatte Lærerne om Vinteren undervise hver sin Klasse i deres egne Værelser. »Ved en bred Gang var Bygningen paa tværs delt i to lige store Dele, hvoraf den ene var indrettet til Læseværelser, den anden til Beboelseslejligheder for fire ugifte Hørere, som hver havde tre Værelser. Læseværelserne var, saaledes som nok paa den Tid i de fleste Skoler, kun to: øverste Klasse eller Mesterlektion, adskilt fra den øvrige Skole ved et Panel, hvori der var anbragt en dobbelt Dør og to Vinduer ned til Underskolen. I Mesterlektion, hvis Gulv var et Trin højere end den øvrige Skoles, stod et dobbelt Katheder, og Borde med tilhørende Bænke var anbragte ved de tre Vægge. Underskolen, der var et rummeligt Værelse, havde i hvert Hjørne et Slags Katheder, foran hvilket der stod to lange Borde. Her underviste paa én Gang de fire Hørere hver sin Klasse.« Blache anfører efter Samuel Ødman et Vidnesbyrd om, at der ogsaa i de svenske Skoler endnu over Midten af forrige Hundreaar undervistes fire Klasser i ét Rum, »Storskolan«. Om Skolen i Roskilde fortæller Henrik Steffens, at »den var inddelt i fem Klasser, der blev talte neden fra, saa at den femte Klasse indtog den højeste Rang; i en meget stor hvælvet Sal i det nederste Stokværk var alle Klasserne forsamlede, og en blaamalet Trævæg i den øverste

Ende af Salen adskilte en Fjerdedel, der var bestemt for den øverste Klasse, fra de andre Afdelinger; den nederste, største Del af Salen var ved Gitre, der naaede til en Mands Bryst, delt i fire Rum for de fire nederste Klasser; en Korsgang adskilte dem^{*)}. I Roskilde Skole kunde man høre hinanden; i Aarhus kunde hver af de fire nederste Afdelinger baade med Øje og Øre følge, hvad der foregik i de andre. Skolen i Slagelse, som B. S. Ingemann har beskrevet, har haft endnu mere til fælles med den i Aarhus. Der var rigtignok kun to Klasser i den store Skole, som ved en Gitterport (med et Tralværk ligesom smaa Ruder uden Glas) var forbunden med Mesterlektien. Men det var, fordi denne Lærestalt i det hele ikke havde flere end disse tre Klasser. En bred Flisegang i Murstensgulvet dannede det eneste Skjel imellem Klasserne i den store Skole. Ved Enden af hver Klasse stod en uformelig stor, højrygget Træstol, som kaldtes Katheder; langs med Væggen strakte sig hule, fastspigrede Bænke uden Ryg, som Bøndernes saakaldte Gaasebænke, og foran Bænkene stod lange, smalle Borde af tykke Egeplanker paa Pæle, der var nedgravede i Stengulvet.^{**)}

*) Steffens' »Hvad jeg oplevede«. Oversættelsen I, S. 103 f., smlgn. Beskr. af Skolen i Helsingør S. 39 og 43.

***) Ingemanns Levnedsbog II., S. 10 f.

Undervisningsrum af denne Beskaffenhed peger bestemt paa, hvad Forældrene dér kunde vente at finde for deres Sønner. Hvem der har en Forestilling om en Skolegang med Sang og livlige Fortællinger af Lærerne, vil skjønne, at sligt umuligt kunde trives her. Lærerne kunde kun være, hvad de ogsaa kaldtes, »Hørere«, og til sine Tider, naar der foregik en Afstraffelse eller sligt i en af de andre Klasser, daarligt nok det. Naar den senere bekendte Skuespiller C. N. Rosenkilde sammen med sin eneste Kammerat i Mellemlassen i Slagelse og deres Klasselærer, Hr. Høffding, opførte deres daglige Komædie med den »idelig improviserede Afveksling«, som Ingemann har fortalt om, da kunde han og de andre Drengene i den nederste Klasse umuligt være opmærksomme Lærlinger.*) Og naar man faar lidt at vide om de fire Hørere i den store Skole i Aarhus, kan man faa en Forestilling om, at det der ikke gik meget bedre til end i Slagelse. Den yngste Afdeling, der egentlig skulde være toaarig og omfatte første og anden Lektie, undervistes af »Andenlektiehøreren« Henrik Rhode, og den næstyngste af »Tredjelektiehøreren« Steffen Kryssing, der begge var dygtige Mænd og venlige mod deres Lærlinger. Om den sidste fortæller Blache, at hans Strafferedskab var en Snusdaase, hvormed han kunde pikke en doven

---

*) Ingemanns Levnedsbog II, S. 13 f.

Dreng paa Panden eller Siden af Hovedet. Fjerdelektiehøreren var af en anden Slags. Han hed *Hans Nikolaj Arendahl* og havde allerede tiltraadt sit Embede 1767. »Hans Kundskabsforraad var meget indskrænket, og hans Læregaver lidet heldige.« Skjønt det var de samme latinske Skrifter, han havde at gjennemgaa hvert Aar, var han ikke sjælden i Forlegenhed med Tydningen og maatte da se efter i Anmærkningerne i Bogen; for at vinde Tid til det, »henvendte han sig da til en Disipel, ligesom for at prøve hans Opmærksomhed, med det Spørgsmaal: hvor er vi nu? En Gang fik han det Svar: i Noterne, Hr. Arendal.« Af den geografiske Lærebog maatte man endelig ikke bruge den nyeste Udgave; »thi med de Forstyrrelser paa Landkortet, den franske Revolution havde anrettet, vilde han ikke have noget at skaffe.« Han var slem til at straffe, med Haandtag af Riset, med Knubs, Rusken i Haaret og sligt. Han havde et stort Forraad af Ukvemsord (Hundesjæl, Hundetunge, Skejsunge o. m. fl.) og forstod at variere sine Irettesættelser efter Omstændighederne. Til en Skomagers Søn hed det: gaa hjem til jer Faaer og lær at sye Skou! . . . En mørkladen Vestindianer ved Navn Winding havde under hvert Øje en Aare, der, naar han kom i Sindsbevægelse, synligt pulserede. Naar Arendahl da under en Irettesættelse bemærkede dette, udbød han: Nej se, hvor Dævlen spiller

i jer Øvn! men a skal misæel nok driv ham ud.« Om Eftermiddagen fik han sædvanlig en lille Middagslur. »Naar han følte Trangen dertil, sagde han: nu kan I læse paa jere Lejser til imorgen, — og derpaa begyndte samtlige Disiple at læse højt, ligesom fordum i Landsbyskolerne. Saa længe denne Symfoni vedblev, sov han sødt; men blev den pludselig afbrudt, hvilket let kunde ske, vaagnede han op, og da var det ikke godt at være ham nærmest.« — Lærlingerne fra de andre Klasser, som Arendahl kaldte »Udenveltsknejtene«, drillede ham gjerne, naar de kunde. Blache fortæller en Historie, der hændtes nogle Aar, før han selv kom i Skolen. »En Disipel i Mesterlektien kom en Sommermorgen ind i Skolegaarden, og da han saa Arendahl spasére i Skolehaven og hans Kammerdør staa aaben, fik han Lyst til at se sig om der inde. Paa Bordet stod noget til Frokost, hvoraf han først nød et Stykke. Derpaa iførte han sig Arendahls Slaabrok og satte hans nylig pudrede Søndagsparyk paa sit Hoved. Paa en Hylde laa et musikalsk Instrument, en saakaldt Fløjtedus, som A. i sin Ungdom havde trakteret. Denne greb han, satte sig i Lænestolen og begyndte at blæse. Saa snart A. hørte de bekjendte Toner, ilede han ind, og blev i det første Øjeblik noget forskrækket ved Synet af sin Dobbeltgænger, men styrtede straks over Personen og greb efter hans Haar, hvorved han

dog kun fik fat i sin egen Paryk, der herved led betydeligt. Imidlertid krængede Skjælmen Slaabrokken af sig og tog Flugten.« Arendahl var en gammel Mand, men endnu stærk og rørig, temmelig høj med sund Ansigtifarve, men barske Miner; hans Klædedragt var bestandig af samme Snit, der havde været Mode i hans Ungdom; han bar en rund Paryk, som man den Gang kaldte »grundmuret«, og derpaa en trekantet Hat, der snart sad paa tværs, snart med de lange Spidser for og bag; Læringerne mente, at den sidstnævnte Stilling varslede om Uvejr. Femtelektiehørerens *Niels Thomsen* (fra (1781—1804) »var et opvakt Hoved, bekjendt for sit tørre Lune, sine morsomme Indfald og det rige Forraad af lystige Historier, hvoraf han var i Besiddelse;« det vidste Drengene og bad ham da undertiden i den sidste Eftermiddagstime at fortælle dem noget. »Aa Snak!« sagde han da først, men lod sig let overtale. »Sæt jer saa nærmere hen til mig!« Og nu var alt Øre. Det har vel været det bedste ved hans Undervisning; thi han havde — som Blache pænt udtrykker sig — »i nogle Aar vænnet sig til ved stimulerende Midler at vække den synkende Aandskraft«, det er vel saa meget som, at han var fordrukken. Følgen var, at han om Eftermiddagen sædvanlig faldt i Søvn. »Blev Disiplene nu for højrestede, kunde han vaagne op, og ved saadan Lejlighed sagde han en Gang: vaagn op og slaa paa dine

Drenge! . . . Om Sommeren plejede Disiplene, naar han var falden i Søvn, i Stilhed at liste sig ud og paa Skolebakken at lejre sig paa en Græsplet. Naar han da vaagnede, gik han derom og kaldte dem ind.« — Man tænke sig Bænkene tomme foran Kathedret, hvor Niels Thomsen sover Rusen ud, medens Drengene foran Arendahls Stol i Kor læser paa »Lejser til imorgen«, ængstelige for ved et Ophold at vække den sovende Løve, og man har svært ved at tro, det kan gaa godt med Undervisningen i de to Hjørner, hvor de yngste Drenge sidder med deres Lærere.

H. H. Blache har haft mere til overs for N. Thomsen end for Arendahl. Den sidste førte en tarvelig og ædruelig Levemaade, men var meget pengegjerrig og yderst paaholdende. I Blichers Fortælling »Juleferien« forekommer en Latinskolehører, der i flere Stykker har lignet ham. Quintus, hedder det, »beherskedes kun af én — jeg kan ikke sige Lidenskab, men Tilbøjelighed, den at samle Penge; hvorfor han ej heller nænnede at spise sig mæt, undtagen ved andres Bord, hvor han da rigtignok tog dygtigt til sig.« Han brugte ejendommelige *fri* Oversættelser af latinske Talemaader. Da en Lærling havde oversat en Sætning af Terents ligefrem saaledes: »De elskendes Vrede er Kjærligheds Fornyse«, raabte han:

›Frit!‹ Disiplen begyndte: ›Naar Kjærester skjændes —‹. Men Qvintus tordnede: ›De æ Løun, din Slubbert! Det hedder: naar Katteren ryues o. s. v.‹ — Den lille halte N. Thomsen vilde alle vel, men var værst imod sig selv. Han skaffede fattige Disiple Understøttelse hos Byens Borgere. Hver Fastelavns Mandag ventede og fik han tidlig om Morgenen et Besøg af Klassens samtlige Disiple. Han laa da i Sengen og ytrede stor Frygt for Fastelavnsriset; men paa Bordet stod et til Disiplenes Antal svarende Forraad af Fastelavnsboller.

Da Grundtvig kom i Aarhus Skole, blev han optaget i Mesterlektien, saa at han sprang den store Skolestue helt forbi. Men hans fleste Kammerater havde gaaet Arendahls og N. Thomsens Skærsild igjennem, og sikkert har det været til at kjende paa dem. Bræddevæggen med sin Dør og sine to Vinduer har da heller ikke kunnet afspærre Mesterlektien fra det brogede Liv, der rørte sig uden for. Forholdene i de lavere Klasser maatte da faa Betydning ogsaa i Grundtvigs Skoleliv, selv om han ikke umiddelbart kom til at føle Ulemper nedefra. Som Lærling i Mesterlektien havde han selv med to Lærere at gjøre, Rektoren og Konrektoren. Den sidste af disse, *Fens Stougaard*, har han i det anførte Digt givet et smukt Vidnesbyrd. Blache omtaler ham ogsaa med megen Kjærlighed. Han var født 1762 og Søn af en Snedker i Ry, havde selv

gaaet i Aarhus Skole og blev 1781 udnævnt til Konrektor, 1805 til Rektor ved Skolen. Stougaard »tilhørte den nyere Tid og var fortrolig med de bedre og friere Anskuelse om Opdragelsen og Undervisningen«; skjønt han ved Forordningens Bud var tvungen til hvert Aar at gjennemgaa de samme Stykker af latinske Forfattere, gjorde han det dog stedse grundigt og livligt og oversatte dem i et smukt Sprog; i Græsk gik han ikke saaledes til Bunds; »men dette Sprog blev da nok i de fleste Skoler paa den Tid overfladisk behandlet«. Stougaard »omgik sine Disiple med Venlighed og faderlig Godhed og var al Tid beredvillig til ved sin Mellekomst at udjævne fortrædelige Sager, der ellers kunde være blevne farlige nok for de paagjældende. Men han kunde ogsaa blive vred, naar nogen havde gjort dumme Streger, og holdt da skarpe og undertiden vel lange Straffetaler. Han forstod med Alvor og Kraft at vedligeholde Ro og Orden ved Undervisningen.« — Rektoren var Magister *Thure Krarup*, født 1739 og Lærer ved Skolen fra 1765. Det var en grundig lærd Mand med stor Samvittighedsfuldhed og utrættelig Arbejdsomhed; men han manglede i sine ældre Aar den fornødne Kraft til at holde Disiplenes Kaadhed i Ave. »Det er fast utroligt, hvad de samlede Mesterlektianere i Undervisningstimerne turde tillade sig. En Gang gik det saa vidt med dette Uvæsen, at

han med Taarer i Øjnene udbød: hvad ondt har jeg gamle Mand da gjort Dem, at De ville behandle mig paa denne skammelige Maade. Dette gjorde sin Virkning, og der blev Ro for den Dag og maaske for den næste, men heller ikke længer.« — Da Rektor underviste Mesterlektionen de tre Dage om Ugen og Konrektor de andre tre, saa kan man slutte, at det kun var disse sidste, som kunde bringe en Lærling som Grundtvig noget Udbytte; han nævner da heller ikke Krarup i sit Digt, med mindre han skulde tænke baade paa ham og Stougaard, naar han siger til Aarhus, »Jydekubens vakre Dronning«:

Dine Visere omsonst
 med al Æmhed med al Kunst
 bredte ud min lille Vinge,
 fløj og lokkede saa blidt,
 dalede igjen saa tit,
 for at jeg mig skulde svinge
 med dem over Land og Hav,
 over Dorskheds fæle Grav
 til Hymett og Libanon.

Hvad underviste saa Rektor Krarup og Konrektor Stougaard Grundtvig og hans Kammerater i? »Undervisningen omfattede den Gang kun Latin, Græsk, Religion, Historie og Geografi, hvortil i Mesterlektionen kom den sfæriske Astro nomi, hvilken Undervisning dog, saa vidt jeg mindes, kun bar ringe Frugt.« Ved sin Optagelse i Skolen blev Lærlingen prøvet i *de 4*

Spesier og Reguladetri, og »naar han havde vist sig nogenlunde bekendt dermed, var dette Fag for hele den øvrige Skoletid afsluttet.« Undervisningen i *Skrivning* bestod i, at Rektoren af den øverste Klasses øverste Afdeling hvert Aar valgte den, der skrev den bedste Haand, og han fik da 20 Rdl. for i Aarets Løb hver Dag i en Middagstime at undervise de to nederste Klasser i Skrivning. Al den særlige Undervisning, der blev givet i *Modersmaalet*, bestod i, at Stougaard lod Disiplene i Mesterlektion af og til skrive et Brev eller en lille Udarbejdelse. Derimod kan der til nævnte Fag føjes *Hebraisk*, som Rektoren havde tilligemed *Religion* og *Astronomi*; Stougaard havde *Historie* og *Geografi*; begge underviste de i *Græsk* og *Latin*, i det hver havde sine Forfattere at gennemgaa. Bortset fra Arbejdet med de latinske Forfattere, der medtog den meste Tid i alle Klasserne — »de øvrige Fag maatte nøjes med, hvad der blev til overs, og dette var da ofte lidt nok« — var det aabenbart ikke meget, der krævedes af et ungt Menneske for at blive Student omkring Aar 1800, og man kan forstaa, at hint gamle Latinskoleliv maa have været vel skikket til at opelske Driveri. Et stort Gode var, at der *ikke* brugtes Karakterer.

»Religionsundervisningen var maadelig og for det meste indskrænket til en tankeløs Udenadslæsning, hvilken Disiplene dog, naar de saa

deres Snit, ved at lægge Bogen skjult foran sig forandrede til Indensadlæsning, hvilket med et Kunstord kaldtes at *pjese*. Men saa var der adskillige andre Maader, hvorpaa »det religiøse Liv« — for ikke at tale om Kristendom — kunde møde dem. Skolen begyndte om Sommeren Kl. 7 og om Vinteren Kl. 8 med en meget vidtløftig Morgenandagt. Først afsang man et latinsk Salmever. Derpaa knælede en af Mesterlektiens Disiple i den aabne Dør med Ansigtet vendt mod Underskolen og messede en latinsk Bøn. Saa knælede en Disipel af 4. eller 5. Klasse midt i det større Læseværelse og fremsagde en latinsk Morgenbøn, som saa gjentoges paa Dansk af en af de to lavere Klasser. Om Eftermiddagen sluttedes Undervisningen Kl. 5 eller tidligere, dersom Mørket faldt paa, og da atter med et latinsk Vers og med en latinsk Bøn, der messedes. Men hertil kom en meget vidtløftig *Kirkegang*. De to øverste Hørere — man vil mindes, at det var N. Thomsen og Arendahl — var Kordegne ved Domkirken og Fruekirke. Mesterlektionen, 5. og 3. Klasse skulde opvarte med Sang i Domkirken, 4. og nederste Klasse i Fruekirke. Hver Søndag skulde da en Disipel som Grundtvig i Kirke baade til Højmesse og til Aftensang; Lærerne var ogsaa forpligtede til at være med hver Gang i Kirken; kun Rektor og Konrektor kunde skiftes, saa den ene mødte ved Højmesse, den anden ved

Aftensang i Domkirken. Man skulde tro, at naar hver Klasse havde sin Lærer med, maatte der kunne holdes Orden, og dog var der en af Mesterlektien, som havde det Embede »at optegne de Disiple, der ved de gudstjenstlige Handlinger kom for silde eller aldeles udeblev eller opførte sig paa en usømmelig Maade« — han kaldtes »Skriver i Kirken« —, og hvad hjalp det saa? Under Salmesangen havde Disiplene deres Plads i Koret; men naar Prædiken begyndte, gik de med Lærerne ned i Sidegangen lige over for Prædikestolen, hvor man bedre kunde høre. Naar saa Lærerne var komne ind i en lukket Stol, som de der havde, »var det Skik, at Mesterlektianerne i al Stilhed efterhaanden listede sig ud paa Kirkegaarden, hvor de tilbragte Tiden, som de bedst kunde; Dørvogtersken maatte da underrette dem om, naar Præsten havde sagt Amen, hvorpaa de gik ind og sluttede sig under Opgangen til Koret forsigtig til de andre. »Det gik da her som sædvanligt«, tilføjer Blache, »de smaa Fluere blev fangne, de store vidste at gjennembyrde Lovens Net. Denne Adfærd kan vel ikke retfærdiggjøres, men dog undskyldes; thi hver Søndag at skulle høre to lange Prædikener, paa Fstedagene endog tre, hver Fredag en og i Fasten en hver Onsdag, var dog mere, end man med Billighed kunde forlange af den Alder. De smaa Fluere sad da der paa Bænkene, betragtede Epitafierne

(Mindetavlerne) og de derpaa malede Præster med store Pibekraver og lange Skjæg og hørte undertiden et Par Ord af Prædikenen. Efter endt Gudstjeneste gik Lærere og Disiple over i Skolen, og de sidste skulde da gjøre Red^e for, hvad Præsten havde sagt, hvad de naturligvis ikke kunde. — Men dermed er Disiplenes Deltagelse i, hvad der havde med Kirken at gjøre, endnu ikke fuldelig skildret. Sangopvarningen fandt Sted Søn- og Helligdage, ved Fasteprædikener, ved Fredagsaltergangen, ved Skriftemaalet Torsdag Eftermiddag, ved Landemodet, ved Præsteordinationer, ved Bryllupper, Barne- daab og Ligbegængelser. Ved Jordefærd kunde man forlange hele Skolen eller den halve eller blot to Klasser til at synge foran Ligfølget fra Kirkegaardsporten til Graven og tilbage igjen; Betalingen var forskjellig efter Sangkorets Størrelse. 12—16 af dem, der havde de bedste Stemmer, »var ved Sangen«, og de maatte ogsaa gjøre Tjeneste ved Stuebryllupper, hvor de bag efter blev førte ind til et Bord med Vin og Kager, som stundom kunde blive nydt over Maade. En af Mesterlektien maatte før Skriftemaalet om Torsdagen i Domkirken oplæse en af Davids Salmer og en Skriftebøn i Korsdøren; en anden gjorde det samme i Fruekirke; en tredje var Degn i Aaby. For alle disse Tjenester fik Disiplene en Betaling, der i Mesterlektien kunde stige til 30 Rdlr. om Aaret, og da de

desuden fik fri Undervisning i Skolen, var det ikke dyrt at gaa i Latinskole. Men hvilken sløvende Kirketjeneste! Man kan begribe, at Grundtvig under en saadan Tvang kunde glemme Kirkegangen, saa da han kom til Kjøbenhavn som Student, var der ikke Tanke hos ham om en Gang at sætte sin Fod i en Kirke.◄

Der er endnu kun et Par Smaatræk, jeg efter Blache skal tilføje, som kan hjælpe til at gjøre Billedet af Grundtvigs Skolegang i Aarhus anskueligere. Der var en Sanglærer ved Skolen, den tidligere Konrektor, Magister *Grossmann*, der fra 1789 baade var blind og lam i Underdelen af Legemet, men desuagtet al Tid syntes at være i godt Lune. Han sad henved 20 Aar i sin Lænestol og kom ikke fra sin Stue; men naar Disiplene kom over til ham for at faa Undervisning, blev han af nogle af de ældste blandt dem saa godt som baaret hen til Klaveret, og Sangtiden gik til Ende uden nogen som helst Uorden. Dette vidner om en god Tone mellem Læringerne. Hvad disses indbyrdes Forhold angaar, da benyttede Mesterlektionerne sig ikke sjælden af de yngre Disiple til at gaa Ærinder for sig eller ved Undervisningens Ophør til at bære deres Bøger hjem, naar de selv ikke gad eller havde Ærinder anden Steds; ogsaa haandhævede de af og til den gamle usurperede (selvtagne) Ret til at revse de yngre Disiple, naar disse efter deres Mening havde forset sig.◄ Opkomne

Uenigheder udartede ikke sjælden til Haandgribeligheder, hvorved der sædvanlig af Tilskuerne sluttedes Kreds om de kæmpende Parter, der saaledes fik Lov til efter Hjærtenslyst at køie deres Harme; men der blev draget Om-sorg for, at ved en saadan Holmgang alt gik ærligt til, og at Sagen ikke dreves alt for vidt. Boldspillet var den almindeligste Leg. Saa sejlede man i Baade op ad Aaen til Aaby for at spise tyk Mælk. Om Vinteren dreves Skøjteløben paa Mølle-dammen, og om Sommeren tumlede man sig i de nærliggende Skove, især i Risskov, der den Gang endnu temmelig laa i Naturtilstand og ikke blev meget søgt af Byens Folk. Skoleballer og Skuespil af Lærlingerne var i Blaches Tid i deres første spæde Begyndelse, saa dermed var vel slet ikke begyndt, da Grundtvig gik i Aarhus Latinskoie.

Grundtvig har gjemt den Stilebog, som han mødte med i Kjøbenhavn, da han skulde være Student i Efteraaret 1800, og om dens Indhold har C. I. Brandt medælt en Del Oplysninger.*) Den er skrevet under Konrektor Jens Stougaards Vejledning, og indeholder vistnok væsentlig latinske Stile, men dog ogsaa Øvelser i danske: Gjenfortællinger, Besvarelser af Spørgsmaal og Breve; saadant var paabudt i Ove Høgh Guldbergs Forordning om de lærde Skoler.

---

*) D. K. T. 1873, S. 677 ff.

Man kan ved at læse i denne Stilebog danne sig en Forestilling om Stougaards Fremgangsmaade ved Undervisningen. Han har ikke været hævet over Tidens Spidsborgerlighed; men han har haft en varm Kjærlighed til Fædernelandet og til sine Lærlinger. En Fortælling om den Ro, hvormed en stoisk Filosof kunde taale Forurettelser, slutter med de Ord: »Hvor glad vilde jeg være, om De, mine unge Venner, vilde søge at ligne dette Eksempel!« Et andet Sted forekommer følgende Henvendelse til Lærlingerne: »Tragter De efter Ære, Rigdom og Fornøjelser, ogsaa det kan De gjøre, naar de følger den Orden, som Lov og Fornuft foreskriver Dem; men vogt Dem, at De ikke alt for ængstelig jager efter hin, tilraner sig disse eller bliver Trælle af de sidste; thi Ære og Rigdom er ofte en Byrde, og umaadelig Fornøjelse afkræfter og ødelægger baade Sjæl og Legem. Saaledes ønsker jeg ikke som Stoikerne, at de skal udrydde Lidenskaberne; men at De maa bruge dem under Fornuftens Herredømme. De elsker Nethed, Elegance og afskyr alt bondeagtigt Væsen. Hvo tør dadle dette? Blot at De ikke sætter Deres Glæde i barnagtige Komplimenter og udsøgte Klæder; thi dette vil røbe Dumhed, Forfængelighed og Stolthed, og saaledes med alt. Middelvejen er det sikreste.« Et Par Gange vender følgende Formaning tilbage: »Da vi, som Cicero siger, skylder vort Fædreland og vore Forældre

al den Kjærlighed, der er mulig, saa lad os bestræbe os for med utrættet Flid at gjøre den Fremgang i Patriotisme og Videnskaber, som Fædernelandet kan gjøre Fordring paa, og vore Forældre ønsker . . . Vor Skole kan forsyne os med de herligste Mønstre paa utrættet Flid. Hvo kjender ikke Morten Børup og Ole Rømer, disse lærde og berømmelige Mænd? Lad os følge disse vore værdige Mønstre! Lad os afryste Ladheds Søvn og arbejde med utrættet Flid!«

En Prøve paa, hvordan Grundtvig selv skrev den Gang, kan formentlig findes i et Brev som dette, der findes i Stilebogen: »Kjæreste Ven! aldrig har noget Brev været mig mere behageligt end det sidste, jeg saa fra din Haand; thi deri fandt jeg alt, ja mere, end jeg havde ventet. Du har jo ej alene gjort dig ganske færdig fra Akademiet paa en Tid, jeg mindst ventede, men endog erholdt din Embedsekamen med en, efter mine Tanker, ønskelig Karakter, skjønt du ej selv anstiller dig saa aldeles tilfreds med samme. Næst den Forsikring, at ethvert lykkeligt Fremskridt, du gjør paa den Bane, du har bestemt dig, skal glæde mig lige saa meget, som det modsatte vilde smerte mig, vil jeg slutte med et velment lev vel!«

Morsommere er det at se, hvordan Grundtvig klarede sig ved den Øvelse at gjengive latinske Talemaader med danske Ordsprog eller Fynd-

sprog. Brandt antager nemlig, at det er ham selv, der har forfattet Rim som disse:

Naar man har egne Sporer og fremmed Hest,
saa rider man alle Tider bedst.

Hvo, som ej haver noget at give,
han sjælden en stor Mand mon blive.

Naar Hovedet afhugges,
kan Saaret ej lukkes.

Hvad hjælper vel de store Ord paa Tungen,
naar man har intet udi Pungen.

Hvo, som Kvindeaag maa drage,
han har Aarsag til at klage.

Tosser, Børn og fulde Folk,
de er Hemmeligheders Tolk.

I Stilebogen findes nøjagtig Liste over, hvem der var i Skolen, da Grundtvig kom ind i den, med korte Oplysninger paa Latin, navnlig da om dem, der »med stor Glæde bød Skolen Farvel«. 1800 blev foruden Grundtvig kun to andre Studenter, *Bøggild*, der ligesom Grundtvig fik Laud (første Karakter), og *True*, der fik Haud.

Der findes ogsaa nogle Rim i Stilebogen, som ikke hører til Skole-Arbejdet. Der er et Skæmtedigt om Byfoged Brandt i Hjørring. Der er en Sørge-Arie, som begynder:

Ak, du for mig Ulykkens Nord,
 du, hvis Gud var fordum Tor,
 som dyrkedes ved Ilden rød,
 hvorfor blev jeg i dig fød?

Og det ses, at Forfatteren har haft den Modgang, at »den muntre blide Pige«, som havde »fortryllet ham«, nu

. . . efter en anden gaar,
 som blir Student til Efteraar,
 og Hører let kan blive,
 — om hans Broder blir i Live.

»Skjønt jeg«, kan vi læse i Grundtvigs »Mands-Minde«*), »til jeg var fulde 15 Aar, i en Krog paa den jydskede Hede havde nogenlunde bevaret den levende Sans, saa vel for det store som for det hjemlige, og i det hele for det naturlige og levende, saa havde dog Latinskolen paa langt mindre end. to Aar forvandlet mig til saa kold, selvklog og lavstammet en Person, at jeg ikke en Gang brød mig om, hvordan det gik med den store Kamp, jeg dog med levende Interesse havde fulgt, bogstavelig lige til den Dag, jeg satte min Fod i den forheksede Latinskole; thi Slaget ved Abukir, som stod et Par Maaneder i Forvejen, husker jeg grandt, var mig højst mærkværdigt; men paa den klassiske Jørd-

---

*) S. 270 f.

bund mærkede jeg næppe det mindste til Napoleons Hjemkomst eller en Gang til Slaget ved Marengo, saa i min Hukommelse sammensmelter Nelsons Bedrifter ved Abukir og ved Kjøbenhavn, som om jeg havde sovet Mellemtiden bort. Det havde jeg da i Grunden ogsaa; thi hvordan vore Latinskoler end nu kan være, saa var den, jeg gik i, saa aandløs, saa tom og kjedelig, at enten maatte jeg løbet ud af den Dagen efter min Ankomst eller lære at skamme mig over min Forkjærlighed for Historien i det hele og Fædernelandets i Særdeleshed, ja, ved hvert Glimt af Aand og hver Gnist af hellig Ild, der end fandtes hos mig, og skjønt det al Tid er min egen Skam, at jeg valgte det sidste, saa var det dog ogsaa en gruelig Blindhed hos vore troskyldige Fædre, som i den flygtigste og farligste Alder kastede os ind i en Kreds, saa fjendtlig mod alt i højere Forstand naturligt og levende, saa blottet for alt, hvad der adler, saa fuld af alt, hvad der kan nedværdige, sløve og fordærve Mennesket.◊

Skærtorsdagskampen.

Trods saa kristelig en Opdragelse og Oplysning, som den vel fandtes i Danmark ved Slutningen af det attende Aarhundrede, traadte Grundtvig dog ind i det nittende som en Hedning og gjorde ingen Hemmelighed deraf for sine jævnaldrende, lige som han da ikke fandt stort andet end det samme Hedenskab hos dem^{*)}. Han var derved kommen i et fremmed Forhold til sine Forældre, saa det er ikke til at undres over, at det Besøg, han gjorde i Hjemmet, inden han rejste til Kjøbenhavn for at tage Studentereksamen, var baade kort og koldt^{**)}. Men det maa der med Flid gjøres opmærksom paa, at han aldrig har været, hvad man kalder et let-

---

*) Den undertrykte Afhandling om Religionsfrihed fra 1827, S. 197 f.

***) Bogen om Povel Dons, S. 9.

sindigt eller udsvævende Menneske. Arvet Alvor, Fattigdom, Stolthed og Ærgjerrighed holdt ham langt borte fra Verdens Lystighed; han var en Farisæer af den strængeste Sekt; »et moralsk Menneske« var det Øgenavn, han bar i Verden, og han bar det med Stolthed.*) Han var, har han fortalt, »en kold, selvklog og lavstammet Person«**), og det kan meget godt forliges med at være »et moralsk Menneske«.

I Oktober 1800 tog han Studenter-Eksamen og i April 1801 den filosofiske Del af anden Eksamen, begge med første Karakter.***). Men April 1801 har en langt større Betydning for Grundtvig end ved denne Eksamen. *Den anden April!* var han fra Kjøbenhavns Toldbod og fra Lange-Linje »Tilhører ved Kæmpetrættten paa Kongedybet, da de danske Løver paa den blaa Grund blev vækkede af deres lange søde Søvn, men lod sig dog ikke forskrække enten af Drager eller af Elefanter.«

Som gammel Mand kunde Grundtvig fortælle livligt om Stemninger og Tilstande i Hovedstaden i de første Maaneder af 1801. »Jeg husker det godt fra min Ungdom,

---

*) Brev til J. P. Mynster af 22. Decbr. 1812 i: »Nogle Blade af J. P. Mynsters Liv og Tid«, S. 115.

**) »Mands-Minde«, S. 270.

***) Ved den filologiske Del af anden Eksamen om Efteraaret 1801 fik han anden Karakter.

at vel havde man i hele Marts Maaned begyndt saa smaat med at lave lidt paa Batterierne og slæbe det ene Blokskib ud efter det andet; men det gik meget langsomt og trevent, saa man kunde godt se paa Folk og mærke det paa sig selv, at endnu vidste de ikke, hvorfor de var jaget op af deres gode Søvn, for vel havde vi hørt snakke om, at til Foraaret vilde Engelskmændene gjæste baade os og Svensken og Russen med sin Flaade; men vi tænkte aabenbar: det har vel ingen Nød, siden vi er saa mange om det, og det er i al Fald ikke værd at tage Hatten af, før man ser Manden. Først da vi hørte i Kjøbenhavn, at hele den store engelske Flaade var i Sigte fra Kronborg, og fik kun alt for snart at høre, den var løbet glat igjennem Sundet og var i fuld Opsejling, saa vi stod i Stikken, først da kom der Liv i Spillet, men saa gik det ogsaa fejende. Vel var det saa silde taget, at meget, som skulde være gjort *før end* anden April, blev først gjort *bag efter*, da det ikke behøvedes, og det var ikke blot Tilfældet med saadanne Smaating som Studenterkorpset, jeg den Gang stod ved, men blandt meget andet, ogsaa med Sandsækkene ude paa Trekroner, som skulde beskyttet Mandskabet lidt; men Modet, som al Tid er Hovedsagen, det kom dog netop *tidsnok*, og Engelskmanden, som vilde skudt Trekroner sønder og sammen, han kom ogsaa *tidsnok*, for han kom paa Grund der uden

for og fik det glatte Lag, saa der var ikke blevet helt af ham paa den Side, hvis ikke Admiral Nelson, ellers en stor Vovehals, var blevet saa klog af Skade, at han skrev i Land, at det gjorde ham meget ondt, at han var kommet op at slaas med de tapre danske Brødre, og at han havde Ordre til at standse det unaturlige Blodbad saa snart som muligt.◄*)

Ja, Grundtvig har ofte i Tale og Sang prist Skærtorsdagskampen, da

Thurah faldt med samme Ros,
som Lassen og som Willemoes
de stod,

medens Dannebrog stak i Sky, og

Danmark rejste sig paa ny,
med Løvebrøl i højen Sky,
fra Bølgen blaa.**)

Og han har kaldt denne Dag for den »tidlige Opvækkelses og Opstandelses Time i Arhundredets Morgenrøde, da vore Ulke kappedes med John Bull om at skyde Nyaar ind paa Kongedybet◄***).

---

*) »Danskeren« 4, S. 296 f. og 1, S. 104 f. Smlgn. »Danske Folkefester«, S. 12 f. og Smaaskrifter om den historiske Højskole, S. 40 og 42.

***) Sang fra 28. Januar 1839.

****) »Bragesnak«, 2. Udg., S. 313.

Men han har tillige bevidnet, at denne Hædersdag *varslede om langt mere, end den i Øjeblikket virkede.* »Uagtet Slaget i Kongedybet, saa hæderligt og dog uheldigt, besveget om ikke for Kransen, saa dog for Frugten, var besynderlig skikket til at oppuste hver slumrende Gnist af Fædrelandskjærlighed og til at vække især Ungersvendene til at anstrænge alle deres Ævner for en Gang at tilbagevinde Danmark sin tabte Glans, saa virkede det dog slet ikke saaledes paa mig, ikke heller paa mine jævnaldrende eller paa Folket i det hele. Meget mere overraskede Daaden os omtrent lige saa meget, som den overraskede Fjenden, og overgik saa vidt, hvad vi alle følte os begejstrede til, at vi var glade ved, det blev saa godt overstaet, at vi nu kunde vente Fred og Ro i *vore* Dage, ligesom vore Fædre, paa disse Timer nær, havde haft i *deres*; saa i Steden for at vække os af vor uværdige Slummer, inddyssede netop den hurtig overfarende Torden os endnu mer, da det syntes os bevist, at vi med al vor Aandløshed og Smaalighed dog, hvad Øjeblik vi vilde, kunde selv i Kraft og Opofrelse godt maale os med vore ypperste Fædre.«^{*)}

---

*) »Mands Minde«, S. 272. Det var først paa Langeland, at Grundtvig lærte Wilemoes at kjende. Forholdet til ham har bidraget væsentligt til at opfriske Mindet om, hvad han havde oplevet den 2. April.

Men havde det i Øjeblikket ikke nogen afgjørende Virkning paa Grundtvig, at han havde lyttet til Kanontordenen, hvormed Helten fra Abukir skød Folkelighedens Aarhundrede ind*), saa fik det, han den Dag havde oplevet, ikke blot stor Betydning for hans senere Udvikling, men det gav tillige straks Anledning til, at han kom i Forhold til andre Studenter, og i det mindste et af disse Forhold fik afgjørende Betydning for ham.

Efterretningen om Engelskmændenes Komme havde fremkaldt en Opfordring til Kjøbenhavns Studenter om at væbne sig. De imødekom den med stor Iver og dannede to Batailloner under Overhofmarskalk Hauchs Kommando. K. L. Rahbek meddelte til deres Opmuntring i sin »Tilskuer« et Digt fra Kjøbenhavns Belejring i Frederik den tredjes Tid om »Studenternes meget ondt og sildigt godt« med det Vers:

Mig ingenlunde dog fortrød,
 hvad jeg her skulde lide;
 thi jeg end vilde til min Død
 for Fædrelandet stride.

Aprilsdagene forløb imidlertid, uden at Studenterne kom til at udføre det hæderlige Hverv, de havde faaet, »at tage Ildrøret af de nedfaldende Bomber, førend de sprang«. Men man vidste ikke, hvad

---

*) Kirkespejl, 2. Udg., S. 323.

der kunde følge efter det engelske Tog, og de blev ved at øve sig i Vaabenbrug. Studenterkorpset fik Navn af »Kronprinsens Livkorps«. De valgte sig Officerer og Underofficerer. Kun virkelige militære kunde blive Officerer; undtagelsesvis blev dog Knud Lyne Rahbek og Thomas Christoffer Bruun Løjtenanter. Øhlenschläger blev Kommandersergeant og Fanejunker. Tjenesten dreves fra først af med megen Iver; den begyndte Kl. 6 om Morgenen. Den 21. April blev Fanerne indviede og hilsede med en Sang af Thomas Thaarup. Men mange andre skrev Sange for Aprilsdagenes Barn, saaledes Falsen, Pram, Sagen og Schack Staffeldt. Patriotisme, Borgerdyd, Borgersind og Kjærlighed til Kronprinsen, det er hvad der stadig vender tilbage i disse ikke meget poetiske Sange.

Den første Ungdomsven.

I Studenterkorpset var det, at Grundtvig traf sammen med Bornholmeren *Peter Nikolaj Skovgaard, sin tidligere Ungdoms eneste Ven*.*)

Skovgaard var Søn af en Løjtenant ved de Dragoner, som hørte til den bornholmske Militi. Han var født samme Aar som Grundtvig paa en Gaard i Nærheden af Rønne, fra hvis Latin-skole han 1798 var afgaaet til Universitetet. Der var Æmne i ham til en betydelig Videnskabsmand. Men hans Livsbane blev pludselig afbrudt ved en Ulykke, som der kan være Grund til at berøre her, baade fordi den har voldt hans Ven stor Sorg, og fordi den kaster Lys over Forholdene i de Dage, da Grundtvig skulde begynde sin Virksomhed som dansk Forfatter.

1804 udkom der i Kjøbenhavn en *Beskrivelse over Bornholm* ved Peder Nikolaj Skovgaard,

---

*) Indledning til Nordens Mythologi, S. XVII.

Litteratus. Første Del.« I en Bog af denne Slags maa man vente at finde en Beskrivelse af Militærvæsenet paa Forfatterens Fødeø. Som Søn af en Løjtnant i Militzen kjendte han det nøje, og da det var saa yderst forskjelligt fra Danmarks og andre Landes Krigsvæsen«, maatte det interessere Læserne at faa Besked om det. »Hele Landet er at anse som en stor Fæstning, hvis Garnison samtlige Landets Indbyggere af Mandkjønnet udgjør.« I Spidsen for Fæstningen staar Kommandanten og under ham adskillige andre militære Embedsmænd. Og om en af dem læser man da følgende: »*Bøssemageren*, med 120 Rdl. aarlig, skal reparere alle brøstfældige Geværer Kongen tilhørende, hvilket er et ikke ringe Arbejde, saasom det kuns er gamle, kasserede Gevær, der ej længer kunne bruges ved Regimenterne, Kongen sender herover til Landet«. Til de daarlige Geværer vender Forfatteren oftere tilbage. En Dragon har »en Flindt med Bajonet til, der just ikke dur meget«. Der var for nogle Aar tilbage hos Dragonerne »tre Slags Flindter, hvoraf hundrede Stykker vare jærnbeslagne, Resten messingbeslagne, og meget faa af Pistolerne vare brugbare eller af den Beskaffenhed, at de kunde repareres«. Kommandanten, Oberstløjtnant v. Funch, udvirkede ved Generalitetet, at der skulde komme andre bedre Vaaben i Steden for hine, der skulde kasseres. »Men hvo skulde have troet sligt? De Geværer, her kommer over,

vare intet andet end gammelt, fra Regimenterne kasseret Snavs; kuns den Fordel er der ved dem, at her nu ere 500 Kongen tilhørende Geværer paa Landet af *ét Slags*. Hvad Pistolerne anbelanger, da kan der vel skydes med dem; men de ere dog kuns gammelt Lapperi. Heraf kunde det synes, som det højkongelige Generalitet anser hele Militærvæsenet paa Bornholm at være af saa ringe Værd, at ej Dragonerne, det bedste Korps paa Landet, fortjene at have nogenledes ordentlige Geværer.◀ Naar Forfatteren kommer til Infanteriet, da klager han atter over »det gamle usle Skydegevær.« Nogle af Geværerne er messingbeslagne, andre jærnbeslagne; »men alle stemme de deri over ens, at de ej er indrettede til at skyde med, dog til Brug i Fredstider (se de (saa meget indser nok det højvise Generalitet) fuldkommen gode nok; til Geværet hører en Stump af en Bajonet, som rigtig nok ej kan hæftes fast paa Geværet; men' det er derfor lige brugbart i Fredstider; thi da siger det slet intet, om Bajonetten en Gang imellemstunder dratter af Geværet, og i Tilfælde det mod en Fjende skulde bruges, tror jeg end og, det vilde være for det meste ligegyldigt, enten et saa kort Bajonet sad paa Geværet eller ej. Desuden har hver Mand en Patrontaske med tilhørende Rum, og som samme Taske mangler Kardus, er den særdeles bekvem for Infanteristen at gjemme et og andet i, der kan være godt

at have med til Vederkvægelse paa Mønstringer.«^{*)}

Det er ikke blot over de slette Vaaben og de tomme Patrontasker, at Dragonløjtnantens Søn besværer sig. Han maa ogsaa i høj Grad beklage, at der ved Dragonerne, det bedste Korps Nationale paa Landet, er *Officerer, der ej kunne læse og skrive*, hvilket her anføres til Skjændsel for de Kommandanter, der have foreslaaet slige udulige Folk til Officersposter, da der dog ingen Mangel har været nogensinde paa duligere Underofficerer at foreslaa.« Lidt længere omme læser man: »Nogle af de forrige Kommandantere, som ganske ukyndige i Kavallerivæsenet, have temmelig skjødesløst overset Landets Dragoner, undtagen for saa vidt som de ekserserede til Fods, saa at det aldeles ikke glemtes at indføre ordentlige Slag paa Taskerne og saadant mere, der udgjør Sjælen i Garnisonseksersitsen; men Manøvrerne til Hest, der dog nok er det vigtigste for Dragoner, have aldeles ikke duet noget, før end nu i et Par Aar der er begyndt noget paa dem ved den nuværende Kommandant, der, kyndig i Kavallerivæsenet, bestræber sig for at bringe de bornholmske Dragoner, som og de øvrige Tropper, til en noget bedre Stand end den, hvori de før hans Tid have været.« Der ankes over, at de bornholmske Dragoner maa føre Jyllands Vaaben

*) Anf. Skrift, S. 149 f., 154 og 159 f.

paa deres Standart i Steden for »Bornholms eget Vaaben, som er en kronet gylden Drage med aabent Gab og snoet Stjært, i blaat Feld«; »for Jylland skulde dog vel aldrig Bornholms Dragoner stride, men for sit Fødeland og for Kongen af Danmark«. Der formodes, at Standarterne i fjærde Frederiks Dage er gjorte til de jyske Ryttere og siden givne de bornholmske af Mangel paa nogle, der passede bedre.*)

Skovgaard anker ogsaa over andre Ting, end hvad der vedrører de bornholmske Dragoner og øvrige Militi. »*Vejvæsenet* er i en saadan Tilstand paa Bornholm, at det gjør Landet Skam.« Det kunde blive bedre, om Opsigten med det blev givet til »Mænd, der var duligere til at bestyre samme end Byfogderne ere, der, blandt alt hvad som helst de lære af juridiske Forelæsninger, dog ej der erholder nogen Kundskab om, hvorledes Veje maa anlægges og forbedres.« — Der er »aldeles *ingen Postindretninger* paa Bornholm; men de vare meget at ønske«. »I Vintermaanederne, naar Søen er tillagt med Is, er al Brevveksling med alle andre Steder uden for Landet saa aldeles afbrudt, som om Bornholm ikke en Gang laa paa Jordkloden . . . Jeg erindrer et Aar, nemlig 1799, da intet Budskab kom til Landet fra andre Steder førend ved Maj-Maaneds Midte.« — *Hartkorns-Skatten*

*) Anf. Skrift, S. 169, 171 f. og 173.

er fordelt saare ulige, og Skovgaard tror, at der ej kan være Tvivl om, at den (eller de), der fastsatte Hartkornet her til Lands, har været meget partisk og, for at jeg skal betjene mig af det mest skaansomme Udtryk her kan bruges, ret en Slyngel, hvo det endog har været.*)

Man vil i disse Bemærkninger fra en 21aarig Forfatter baade finde stor Frimodighed eller Fripostighed til at meddele, hvad han tænker om de offentlige Indretninger paa hans Fødeø, og en ikke ringe Evne til at udtrykke sig med Fynd og *Vid.* Hvem der nu deler Grundtvigs Mening, at der er en mærkelig Forskjel paa en slem Vittighed og en slem Grovhed*) kan tilgive en hel Del Fripostighed for Viddets Skyld, som det er parret med. Men da ikke alle har samme Lyst til at faa sig en sund Latter, og og da det *Vid.* hvormed en Anke mod en offentlig Indretning bliver ført frem, unægtelig bevirker, at Skrøbeligheden ved den falder stærkere i Øjnene, end det vilde være Tilfældet, om der ganske kort og tørt var givet Besked om, hvad der var i Vejen, — saa kan man ved at tænke over, hvad der er anført, endda nok forstaa, at Beskrivelsen af Bornholm ikke er falden i de styrendes Smag. Men især har det dog vakt Anstød, hvad der kunde læses under Beskrivelsen

*) Anf. Skr., S. 180—3 og 187.

**) »Bragesnak«, 2. Udg., S. 171.

af Hammershus, der i sin Tid, som senere Kristiansø, var den Arrest for adskillige store og smaa Folk: Blandt dem, som her have været i Arrest, er Korfits Uhlefeldt, forhen Danmarks Riges Raad og Hofmester, den samme Mand, hvis Minde endnu staar paa en offentlig Plads i Kjøbenhavn, til evig Skjændsel for tredje Frederiks Hofkryb, Dronning, Kongen selv, og kort sagt: for enhver af dem, der havde sammenrottet sig for at forfølge denne store, sin Tids største, Mand, og bestandig bestræbe sig efter at formere hans Ulykke. Dog naar havde ogsaa Danmark en stor Mand, der ej maatte lide Uret? Mon dette har været Tilfælde nogensinde fra Tyge Brahes til de senere Tider. Her at give Underretning om, hvem denne, hid til Dags af alle Skribentere saa meget bagvaskede Mand var, vilde være meget upassende, da det er en Beskrivelse over Bornholm, og ej en Efterretning om de fornemmes Skurkestreger og Hofkabler i Dronning Sofie Amalias Mands Tid, som fordrer her. *) Efter at Forordningen af 27. September 1799 havde gjort Ende paa Trykkefriheden, og efter at Peter Andreas Heiberg i Desember 1799 var bleven idømt Landsforvisningsstraf for, hvad han havde ladet trykke, var det aabenbart ikke uden Fare at skrive, som Skovgaard gjorde det om Korfits Ulfeldts Fjender.

---

*) Anf. Skrift., S. 347 f.

Alligevel havde han muligvis gaaet fri for Tiltale, dersom ikke en Del af hans Ytringer var blevne gjengivne i Bladet ›Dagen«, hvis Udgiver stod paa det sorte Bræt, og som man dog ikke kunde rejse Sag imod, for hvad han havde optrykt efter Skovgaards Bog, uden tillige at rejse Sag imod den Mand, som fra først af havde skrevet det.

Det var Bogtrykker Klavs Henrik Seidelin, som var Ejer baade af ›Dagen« og af ›Politivennen«. For en i det sidste af disse Blade optaget Artikel var han bleven idømt en Bøde af 50 Rdl., og med det samme var han i Henhold til den nys nævnte Forordning af 27. Sept. 1799 kommen under Politiets Censur. Men det var meget besværligt at faa Politiets Paategning: ›Maa trykkes« paa ethvert Nummer af de to Blade, og dette søgte han saa at undgaa ved at lade sin Stifsøn, Kand. Jørgen Johan Albrecht Schönberg, sætte sit Navn paa Bladene som Redaktør. Men dette Forhold, at Seidelin blev ved at udgive og rimeligvis ogsaa at redigere ›Dagen« og ›Politivennen«, dækket af Schönbergs Navn, og at han saaledes søgte at undgaa Politi-Censuren, har ventelig bevirket, at hans Blade blev desto smaaligere eftersete. Det varede da heller ikke længe, inden der blev anlagt Sag imod ham for at have skrevet i ›Dagen« uden at navngive sig og lade sig censurere. Men samtidig blev der anlagt Sag

baade imod Skovgaard, fordi han havde skrevet Bogen om Bornholm, og imod Schönberg, fordi der i det under hans Navn udkommende Blad ›Dagen‹ havde staaet Uddrag af Bogen. Generalfiskalen (den offentlige Anklager) nedlagde Paa-stand paa, at baade Skovgaard og Schönberg skulde landstovises. Han fremhævede, at Skovgaard havde udtrykt sig utilbørligt om Bornholms Forsvars- og Skattevæsen; han havde gjort Udfald paa Landets Regeringsform som mindre ønskelig end de ældre Tiders; han havde udtalt sig utilbørligt om Kong Frederik den tredjes Fremgangsmaade mod Korfits Ulfeldt. I Landsoverretten var der fra først af Flerstemmighed for at dømme ikke blot Skovgaard, men ogsaa Schönberg, der havde ladet hans Ytringer optrykke i ›Dagen‹, til Landsforvisning. Men da de to af dem, der havde denne Mening, var aldeles uenige med den tredje om Grundsætningen, hvorpaa han havde bygget sin Slutning, blev der tilkaldt to ny Dommere. Disse stemte for, at Schönberg helt skulde frikjendes, og at Skovgaard skulde have en mildere Straf. *Anders Sandø Ørsted*, som var Medlem af Retten, og som siden har fremsat den Mening, at det havde været det ønskeligste, om Skovgaard ikke var bleven sagsøgt, gjorde vist nok gjældende, at de fornærmelige Udtalelser imod den afdøde Konge ikke kunde gjøres til Gjenstand for borgerlig Straf. Men de andre Dommere holdt paa,

at afdøde Kongers Ære saa meget mere burde sikres mod haanende Angreb, som Loven, hvad der fornemmelig viser sig i 1—5—4 og 2—10—2, endog værner om enhver afdød Borgers Ære. 1—5—4 i Kristian den femtes danske Lov angaar *Dommere* som dør, medens der er rejst Anklage mod dem for uretfærdig Dom. 2—10—2 handler om *Præsterne*: »Udi Ligprædikener skulle de holde Maade med den dødes Livs og Levnedes Optegnelse og Berømmelse, og vogte sig, at de intet sige, som kan være imod deres egen Samvittighed, saa og *at de intet usømmeligt om den døde melder.*« Ørsted vilde dernæst have Dommen mildere, end den blev. Men ogsaa deri blev han overstemt. Schönberg frikjendtes; men Skovgaard blev den 4. Februar 1805 dømt til 14 Dages Fængsel paa *Vand og Brød*, hvilken Dom Højesteret stadfæstede*). Den unge Schönberg, over hvis Hoved Landsforvisningsstraffen havde svævet, drog 1807 til Udlandet, og efter at han havde taget den medicinske Doktorgrad i Göttingen, berejste han Holland, Frankrig, England, Tyskland og Ungarn, inden han 1811 slog sig ned i Neapel, hvor han vandt et stort Navn som Læge, og blev optaget i Adelstanden. Senere fulgte han den franske Hær til Algier og fik Rang med Oberster. 1832 blev han dansk Hof-

*) A. S. Ørsted. Af mit Livs og min Tids Historie, I. S. 231—40, 246 og 274.

medikus og 1837 Etatsraad, redigerede »Berlingske Tidende« fra 1834—38 og døde 1841. H. N. Clausen, der traf ham paa sin første Udenlandsrejse, har givet ham det Vidnesbyrd, at han var »en Mand med varmt følende Hjærte og ægte dansk Sind og en trofast opofrende Ven.*) Skovgaard gik en anden Skjæbne i Møde. Han rejste 1807 til Aalborg, hvor han blev Lærer ved en borgerlig Realskole. Han blev 1810 Translatør i Engelsk, Fransk, Hollandsk, Tysk og Svensk, 1814 tillige Mægler og 1820 portugisisk Vicekonsul, og døde 1838. Under Navnet »Hans Nielsen« udgav han 1818 den kielske Præst Claus Harms' »95 Theses« fra det foregaaende Aars Jubelfest for Reformationen. 1834 udgav han en »Bornholms Saga«, der efter Ørstedes Dom bar Vidnesbyrd om den samme »uforstilte Agtelse for Regeringen«, som trods den plumpe Maade, hvorpaa han havde omtalt »enkelte lokale og gamle Regeringsforanstaltninger«, godt kunde kjendes gjennem den Bornholms Beskrivelse, der havde paadraget ham den vanærende Straf**). At den her beskrevne ydre Livsskjæbne ikke svarer til en betydelig Videnskabsmands Ævner, falder straks i Øjnene. Men at Skovgaard har haft en langt sørgeligere Historie, end man lige frem kan slutte af For-

*) H. N. Clausens Levned, S. 96.

***) A. S. Ørsted. Anf. Bog. S. 236 Anm.

tællingen om, hvad han bestilte i Aalborg, kan vel allerbedst ses af hans deltagende Vens Hentydninger til hans Skjæbne. Allerede i Marts 1807 fremsatte *Grundtvig* det Spørgsmaal til Danmarks Lovkyndige*): »Hvor vidt kan en Forfatter, efter de gjældende Love for Trykkefriheden, anses strafskyldig ved at dadle en afdød dansk Konge? Spørgsmaalet er ikke uvigtigt for Nordens Historie, og sikkert var det at ønske, vi herom havde en nøjagtig Bestemmelse, hvorved Historieskriveren sikredes for imod sin Vilje at paadrage sig Tiltale.« *A. S. Ørsted* skjønnede godt, at her sigtedes til Dommen over Skovgaard**). I Fortalen til Mythologien fra 1808 mindede *Grundtvig* atter om Skovgaard: »Dig, min tidligere Ungdoms *eneste* Ven, Peder Nikolaj Skovgaard! Dig var det, som ledte mig [hen til de vise Oldinge: Snorro og Sakso, i hvis Spor jeg da henvandrede mod Eddas mystiske Skov]. O! kjendte flere som jeg, din stærke Aand, dit dybe og omfattende Blik i Nordens Fortid, din næsten overmenneskelige Flid og Udholdenhed, da vilde de bede med mig: at Videnskaben dog ej for stedse maa have tabt sin Yndling!!!«***) En halv Snes Aar efter nævnede han med Tak sin »venlige Stalbroder«, »den

*) Rahbeks *Minerva* for Marts 1807, S. 258, Anmærkning.

***) Ørsteds anf. Bog, S. 274.

***) Nordens Myth. XVII. og Anm.

tidlig lærde og tidlig fra Bogen forsatte P. N. Skovgaard^{*)} 1827 oplyste han ved en af sine Ungdomsvenners Historie, at »det langt mere er Raisonnementet paa fri Haand over, hvad der i hvert enkelt Tilfælde skal kjendes for Ret, langt mere det, end Trykke-Forordningen, der gjør Skribent-Vejen aldeles usikker«, og man kan ikke være i Tvivl om, hvem han mener, naar han skriver: »Det var 1804, at en *et og tyve Aars* Yngling, tidlig historisk lærd, midt i et strængt videnskabeligt Arbejde, sagde nogle usømmelige Ord om en af vore længst hensovne Konger; men derom talte Trykke-Forordningen ikke. Man kaldte *Ritualet*^{**)} til Hjælp, som forbyder [Præsterne] at tale ilde om de døde i deres Lig-Prædiken, og det er klart, at kunde slikt medvirke det mindste til, at en ung Historiker kom til at sidde paa *Vand og Brød*, hvad han rigtig nok, under sit utrættelige Studium, var vant til, men ikke som Misdæder, og at han gik tabt for Videnskaberne, hvilken levende Skribent kunde da ikke falde, før han vidste det^{***)}. 1838 nævnte Grundtvig endelig i sine historiske Foredrag den med ham jævnaldrende Bornholmer, han gjorde Bekjendtskab med i Studenterkorpset, som »den siden saa

*) »Dannevirke«, III., S. 171.

***) Det skulde være »danske Lovs« Forskrift for Præsterne.

***) Den undertrykte Athandling om Religionsfrihed, S. 256 f.

ulykkelige, nylig i den dybeste Elendighed afdøde P. N. Skovgaard. *) *Tidlig forsat fra Bogen, tabt for Videnskaberne, død i den dybeste Elendighed* — det er den grulige Historie, der knytter sig til Skovgaards Liv i Aalborg som Lærer, Translatør, Mægler og portugisisk Vicekonsul. En ung Mand, der lovede saa meget, blev til saa lidet. Men — han vil dog aldrig glemmes, saa længe Mindet lever om N. F. S. Grundtvig. Der er mange Levnedsløb, der som Skovgaards synes at være rent mislykkede, men som dog omfatter én Time, da de fik Betydning for det snævre eller det store Samfund, de tilhørte. Skovgaards Forhold til Grundtvig fik en afgjørende Betydning for den nordiske Digers og Historieskrivers Udvikling.

I Aarhus Latinskole havde Grundtvig skammet sig ved sin Styrke i Historien, hvormed han stak af imellem sine Kammerater. Men over for Skovgaard maatte han skamme sig over sin Vankundighed i Historien. »Sakse og Snorre, Eddaerne og hele Islands Sagarække, som jeg kun kjendte af Navn, var nemlig en Kundskabs-Kreds, hvori han (Skovgaard) bevægede sig saa frit og let som i sin Hjemstavn; og skjönt han var intet mindre end poetisk stemt, var Matematiker med Liv og Sjæl, laa dog hele Verdenshistorien ham saa nær og syntes saaledes ind-

---

*) »Mands-Minde«, S 272.

taget af ham, som en Napoleon i Bogverdenen, at saaledes havde jeg aldrig beundret noget Menneske; og *hans* Bekjendtskab maa jeg da ikke blot takke for mit forholdsvis tidlige Bekjendtskab med Nordens Oldtid, men i det hele for den levende Følelse: at uden for hele Eksamens-Kredsen laa der en Verden af Kundskaber, det godt lønnede Umagen at berejse. Derved var jeg reddet fra den Dovenskab og Kjedsommeligheds Afgrund, hvori Skolefukseri og Eksamens-Slendrian paa et hængende Haar havde styrtet mig, og har eller faar mit Liv nogen videnskabelig Betydning, da var *det* aabenbar Betingelsen, men dog hverken Kraft-Grunden eller Livs-Kilden; thi *det* er kun *Aanden*, og om Aand havde min bornholmske Ven lige saa lidt som jeg mindste Begreb, naar Aand skulde være andet end paa den ene Side vor gode Fornuft og Forstand og paa den anden Side spillende Vittighed.*)

Til yderligere Oplysning om, hvad Grundtvig skyldte Skovgaard, skal jeg minde om, hvordan han har beskrevet Ungdommen som »Livets Blomst og Aandens Skaber-Time, da de vide Udsigter, vi skal have Gavn og Glæde af, maa aabne sig for os, og da den Kjærlighed, der skal opflamme os til et daadfuld Levneds-Løb, maa finde sin Ganning«, og at han ved samme Lejlighed har beklaget, at netop denne Alder

*) »Mands-Minde«, S. 272 f.

hos os er venten saa fordømt til Eksamens-Slendrian, eller saa forsømt og saa overladt til Aandens og de dybere Følelsers svorne Fjender, at det er intet Under, vi sjælden se kraftige, fædrelandskjærlige, daadfulde Dannemænd, det er kun et Under, vi ikke har glempt, hvordan de se ud.*) Det var Skovgaard, som gav den første betydningsfulde Haandsrækning til, at Grundtvigs Ungdomsaar ikke kom til at ligne de fleste andres, men at de virkelig blev en grødefuld Sommer-Tid i hans Liv. Det var Skovgaard, som aabnede de vide Udsigter for ham. Han nedbrød Skrankerne, som havde hindret Grundtvig i at se ind i den nordiske Oldtids og Middelalders store Historie, og han aabnede paa ny hans Øje for Verdenshistorien. Han hjalp ham til at faa fat paa et bogligt Arbejde, der virkelig var en Forberedelse til hans Fremtids-Liv, og som i denne Retning stod i den stærkeste Modsætning til hans Eksamenslæsning.

Før Grundtvig lærte Skovgaard at kjende, har han læst den første Del af *Suhms Danmarks Historie*. Han har i alt Fald faaet den i Hænderne, før han kom til at læse Vedels Sakse og Peder Clausens Snorre. Han følte sig da straks henreven af de stærke Optrin i Sørgespillet om Vølsungerne, uden dog at ane noget andet end

---

*) Nyaars-Ønske i Danske Samfund 1843. S. II.

en angennem Fortælling i dem.« Hans Rimelyst, hvormed han havde fordreven adskillig Tid under sin sørgelige Skolegang i Aarhus, var da just atter vaagnet, og han begyndte at sætte Sigurd Faavnesbanes Hændelser paa Vers. Men han blev snart kjed af det, dels fordi de ved hans »kvaskomiske Behandling nødvendig maatte tabe Interessen« og dels fordi han »som ganske ukyndig i Prosodien« kun talte Stavelserne og derfor ej kunde faa det til at klinge godt.^{*)} Det var første Gang, Digteren syslede med Æmnet til »Optrin af Norners og Asers Kamp«, som han lagde sidste Haand paa og lod trykke 1811. I Mellemtiden havde han oftere forgjæves forsøgt at finde en Form, hvori han kunde behandle det saaledes, at han selv kunde være glad ved det. Først efter at Skovgaard havde hjulpen ham til Rette, var han da ogsaa i Stand til at samle sig de omfattende Kundskaber til de gamle Sagn og Sange, som var nødvendige, naar han skulde udføre den store Digtning.

Efter at Grundtvigs stadige Samliv med Skovgaard var ophørt, har han i det mindste en Gang faaet en Haandsrækning af ham. I April 1807 fik han paa Langeland et Brev fra sin »gode gamle Ven Skovgaard«, som han næsten i to Aar ikke havde hørt til. Skovgaard

---

*) Poetiske Skrifter, II, XV (Dagbogsoptegnelse fra 30. Desember 1806).

spurgte deri Grundtvig, om han arbejdede brav i Oldsagerne. Dette gav Grundtvig ny Lyst til at fordybe sig i Mytherne, og han tænkte paa i den Anledning at henvende sig til Universitetsbibliotekaren, Professor Rasmus Nyerup, tor at faa de Bøger, han savnede; men han nølede med det, fordi han slet ikke havde noget Kjendskab til Nyerup. Men nu fik han atter Brev fra Skovgaard, som fortalte ham, at Nyerup med stor Glæde havde læst Grundtvigs Afhandling om Skirners Rejse i Minerva for September 1806. Dermed bortfaldt naturligvis Grundtvigs Frygt for at falde Universitetsbibliothekaren til Besvær, og han indledte da straks en Brevveksling med Nyerup, som i flere Retninger har havt Betydning for hans Udvikling.*)

---

*) Poetiske Skriftet II., XVIII (Dagbogs-Optegnelse fra 24. Juni 1807).

Eksamens-Læsning.

Uden al Lyst og ene for at føje sine gamle Forældre havde Grundtvig begyndt »at læse til Attestats, som man den Gang endnu rigtig kaldte, hvad der nu hedder at studere Theologi, skjønt det jo er et og det samme«. Han havde derfor naturligvis »ikke spurg^t, hvad de theologiske Professorer, men kun hvad de rimeligste Manuduktører hed«, altsaa om hvilke theologiske Kandidater der hurtigst og billigst forberedte Studenter til Embedsprøven. Han satte sjælden eller aldrig sin Fod paa theologiske Forelæsninger, da han havde nydt for liberal en Opdragelse paa Jyllands Heder til at tænke, man var forpligtet til at kjede sig fordærvet, og umulig kunde begribe, hvorfor han skulde spille en hel Time paa at høre oplæst, hvad han i et Kvarter magelig kunde gjennemløbe. Kun en Gang imellem gik han for Løjer hen at høre

»Spotteren Hornemann, som da stod i Spidsen og morede sig over Brevet til Romerne, baade med, hvad Apostlen Pavl havde tænkt, og hvad han burde have tænkt.«^{*)}

Claus Frees Hornemann var, efter hvad Grundtvig ellers har bevidnet, den eneste af de daværende theologiske Professorer, der aabenbar antastede Bibelen, og, tilføjer han, om hans Hjærte vilde han nødigt tro ilde^{*)}. Han blev født 1751 i Næstved, hvor hans Fader var Kjøbmand, blev femten Aar gammel Student fra Herlufsholm og tog allerede 1768 sin theologiske Embedseksamen. 1770 rejste han til Göttingen, hvor han under sit treaarige Studium blev meget stærkt paa-
virket af Johan David Michaelis, hvis Vittigheder han søgte at efterligne, da han 1776 blev Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet. Naar han talte om Tegnet, hvormed Kain var mærket, kunde han sige: »Om det nu var et blaat eller et hvidt Baand, Vorherre hængte om ham, derom meldes intet; men det ser man, at ingen nu længer turde gjøre ham noget«. Ridderne af Elefanten bærer et stort blaat Baand, medens det store hvide Baand er Tegnet paa dem, der har Dannebrog-Ordenens Storkors. Skjønt Hornemann blev gammel nok til at være

*) »Kirkespejl«, 2. Udgave, S. 322. »Mands-Minde«, S. 532.

***) Verdenskrøniken fra 1812, S. 349 og 413.

den ældste af alle Universitetslærerne, og skjønt han 1822, otte Aar før sin Død, fik Rang med Sjællands Biskop, blev han dog hverken blaa eller hvid Ridder, men maatte nøjes med Kommandørkorset. — Om Abraham, der bad for Sodoma, sagde han, at han tingede med Herren som en Skakerjøde. — Ild- og Sky-Støtten i Ørkenen forklarede han ved, at der blev baaren Blus toran Jøderne paa en høj Stang; saaledes, sagde han, var Moses nødt til at narre det sanselige Folk. — En Gang sagde han i en Forelæsning: »Der har Apostelen forgalopperet sig«. — Stundom kunde Hornemann i sine Forelæsninger komme ind i Grublerier over den Tid, da man vilde kunne rejse op til Maanen i Balloner, stundom holdt han Foredrag om Amfibier, om Trykkefriheden eller om Bernstorfs Død. Tidsrummet mellem Kristus og Luther gav han Navnet »den barbariske Tidsalder.« — I det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter lod han 1805 indrykke »*nogle Grundtræk til en Sammenligning mellem Kristus og Sokrates*«. Afhandlingen begynder saaledes:

»Saa langt som sikker Historie gaar tilbage i Tiden, finde vi Spor af følgende visse Erfaringssætninger:

»Mængden af Menneskene have sædvanligen enten selv været ubekjendte med, eller dog ikke tilbørligen brugt det ædelste Fortrin, som Mennesket besidder frem for de ufornuftige Dyr, og

som bestaar i dets intellektuelle Naturs højere Ævner og i dets moralske Natur. Derimod, nedværdigende sig selv, og nærmende sig mer eller mindre det blot sandselige Dyr, have de fleste Mennesker sædvanligen været fornemmelig betænkte paa at søge deres Lykke i sandselig Nydelse, ikke blot ved Udøvelse af grovere Laster, men ogsaa ved alle Arter af Letsindighed, tom Forfængelighed, Overdaadighed, Pragtsyge, Glimrelyst og deslige smaalige Yttrelser af misledet Æresfølelse.

»Det guddommelige Forsyn, hvis moralske Regering over Verden virker uafbrudt til moralske Hensigtens Befordring, og dertil, at Visdom og Dyd ikke maa udryddes af Jorden, har stedse vaaget for, at opvække og fremkalde, til enhver enten kortere eller længere Tidsalder, nogle enkelte udmærkede, overordentlige Mennesker, hvilke, selv besjælede af ophøjet Iver for Sandhed og Dyd, og ubekjendte med Menneskefrygt, vovede og opoffrede alt for at gjøre deres af Sanselighedens Vægt beherskede Medmennesker opmærksomme paa deres sande Menneskeværd, paa deres aandige Naturs Fortrin frem for den blot dyriske, og derved befordre deres Forstands Oplysning og deres Viljes Forbedring.

»Saadanne Menneskeslægtens største Velgjørere ere næsten al Tid blevne lønnede med Utaknemmelighed, og have været udsatte for

deres samtidiges bitterste Had og heftigste Forfølgelse; ikke sjælden blev en forsmædelig og i Verdens Øjne haanlig Død Lønnen for deres Arbejde og deres Mod; men, efter deres Død erkjendte endog deres Forfølgere selv, hvad Verden i dem havde mistet, og ønskede dem tilbage igjen, men for sildig.

›Blandt saadanne Menneskeslægtens velgjørende Lærere have Sokrates og Kristus været to af de vigtigste.«

Naar Sokrates arbejdede mod Sofisterne, som Hornemann kalder ›nonsensikalske Klygtlinge«, saa arbejdede Kristus imod Farisæerne, som ikke var Sofisterne ganske ulige. — ›Sokrates' Overbevisning om Guddommens Dyrkelse stemmede nøje overens med Jesu Lære Joh. 4, 24.: Gud er den højeste moralske Aand, og hans sande Tilbedere bør stræbe at ligne ham i aandige moralske Fuldkommenheder. Ogsaa i Læren om det guddommelige Forsyn og den menneskelige Sjæls Udødelighed findes sikkert Harmoni imellem Sokrates og Kristus.« Sokrates har ved at tale forblummet om ›sin Genius« føjet sig efter ›Mængdens Smag for det overnaturlige«. ›Jesus af Nazareth, Sandheds- og Dyds lærer, som Sokrates, var i samme Forfatning som han, uophørligen ængstet af sine og Sandhedens og Dydens Fjender og Forfølgere. Endskjønt hans Forbindelse, som Guds Søn, med sin himmelske guddommelige Fader, al Sandheds Ophav og

evige Kilde, var saa meget højere, saa meget nøjere og ængere, som han selv var ophøjet over Verden, og udrustet med overmenneskelige Sjælsævner, saa maatte dog ogsaa han tale forblummet og figurlig for sine sandselige Landsmænd og samtidige.« — Sokrates og Kristus beskyldtes begge for Gudsforagt og for »deres Medborgeres Forførelse.« — »Er det ikke næsten som om en og den samme Sandhedens og Frimodighedens Aand kunde have begejstret den talende Jesus og den talende Sokrates nogle faa Skridt fra Graven?« Begge anvendte deres sidste Timer til at vække og befæste hos deres Venner Haabet om Sjælens Udødelighed. — »Yngling, du især, som vil opofre dig til at lære dine Medmennesker Sandhed og Dyd, strøb at ligne to af dine mest ophøjede Mynstere, Sokrates og Kristus!«

Hornemann var den Professor, af hvem Studenterne skulde lære hebraisk. »Vi mente, at vi lærte noget af ham«, skriver J. P. Mynster; »men jeg har siden maattet erkjende, at det kun var lidet og lidet grundigt«. — Om Hornemanns Eksaminer fortælles mærkelige Ting. En Gang rettede han en Kandidat paa følgende Maade: »Galt nok er det, hvad Apostelen siger; men De gjør det ogsaa ti Gange værre.« En anden Gang skal han have spurgt: »Hvilken Religion er den bedste?« Svar: »Den jødiske, fordi den lærer os, at der er en Gud til«. Hornemann:

»Gjør den kristelige ikke dette?« Svar: »Jo, men den er blandet med Afguderi.« Hornemann: »Hvilke har udbredt sand Religion efter Kristus?« Svar: »Mahomed«.*)

Det var »Højtyskeren Moldenhawer, som bestyrede Fabriken«, og han var berømt i Hovedstaden som latinsk Deklamator, men blev ellers kaldt »Jesuiten«, fordi han ikke nægtede, men gik uden om Kirketroen**). *Daniel Gotthilf Moldenhawer* (1753—1823) var en Königsberger og skal i sin Barndom have nydt Undervisning af den berømte Herder, der fra sit attende til sit tyvende Aar (1762—64) eller i de Aar, da han fik den for hele hans Liv afgjørende Paavirkning af den kristelige Tænker, Hamann, tjænte sit Brød som Lærer ved Frederikskollegiet i Østprøjsens gamle Hovedstad. Moldenhawers Fader var Professor ved Universitetet, men ombyttede denne Stilling med et Præstembede i Hamborg. Her fortsatte Sønnen sin Læsning, til han 1773 gik til Göttingen. Naar det var Michaelis, der særlig havde paavirket Hornemann, saa var det Chr. Gottlob Heyne, der havde den væsentligste Indflydelse paa Molden-

*) Schierns *Engelstoftiana* i hist. Tidsskr. V, 2, S. 368; F. Hammerich i *Barfods Folke*, S. 92; L. Kocks *Kirkehistorie*, S. 92 f.; det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter 1805, 1—2, og Mynsters Meddelelser S. 66.

***) *Kirkespejl*, 2. Udg., S. 322.

hawer. Men Heyne har Betydning i to Retninger. Han har grundlagt Filologien som en Videnskab om hele Oldtidens aandelige Liv, dens Kunst, Statsliv og Historie ikke mindre end dens Sprog, Mythologi og Digtning*), — og han har med stor Dygtighed som Overbibliothekar styret den fortrinlige Bogsamling, der — efter vor Landsmand, Fr. Sneedorffs Mening — frem for noget andet gjorde Gøttingen til en udmærket Samlingsplads for alt, hvad der var tænkt og skrevet i enhver Videnskab, — meddelte de unge studerende et højt og majestætisk Begreb om Videnskaberne, og sparede enhver der bosiddende lærd for Omkostninger, som han ellers aarlig maatte anvende paa at samle de nødvendige Bøger**). Moldenhawer har i begge Retninger været Heynes Lærling, men ventelig mest i den sidste. Heyne anbefalede ham til Regeringen i Kjøbenhavn, der først ansatte ham som Professor i Kiel, senere understøttede ham til en videnskabelig Rejse i Vest- og Syd-Europa (1782—84) og derpaa kaldte ham som theologisk Professor til Kjøbenhavn. Men allerede 1788 blev han tillige udnævnt til Overbibliothekar ved det store kongelige Bibliothek, og medens han 1805 opgav Stillingen som Universitetslærer, vedblev

---

*) A. D. Jørgensens Georg Zoega, S. 12.

***) Fr. Nygaard i »Nord. Maanedskr.« 1880, II, S. 170 f.

han til sin Død at virke for Bogsamlingen. Det regnes ham til Fortjeneste, at denne kostelige Nationalskat endelig 1793 blev aabnet for alle og enhver, og de Gaver til det kgl. Bibliothek, som er modtagne i hans Tid, har i Forbindelse med Indkjøbene, han lod gjøre, ikke bidraget mindst til at gjøre denne Bogsamling til en af de berømteste i Evropa. Den senere theologiske Professor Jens Møller har imidlertid ogsaa prist Moldenhaver som Universitetslærer. I en Levnedsbekræftelse af sin Studenter-Kammerat, den som Biskop 1820 afdøde Krog-Meier, fortæller han, at denne til dels valgte det theologiske Studium, fordi det hang saa nøje sammen med den ham saa kjære Filologi. »Men hvis han endnu havde vaklet, da maatte Moldenhavers Svada snart have betaget ham (som den betog mig og saa mange Ungersvende, der i hin utheologiske, for ej at sige irreligiøse Tid, stod en Stund tvivlende paa Korsvejen) den sidste Tvivl. Kun faa akademiske Lærere kunne som Saksens og som Danmarks Morus rose sig af at have talet dagligen til et uformindsket Auditorium af flere hundrede Theologer, der næsten alle droges did af blot Lærelyst og Beundring for den begavede Lærer. Meyer har oftere vidnet offentlig, hvor meget han skyldte Hr. Konferentsraad Moldenhaver«^{*)}. Anderledes døm-

*) Theol. Bibl. 1817, S. 263 f. Hvorfor Moldenhaver lignes

mer J. P. Mynster. Han fortæller vistnok at Moldenhawer som Lærer nød stor Anseelse, »og man hører endnu jævnlig hans gamle Tilhørere prise hans veltalende [latinske] Foredrag«. Moldenhawer var ganske vist ogsaa en Mand af betydende Egenskaber, som det kunde være fornøjeligt at omgaas med. Men havde han end brugt nogle af sine Ungdoms-Aar til flittigt Studium, saa læste han siden mest Dagblade. »Han kjendte godt Bogtitler og vidste, hvor han kunde finde, hvad han behøvede. Men hans Forelæsninger kunde jeg aldrig sætte højt. Han meddelte intet, uden hvad man lige saa godt kunde finde i de bekjendteste Haandbøger«*). H. N. Clausen, der var for ung til at have hørt Moldenhawer holde Forelæsninger, har tegnet et Billede af ham, som han færdedes paa Gaderne. »Som en slaaende Modsætning til den hele danske Jævnhed staar det endnu levende for mig, naar Tyskeren Moldenhawer fór prustende frem med det oppustede Ansigt og det kolossale Kalvekryds; den kalkunske Hane paatrængte sig tidlig som træffende Billede. Ved Universitetet, i

---

med Morus, der jo maa være Henrik den ottendes 1525 henrettede Storkansler, kan jeg lige saa lidt oplyse, som hvem Møller mener med Saksens Morus, med mindre Moldenhawer som Tysker ogsaa skal bære denne Ærestitel.

*) Mynsters Meddelelser, S. 66.

Forelæsninger og ved Eksamen kom Latinen ham til Hjælp; det danske Maal har han kun i yderste Nød og i vanskabt Form ført over sine Læber.*)

Hjemtyskeren Münter var berømt for sin kirkehistoriske Lærdom, som dog hverken han selv eller andre havde Gavn af, men kun bekjendt for Studenterne af sit Vilderede.***) Om denne *Frederik Münter* (1761—1830) skriver J. P. Mynster, »at hans tørre kirkehistoriske Notitser, uden Overblik, havde intet tiltrækkende, og hans naturlige Theologi var kun lidet beaandet af ægte Religionsfilosofi. Münter har havt gavnlige Indflydelse paa mange studerende, i det han velvillig kom dem i Møde, gjorde dem bekjendt med Bøger og drog dem ind i sine videnskabelige Interesser. Men der var mange andre — til dem hørte Grundtvig, lige saa vel som Mynster —, som ikke havde Mod til at nærme sig en ældre Videnskabsmand og ingen Drift til at sysselsætte sig med Mønter og andre arkæologiske Gjenstande, hvorom han gjerne meddelte sig, og hvori der var meget at lære af ham***). — H. N. Clausen tegner Münter løbende ned ad Gaden, uden Holdning, med begge Hænder i Baglom-

---

*) H. N. Clausens Levned, S. 35.

***) Kirkespejl, 2. Udg., S. 322.

****) Mynsters Møddeliser, S. 66.

merne af den graa Frakke eller i Frostvejg gjemte i en Muffe.*)

Naar man tænker paa, at Frederik Münter hørte til Johannes Evalds varmeste Beundrere, og at Grundtvig, da Münter som Biskop 1813 holdt Visitats i Udby, turde vidne om ham, at han ligesom hans Formand Balle var en Jesu Kristi Tjæner**), da kan man komme til at tænke paa, om der ikke i Virkeligheden var mere at finde hos ham som Professor, end de anførte Vidnesbyrd tyder paa.

I Aaret 1805 forelagde han Læseverdenen under Navn af »*Betragtninger over den naturlige Theologi*«, hvad han maatte regne som Frugten af de Forelæsninger, han i adskillige Aar havde holdt over »denne vigtige Del af de filosofiske Videnskaber«. Ved at udarbejde disse Forelæsnings Indhold til at trykkes, havde han borttaget alle unødvendige Kunst-Udtryk og dermed søgt at gjøre Bogen skikket til at læses af enhver, der var dannet nok til at læse og til at tænke over det læste.« Især havde han havt »unge Mennesker i Tanker, som have Interesse for de Sandheder, paa hvilke al Religion og Menneskets hele Lyksalighed beror, og som enten ved eget Studium eller vejlede af en indsigtfuld Ven vilde vide, hvor vidt Fornuften ved Be-

*) Clausens Levned, S. 35.

**) Bibelske Prædikener, anden Udgave, S. 98.

tragtninger over sig selv og den fysiske Natur kan bringe det i Kundskab om det højeste Væsen og sin egen moralske Bestemmelse.« I Indledningen dvæles der først ved »Følelsestroen paa Gud«; derefter bestemmes »den naturlige Theologis Indhold og Kundskabskilde«; og dertil slutter sig saa nogle Betragtninger over »Begrebet Gud«. — Det andet Afsnit handler »om Guds Tilværelse« og fremstiller da det *ontologiske Bevis*, som Anselm har fremsat, Cartesius fornyet, Wolf udvidet og Moses Mendelsohn omformet, og *det kosmologiske Bevis*, som Thomas Akvinas har brugt og Liebnitz gjenoptaget. Men udtørligst dvæles der dog ved *det fysikoteleologiske* og *det moralske Bevis for Guds Tilværelse*. Sluttelig dvæles der ved Atheismens Indvendinger. — Det tredje Afsnit handler »om *Guds Egenskaber*«, det fjerde »om *Guds Hensigter og Gjerninger*«. I dette Slutningsstykke kommer Spinozas Pantheisme under Overvejelse, og Spørgsmaalene drøftes om Sjælens Udødelighed, om Tilstanden efter Døden og om det onde i Verden. Sprogformen i denne Bog er saa forskjellig fra den, hvori Hornemann og de andre Talsmænd for det attende Hundredaars Tankegang næsten alle skrev, at man straks mærker, at Münter har faaet Del i den vist nok mere menneskelige end kristelige, men dog ægte Aandsoplivelse, som udgik fra Tyskland ved Overgangen mellem det attende Hundredaar og dette, og som lige saa

fuldt gav sig Udtryk hos Kants Læringer, Fichte og Schiller, som hos Naturfilosoferne og den romantiske Skole, og hos Hovedmanden mellem de tyske Digtere, Goethe, der stod uden for hine to stridende Retninger. Münter hører til den kantske Skole; men naar han for Eksempel søger at udvide sine Læses Synskreds til at opfatte den synlige Verden i sin hele Storhed og sin hele Mangfoldighed, da er det Sprog, han fører, ikke saa meget forskjelligt fra det, hvori Naturfilosofen Steffens talte, naar han vilde vise Enheden i Naturens mangehaande Skikkelser. Dette vilde jeg gjerne oplyse ved et Brudstykke af Münters naturlige Theologi og vælger da hans Betragtning over Stjernehimlen, navnlig ogsaa fordi det kan antages, at han er særlig hjemme paa dette Omraade, hvorom den lærde Afhandling maa være et gyldigt Vidnesbyrd, hvori han søgte at bestemme Kristi Fødsels Aar efter en ejendommelig prægtig Sammenstilling af flere Stjerner (en Konstellation), hvis Tid han kunde udregne, og som da skulde være et med »de vises Stjerne« eller Bethlehems-Stjærnen.

»Babylons og Ægyptens Templer vare Astronomiens første Vugge, og de Opdagelser, man den Gang allerede gjorde, vare vigtige nok til, at de første Grundtræk af denne høje Videnskab kundes udledes af dem. Snart lærte man at komme det svage Syn til Hjælp med lange Rør, omsider efter Seklers Forløb at forege disses

Virkning ved slebne Glas, og det første, end og saare mangeltagte Fjærnglas aabnede for Granskeren Udsigter i nye Verdener. Thi Videnskaben blev derpaa fra Dag til Dag mere fuldkommet, indtil Lambert med sin ved sikke Beregninger vejlede Fantasi, og Herschel*) med sit Kæmpeteloskop vovede at kaste de kjækkeste Blik ind i Himlens Afgrunde, i Minutter at gennemvandre med Øjet de Rum, som Lysstraalerne have behøvet Aartusender til at gennemtrænge, og paa ét Ark Papir at udkaste Alverdens Plan! Derfor er og alt, hvad fordem er bleven set og iagttaget, hvor stort og vigtigt det end kunde være, ufuldkomne Barndoms Forsøg mod det, Astronomien nu er, mod det, den vil blive ved de Hjælpemidler, den nu har, og som sikkert endnu mere kunne fuldkommengjøres. Paa disse, de nyere Opdagelser skulde vore Betragtninger grundes.

»At Himlens hvælvede Bue er Ætherens

---

*) Fr. W. Herschel er født 1738 i Hannover. Han var Søn af en Musiker og blev selv Musiker, men syslede i sin Fritid med Mathematik og Astronomi. 1766 var han bleven Musikdirektør i Bath i England. 1781 opdagede han en ny Planet, som han kaldte den georgiske Stjerne efter den engelske Kong Georg III. Denne gav ham siden sit Underhold, hvorpaa han bosatte sig i Slough ved Windsor, hvor han indrettede sit Kæmpeteloskop 1783 og fortsatte sine Iagttagelser til sin Død 1822.

urandsagelige Dyb, behøver ikke mere noget Bevis. I dette Rum bevæge sig hine utallige Rader af Stjærner og Stjærnesystemer, snart ved Siden af, snart i umaalelig Frastand bag hinanden. Intet menneskeligt Maal kan bestemme Grænserne for deres Løbebane. Saa langt de største Serør naa, seks til syv hundrede Gange dybere end den for Øjet tilsyneladende største Fiksstjerne*) regnes at være borte fra os, altsaa over 6 til 700 Gange fire Billioner Mile, opdages stedse nye Stjærner; og selv der, hvor det klare Stjærnelys ophører, øjner Granskeren endnu svage Glimt, som uden Tvivl komme fra Stjærnehære, hvis Frastand fra os er saa stor, at endog Lysstraalen, som dog er det hurtigste i hele Naturen, ej er i Stand til at trænge ublandet ned til Jorden. Allerede de gamle sammenlignede Stjærnernes Mængde med Sandet ved Havets Bred; og dog kjendte de ikke den tusindste Del af dem, hvis Tilværelse vi ere overbeviste om. Deres, og overhovedet alle ældre Iagttageres Fortegnelser kunne nu alene tjene til at bestemme visse Stjærner som bekjendte Punkter paa Himlen, til hvilke de øvrige Iagttagelser skulle henføres. Aller talrigst ser det ubevæbnede Øje Himmellegemerne i hint Belte, der lige som omgjorder Firmamentet, og hvori Svanen, Lyren, Ørnen og saa mange andre af de skjønneste

---

*) Sirius.

Stjærner svømme lige som i et Lyshav. Mælkevejen har unægtelig sit hele Lys af Himmellegerne, som for os synes dyngede sammen, fordi Jordklodens Beliggenhed foraarsager saadant perspektivisk Syn, at de længere bortfjernede Sole uagtet det uhyre Rum imellem enhvers Bane, dog lade lige som sammensmeltede, da derimod alle øvrige for vore blotte Øjne synlige Stjærner rimeligvis have en nærmere Beliggenhed, og derhos maaske løbe deres Bane i en anden Linje end vor Jord. Thi ligesom vi i Skoven se de nærmeste Træer længere fra hinanden end de fjærnere, eller lige som i en stor oplyst Sal de bageste Lys forekomme Øjet at være tæt sammen: saa maa og dette forenede Lys af Mælkevejens Stjærner forklares paa en optisk Maade, saa at vi, som synes at være beliggende omtrent midt i samme hen imod dens østlige Side, se en Del Stjærner adspredte, i større eller mindre Frastand; men rundt omkring os denne talrige Hær, blandt hvilken enkelte meget store eller maaske meget nærmere Fiksstjærner rage synlige frem formedelst deres Stilling mellem os og alle de øvrige. Hvilken umaadelig Mængde Stjærner indbefatte ikke denne Mælkevej, dette ene blandt utallige andre Verdens Systemer! Thi dersom Herschel har set halvhundrede tusende Stjærner paa et Stykke af 15 Gr.s Længde og 2 Gr.s Brede, som i én Time gik hans Øje forbi — hvor talles maa

da Summen være af alle Fiksstjærner, der indbefattes i dens hele Omkreds? Men enhver af disse Fiksstjærner danner et System for sig, er omgivet af mindre Kloder, som formedelst deres umaalelige Afstand ej kunne øjnes, end ikke med de skarpeste Serør. Og selv dette uhyre Antal af Stjærner i Mælkevejen og omkring den, er endnu langt fra ikke tilstrækkeligt til at give et passende Begreb om Verdenernes Mængde. Thi alle disse Himmelleger synes at høre til et og samme Verdens System, som styres af de samme uforanderligen virkende Kræfter. Men hvor disse Kræfters Virksomhed ophører, dér begynde i det umaalelige Himmeldyb nye Kræfters Ytringer, dér ere talløse Middelpunkter for Bevægelser, hvert i forholdsmæssig Frastand fra det andet, omkring hvilke andre Himmelleger have samlet sig for at danne nye Verdens-Systemer. Saadanne ere Stjerne-Taagerne, af hvilke Herschel har opdaget 2300. I hver af dem ere utallige Fiksstjærner indeholdte. Men ved deres umaalelige Frastand sammentrænges næsten alle Lysstraalerne, og vi øjne kun smaa glinsende, for en Del rundagtig formede Pletter, hvis større eller mindre Frastand alene kan bedømmes af deres lysere eller blegere Glans, og af den større eller mindre Lethed, eller selv af Umuligheden med de skarpeste Serør at skimte enkelte af deres fornemste Stjærner. Frastanden selv lader sig endnu aldeles ikke beregne. Rime-

ligvis gives der saadanne Taagestjærner 17000 Gange længere borte fra os end Sirius, altsaa i det mindste 68000 Billioner Mile. Nogle synes at staa ved Siden af hinanden. Andre ses, den ene bag den anden, og selv deres forskjellige Størrelse synes at vise, at nogle staa omtrent midt imellem os og de fjærneste. Men om vi end regne disse fjærneste Verdens-Systemer med, faa vi dermed endnu intet tilstrækkeligt Begreb om Himmellegemernes Antal. Thi i Ætherens dybeste Baggrund, der, hvor intet Øje mere kan skimte Stjærner eller Stjærnetaager, og hvorfra ingen ren Lyststraale kan trænge igjennem; der aabne ligesom Himlens Porte sig for at lade os øjne de svageste Glimt af dens Herlighed: uopløselige Glimt, men som sikkert komme fra nye Verdens Systemer, hvilke begynde der; maaske gaa frem fra Millioner Stjerne-Distancer til atter andre Millioner, og maaske aldrig endes, fordi den evige skaber nyt Liv og ny Lyksalighed fra Evighed til Evighed! Thi Følelsen om hans Tilværelse paatrænger sig ved disse Betragtninger Fornuften med uimodstaaelig Kraft, og det er umueligt, at Sjælen, sysselsat med dem, kan tvivle, om han er til.◄

Det er i et jævnt og klart Sprog, Münter skriver, og hans Fremstilling vidner om poetisk Sans. Naar han ikke har kunnet tiltale Mynster og Grundtvig, saa maa det være, fordi hans Tale ikke lignede hans Skrift — han har vente-

lig holdt sin Forelæsning paa Latin — og for Grundtvigs Vedkommende, fordi han kun havde liden Sans for Naturvidenskab. Hvad Steffens sagde om Naturen, synes heller ikke at have tiltalt Grundtvig.

Endelig var der den meget pæne og høflige Kjøbenhavnner, *P. E. Müller*, aldeles nybagt Professor, uden nogen bestemt Mening og endnu uden al Indflydelse; »hans Kollegier (Forelæsnings-Hæfter) læste jeg derfor ikke«, fortæller Grundtvig^{*)}. H. N. Clausen fandt *P. E. Müllers* Foredrag temmelig træagtigt; »aandeligt Liv skulde der ikke blive vakt ved hans Behandling af Tros- og Sædelæren«^{**}).

Da jeg ved smaa Uddrag af Bøger af Horne-mann og Münter har søgt at give Læserne Lejlighed til selv at danne sig et Skjøn om disse to Professorers Ejendommelighed, skal jeg ogsaa meddele en lille Prøve af en Bog, som Peter Erasmus Müller udgav i sine yngre Aar, og som kan give en Forestilling om hans Virksomhed som Præstelærer. Det er den »kristelige Apologetik« eller »videnskabelig Udvikling af Grundene for Kristendommens Guddommelighed«, som han udgav 1810. Foruden Indledningen har Bogen følgende Afdelinger: 1. Om Aabenbaringstroens Gyl-dighed i Almindelighed; hertil hører et filosofisk

*) Kirkespejl, 2. Udg., S. 322.

***) Clausens Levned, S. 52.

og et historisk Kapitel. 2. Om de kristelige Oldskrifers Paalidelighed; herhen hører Undersøgelserne om Evangeliernes Authenti (om de er forfattede af de Mænd, de tilskrives), om deres Integritet (om de er bevarede i en paalidelig Skikkelse) og om Evangelisternes Troværdighed. 3. Om den kristelige Læres Guddommelighed. Under denne Afdeling finder man Bidrag til et historisk Bevis for Kristendommens Sandhed i det fjerde Kapitel med Overskriften: »Det udmærkede Forhold, hvori Jesus stod til Eftertiden«. Heraf skal jeg meddele noget, der hører til den §, som har til Overskrift: »Kristendommens gavnlige Indflydelse igjennem Middelalderen.«

»Det var Kristendom, der først sikrede det sydlige og vestlige Evropa for Normanners, Slavers, Ungarers, Bulgarers og Russers ødelæggende Anfald. Næppe havde Karl Martel kunnet tilbagetvinge Saracenernes Skarer, der fra Midten af Frankrig truede at oversvømme hele Evropa, hvis ikke Iver for Kristendommens Sag havde bragt Nabofolkene til at følge hans Banner. Pelagii Gøther vilde uden Tvivl efter Mavrernes Sejer have vedblevet at skjule sig i deres Bjerge, lige som Kymrerne i Wales, hvis ej den religiøse Enthusiasme havde opflammet deres Mod. Det var den samme Stemning, der endnu i den senere Tid bragte saa mange djærve Riddere til at søge Døden i Kamp mod de vantro, og blev for Ungarens Konger og

Tysklands Kejsere en længe fornøden Modvægt mod Janitscharernes Raseri. Det havde imidlertid kun lidet hjulpet, at Evropa sikredes for fremmede Stammers Anfald, hvis dens egne Folkeslægter havde vedblevet at bekrige hinanden. Den romerske Kurie forenede dem alle, ved sine Vedtægter, sit Sprog og sin ved Interdiktets Kraft frygtelige Domstol. Den bragte dem endog til i Korstogene samtlige at stride under det hellige Banner. Baandet, der skulde fastholde saa mange stridige Nationer, maatte være stærkt, følgelig let vorde trykkende, og dets Styrke, hvis den almindelige Frihed ej for stedse skulde kues, bero paa Meningernes Vælde. Et saadant Baand maatte skjørnes og løsrives af sig selv, naar Meningerne forandrede sig; men den til Veje bragte Forening har, trods Nabohad og ødelæggende Krige, varet ved, og sammenknytter endnu det kristelige Evropa.

»Tungt laa Hierarkiets Aag; men de vilde Baroners Tøjlesløshed og en rodfæstet Despotisme vilde end rædsommere have trykket. Saa mange Indretninger, der i en følgende Tidsalder opholdte det bedres Fremme, bleve i denne en Betingelse for det godes Opkomst. Det var naturligt, at man hellere vilde dømmes efter den kanonske Ret end efter en Lensherres Godtbefindende, hvis Indkomst voksede ved de Bøder, med hvilke Misdæderne købte sig fri. Hvor Klostre anlagdes, omhuggedes Skove, udtørredes

Moradser, Agerdyrkning blev udbredt, og Havevæsenet begyndte. Prælaterne vare blevne rige, de maatte være betænkte paa at sikkre deres Ejendomme; de maatte helst ved fredelige Midler stræbe at fremme deres Hensigt. De første Ejendomme, for hvis Sikkerhed den offentlige Mening nogenledes værnede, vare Gejstlighedens. Det første kraftigere Forsøg paa at til Veje bringe Landefred, var den, som en Aabenbaring, i det tiende Aarhundrede forkyndte Gudsfred i Akvitanien, hvilken de gejstlige inden nogle Decenniers Forløb fik til at gjælde over alt. Af de mangfoldige andre ofte lykkelige Forsøg, som de gejstlige, selv for deres egen Fordels Skyld, maatte gjøre, paa at stifte Fred eller ved Trudslar at afvende Krige, kunde kuns de vigtigere Tilfælde blive optegnede i Middelalderens tørre Annaler.

»Korstogene gave Ridderaanden et endnu højere Sving; disse vare det, som, ved deres Følger, udvidede Nationernes Synskreds, og fremhastede Middelstandens Opkomst. De frie Mænd, der før havde søgt Ly under Klostermurene og ved enkelte Ridderes Borge, kunde nu, da Industri og Handel havde faaet et nyt Liv, befæste med Ringmure de aabne Byer, købe Frihedsbreve af Fyrsterne, og snart ved deres egen Kraft mægte at forsvare dem.

»Kultur kan ikke tænkes uden Videnskabelighed; dennes, hvor vel svage Vedligeholdelse

gjennem Middelalderens Barbari, samt de første Spirer til Almuens Dannelse skyldes Gejstlighedene ene . . . Agtelse for Videnskab var forbunden med Agtelse for Religion. Vi finde derfor, at fra det syvende Aarhundrede af, i Irland, Skotland, Engeland, Frankrig, Tyskland og Italien, Studeringen stedse begyndte at opblomstre, hvor der var nogenlunde Ro, og at det var udvortes Aarsager, som igjen medførte deres Fald. Da endeligen, fra det ellefte Aarhundrede, Tiderne begyndte at formildes, vakte ogsaa Forskningslysten med en Enthusiasme, de senere Tider ikke have kjendt. At det blot var det formelle i Videnskaberne, hvormed man beskjæftigede sig, var den naturlige Følge af Hang til Tænkning, forbunden med Mangel paa Kundskab, og Uformuenhed til uden lærde Hjælpemidler eller passende Redskaber at kunne forskaffe sig denne. Men at Skolastikernes Dialektik vakte almindelig Deltagelse og Opmuntring, at samme derved kunde forberede Videnskabelighedens Morgenrøde; dertil laa Grunden i, at Religionens Dogmer udgjorde Gjenstanden for dens Drøftning.

»Disse Dogmer antoges stedse at være byggede paa hellige Bøger, affattede i gamle Sprog. Derfor udbredtes stedse med Kristendommen Litteratur; Bogstavskrift indførtes hos de nyomvendte; stundom oversattes Bibelen i deres Sprog, og religiøse Sange bleve digtede. Derfor

kunde Benedikt gjøre det til Regel i sine Klosterne at afskrive Bøger; derfor bleve disse bevarede som religiøse Gjenstande; derfor bleve Klosterne Tilflugtssteder under det almindelige Barbari, hvor Videnskabernes Yndere kunde finde Bøger og Tryghed. Inden Klosterne Mure skreves Tidsalderens Annaler. Alt Bekjendtskab med de gamle Sprog og deres Litteratur kunde aldrig uddø. Bevidstheden om, hvor lidet det var, man kjendte, vakte hos de bedre en vemodig Længsel efter mere. Deraf den lidenskabelige Begjerlighed, hvormed de flygtende Grækere Skatte bleve modtagne. Uden Kristendom vilde maaske den græske Litteratur ikke have i det femtende Aarhundrede virket mere paa Evropa, end den evropæiske Litteratur nu virker i Orient.

› Fordi Kristendom grundede sig paa praktisk Lære, have dens Præster, selv i deres største Afgang fra Lærens Aand, betragtet sig som Lærere og som Sjælesørgere. Saa snart derfor de kejserlige Skoler vare blevne ødelagte ved Barbarernes Anfald, var Gejstligheden betænkt paa nye Skoler, og i dem at lære de verdslige Videnskaber som en Forberedelse til Theologien. Først stiftedes de biskoppelige, siden Klosterne Skoler. Fra det ellefte Aarhundrede kappedes disse i Lærdom med hinanden, indtil paa de Steder, hvor de anseteste Theologer vare forsamlede, Universiteter begyndte at dannes.

› Uagtet Kristendommen i saa mange evropæ-

pæiske Riger havde begyndt med Fyrsternes Omvendelse, forømt dog Missionærene aldrig, saa meget egne Fordomme og Folkenes Raahed tillod det, at ville berigtige Mængdens Begreber. Offentlige Foredrag holdtes for Almuen, hvis Vankundighed var saa stor, at den af sine uvidende Lærere i meget kunde vorde oplyst. Karl den store havde ladet Varnefred samle brugbare Homilier af Kirkefædrenes Skrifter, der længe bleve anvendte til Hjælp ved Perikopernes Fortolkning. Blev end, efter et Par Aarhundreders Forløb, de offentlige Tiltaler til Folket sjældnere; de ophørte dog aldrig ganske, og fra det tretende Aarhundrede begyndte Bettelmunke paa ny i hyppige Taler at popularisere Religions-sætningerne for Mængden.

›Kristendommen formaaede, selv i den mørkeste Tidsalder, at begejstre mange til ædel Daad, og ved Hjærtets Fromhed at virke Aandens Opløftelse. Besjælede af en hellig Iver ilede saa mange Missionærer at søge Møje og Farer ved Hedningernes Omvendelse. Glødende af Enthusiasme for Kristendommens Sag og higende efter at gjenvinde det for samme tabte Klenodie, forlode Ridderne de fædrene Borge for at søge Døden i Palæstina. Mystikerne søgte og fandt i deres Hjærte den Oplysning om Kristendommens Dogmer, Skolen ikke formaaede at give dem. I de sidste Aarhundreder før Reformationen fremtraadte iblandt dem Tidsalderens ædleste

Mænd. Fra det ellefte Aarhundrede yttrede den praktiske Kristendom sine Virkninger paa mange tusende gode og stille Mennesker i alle Lande.« —

Som grundig Kjender af Nordens Historie, som Udgiver og Medarbejder af Tidsskrifter og tilsidst som Biskop skulde Peter Erasmus Müller i senere Aar faa endnu mere med Grundtvig at gjøre end Fr. Münter.

Af det, som her er meddelt om den Tids theologiske Lærere, vil det ses, at de i det hele har staaet i samme Lys for Mynster og Clausen som for Grundtvig. En billig Efterslægt vil imidlertid skjønne, at de i det hele har været ligesaa dygtige i Forhold til deres Tid som deres Forgængere eller Efterfølgere indtil Martensens Dage. Men »Kristendommen har aldrig, siden Herrens Opstandelse fra de døde, følt sig saa død og magtesløs, og dens Avindsmand følt sig saa stærk og sejerrig« som i Menneskealderen fra den franske Revolutions Udbrud til Napoleons Død og den græske Opstand*). Og dette maatte naturligvis stærkt kjendes paa Præstelærerne. Det maa gjælde de tre sidst omhandlede, hvad Grundtvig en Gang har bemærket, at »i det hele taget toges Velanstændigheden i Agt, saa hverken Dogmatiken eller Eksegesen — Tros læren eller Bibelforklaringen —, som den Gang

---

*) Kirkespejl, 2. Udg., S. 317.

herskede, kunde med nogen Ret siges at ligge i aabenbar Fejde med nogen af de kristelige Tros-Artikler eller nogen af de evangeliske Beretninger; men desuagtet kom Professorerne, enten det saa var deres Hensigt eller ej, til at styrke det Hedenskab, der herskede hos Studenterne.*)

Er det ikke noget lyst Billede, Grundtvig har givet af den Tids theologiske Professorer, saa stod den studerende Ungdom i alt Fald i 1807 ikke i større Glans for hans Øjne. »Skulde det være overdrevent«, skrev han da, »at antage, at de tre Fjærdedele af Kjøbenhavns Studenter næppe kunne skrive dansk, ej kunne anden Historie end den, hvoraf de i Skolen og Universitetet lærte nogle Stumper, ej have andet Begreb om Filosofi, end at det er et slemt tørt noget, man skal lære til anden Eksamen; ej vide andet om Poesi, end at det er noget, som oftest Løgn, der rimer sig, eller dog, Gud véd hvorfor, klinger ret smukt; og endelig ej have noget højere Maal for deres Studeringer end i det højeste bedste Karakter til Embedseksamen, og derpaa — et godt Embede. Efter Naturen var i det mindste dette Maleri for nogle Aar siden . . . Af Frygt for, man skal tro, jeg dog vel blandede for meget sort i mine Farver, vil jeg bede enhver, som har Lyst og Lejlighed, at

*) Den undertrykte Afhandling om Religionsfrihed, S. 198.

betragte Udlaaningsprotokollerne og Læsesalene paa Kongens og Universitetets Bibliotheker. Mange Studenter ville de vist ikke møde i disse Musernes Helligdomme, og meget Papir forbruges næppe til deres Navne. Find først den ene Fjærdedel, som jeg med temmelig rundt Tal har angivet, og ere der flere Navne, staa de sikkert for en ny Roman eller et Skuespil i strængeste Forstand, som ej var hjemme i Lejebibliotheket, og som dog Laaneren enten selv maatte gennemstudere eller skaffe til Tidsfordriv for en af sine aandfulde Veninder.◁ I en Anmærkning undtager han de lægevidenskabelige Studerende fra dem, han særlig har tænkt paa. Til Belysning af hans Anke over de studerendes Mangel paa Kjendskab til deres Modersmaal kan henvises til følgende Samtale, som han fortæller, han har haft med en vis lærd Filolog. »*Han*: Det danske Sprog er fattigt. *Jeg*: Saa? *Han*: Ja, thi mange tyske Adjektiver kunne ej oversættes uden ved Omskrivning. *Jeg*: Saa er Romersproget ogsaa fattigt; thi mange danske Adjektiver, f. Eks. usynlig, ubegribelig, etc., maa jo paa Latin omskrives. *Han*: Nej, deri ligger just Romersprogets Kraftfortrin, og næsten alle de danske Adjektiver, som ere sammensatte med u, ere tvetydige. Man kalder saaledes baade den Ting, man ej har set, og den, man ej kan se, usynlig (!!!).◁ Med Harme har Grundtvig hørt en sige, han vilde

søge Klosterdaleren for at kunne gaa ugentlig et Par Gange oftere paa Komedie*). — Under sin Strid med Tylvten i 1818 erklærede Grundtvig dog, at Studenterne fra hans Tid baade med Hensyn til Beskedenhed og Smag havde Fortrin for dem, der vilde Baggese til Livs.**)

*) Afhandlingen om Videnskabelighed i »Minerva« for Marts 1807, S. 267 f., 261 og 282.

**) Kjøbenhavns Skilderi, November 1818, og Dannevirkes fjerde Del.

Henrik Steffens.

Mere end anden April Slaget og mere end Venskabet med Skovgaard fik det at betyde i Grundtvigs Liv, da *Henrik Steffens* 28 Aar gammel kom tilbage fra Tyskland*) og optraadte som Talsmand for en saa kaldet ny Skole, der havde dannet sig derude i det attende Aarhundredes allersidste Aar og her inde kun var meget faa bekjendt uden af Rygtet: »som en splittergal Modsætning til hele det attende Aarhundredes Poesi, Historie, Fysik, Filosofi, Theologi, Kunst og Videnskab, og *det* en Modsætning med Kæmpekræfter, som man faar, naar man gaar fra Forstanden, kort sagt: *en tysk Revolution* i den lærde Verden, endnu langt

---

*) Efter at *R. Petersen* har udgivet sin fornøjelige Bog om Henrik Steffens, behøves det ikke her at fortælle om hans tidligere Liv.

•

grueligere end den franske i det borgerlige Selskab, og det oven i Kjøbet i stik Modsætning til den franske, der af den ny Skole fremstilletes som en plump Tragi-Komedie, opført af Lemmerne i den Daarekiste, Voltaire og Konsorter havde bygt og kaldt Visdoms Tempel.« Grundtvig havde imidlertid ikke hørt Rygterne om den ny Skole og om Steffens' Forhold til den, dels fordi han sjældent hørte Forelæsninger paa Universitetet, og dels fordi Professorerne ikke fulgte med Tiden. »Vore Theologer kjendte kun meget lidt til Kant, og vor Filosof holdt sig strængt til Leibnitz og Wolff.«*) Det var da ikke til at vente, de gode Mænd skulde vide Besked om de tyske Tænkere, Fichte og Schelling, som var langt yngre end Kant, eller om Mænd som Brødrene A. W. og Fr. Schlegel, der ved deres Bedømmelse af ny udkomne Bøger vilde lede de unge Forfattere ind paa, hvad de holdt for at være de rette Baner. Rimeligvis var det da gaaet Grundtvig, som det gik mange af hans Medstuderende, der, da Steffens rejste igjen, knap

---

*) Leibnitz (1646—1716) hørte til Ludvig den fjortendes samtidige, Wolff (1679—1754) til den næste Menneskealder; Kant (1724—1804) havde især vunden Navnkundighed fra Firserne. »Vor Filosof«, *Børge Risbrigh* (1731—1809), skal dog paa sine gamle Dage have prist Kant som den første, der havde indset »Foreningen af Erfarings- og Forerfaringsfilosofien«.

vidste, han havde været her, dersom ikke det Slægtskabs-Forhold, der var imellem dem, havde gjort, at de hyppigt saa hinanden, og Grundtvig derfor blev nysgjerrig efter at høre, hvad hans Fætter havde at fortælle.*)

Det var hos den lægevidenskabelige Professor Frederik Bang, at hans siden saa berømte Søstersønner mødtes. De havde set hinanden før. Henrik Steffens havde været i Udby Præstegaard og vist Frederik Grundtvig Billeder i en Perspektivkasse; men han havde glemt den lille Dreng, han den Gang fornøjede sig over. Drengen var nu bleven voksen og ikke til at kjende igjen for Steffens. Grundtvig havde heller ikke tænkt paa »Perspektivkassemanden« i de forløbne Aar, før han traf ham paa ny i sin Morbroders Hus og mærkede, at han havde ganske andre Billeder at forevise end før. De kom imidlertid ikke til at tale meget sammen. »Jeg var«, har Grundtvig bemærket, »baade for kluntet og folkesky og aandløs til i mindste Maade at tiltrække mig Steffens' Opmærksomhed«**). Ogsaa i anden Sammenhæng har han oplyst, at han var »folkesky fra Barns Ben saa godt som nogen«***). Den unge Student sad da »undselig og frygtsom« ved Professor Bangs Bord, og Steffens, som der

*) Mands Minde, S. 273 f.

***) Smstds., S. 532.

****) Dannevirke III, S. 78 f.

i Huset jævnlig traf Slægtninge fra Landet, kunde ikke ane, at der var noget betydelig gjemt i Præstesønnen fra Udby.*) En Gang skal Steffens i Bangs Hus have spurgt Grundtvig, om han hørte hans Forelæsninger. »Ja«, svarede Grundtvig. »Men forstaar du dem da?« spurgte Steffens igjen. »Ja, noget«, svarede Grundtvig tørt, og dermed var Samtalen ude.**)

At komme frem for Publikums Øjne med sine uskyldige Pennepøver var den Gang en frygtelig Ting for Grundtvig. Stedse rødmede han over det Spørgsmaal til sig selv: »Har du noget at sige, som ej er sagt bedre før, eller som trænger til Gjentagelse?« Og ligesaa tilbageholden var han med at udtale sig for en Videnskabsmand som Steffens, selv om denne ikke havde været 10 Aar ældre end han selv. Han hørte Steffens' Forelæsninger, og han havde mange Indvendinger at gjøre imod Indholdet af dem. Hjemme gjorde han skriftlige Anmærkninger til dem. Men skjønt Steffens holdt Samtaletimer, som han opfordrede alle sine Tilhørere til at deltage i, saa var det Grundtvig umuligt at træde op og tage Ordet, — »en saadan Optræden ansaas da blandt Danmarks

---

*) Steffens' »Hvad jeg oplevede« i dansk Oversættelse, X., S. 248.

***) Fr. Hammerich i L. Helvegs »For Litteratur og Kritik«, III., S. 171.

Studenter for et Bevis paa Ubeskedenhed og latterlig Forfængelighed^{*)}). Det kan have ligget i den Tids Opfattelse af, hvad der var sømmeligt^{**)}, og det kan særlig have ligget i Grundtvigs Ejendommelighed, at han var tilbageholdende over for en Mand som Steffens og i det Hele over for ældre Videnskabsmænd, blandt hvilke han næppe i sin Studentertid har knyttet Forbindelse med en eneste. Nok er det: skjønt Steffens var hans nære Frænde, kom han først efter mange Aars Forløb i personligt Forhold til ham. Frændskabet gjorde kun, at han hørte hans Forelæsninger. Men dette blev ogsaa det mest betydningsfulde, han oplevede som Student.

Det tidligste Vidnesbyrd, som foreligger om Steffens' Indflydelse paa Grundtvig, er formodentlig Dagbogsoptegnelsen fra 30. Desember 1806, hvori

*) Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn, Novbr. 1818, S. 1536 f.

***) At det maaske ogsaa kunde ligge i en Fejl hos Professorerne, at Studenterne i de Dage havde saa svært ved at nærme sig til dem, havde Grundtvig 1807 antydet i sin Afhandling om »Videnskabelighed«, i Rahbeks »Minerva«. »Vist er det«, skrev han i Marts-Hæftet, S. 281, »at Studenten ved Kjøbenhavns Universitet i min Tid troede at se et svælgende Dyb befestet mellem Professorerne og sig, og at han vist ikke vovede at ulejligge en saadan med Raadspørgsel om Tilfredsstillelsen af hans Aandstrang, med mindre Familieforbindelser eller andre Omstændigheder lagde en Bro over Dybet.«

det hedder, at *Steffens ved sine Foredrag vakte ham halvt af hans vaagne Slummer*, og at det, Steffens sagde om det tyske Oldkvad, Niebelungelied, bragte ham til halvt drømmende at erindre de skjønne Vølsungsgagn. »Men dels var jeg den Gang beskjæftiget med Attestatsen, og dels er det først sildigere, at jeg begyndte at se Poesi og gamle Norden fra et højere Synspunkt, dog udkastede jeg den Gang en triviell forstandig Plan til et Sørgeespil, som skulde hedde Sigurd Fofnisbane«. Denne Plan, som vidner om Digterens andet Møde med det store Æmne, findes endnu i hans Haandskrift fra 1803.*)

Det var ikke længe efter, at han i Marts-Hæftet af Rahbeks »Minerva« for 1807 fremsatte det Spørgsmaal, om de højlærde i Forelæsningen over deres særegne Videnskab griber enhver Lejlighed til at tale med Varme og Kraft om sand videnskabelig Dannelse. »Er det saa, da maa det synes underligt, hvi en Nyerup i min Tid ej kunde samle 5, siger og skriver fem, Tilhørere ved sine Forelæsninger over Litterærhistorien. Da maa det nu synes underligere, hvi man udskreg, og endnu paa hans Ryg udskriger *den genifulde Steffens*, der paa sin egen Vej stræbte at vække Videnskabelighed og næppe ganske forfejlede sin Hensigt.«**)

---

*) Poetiske Skrifter II, S. XV. f.

**) »Minerva«, Marts 1807, S. 279 f.

Foreligger der end saaledes Beviser for, at Grundtvig, ganske kort Tid efter at han ovre paa Langeland var bleven virkelig aandelig vakt, har skjønnet, hvad han skyldte den geniale Mand, som allerede 1803 havde vakt ham halvt af hans vaagne Slummer, saa var det dog først, da det dybe kristelige Gjennembrud var foregaaet hos Grundtvig, og da han maatte søge at klare sig Historiens Udvikling indtil hans egen Samtid, at han med Styrke fremhævede Steffens' Betydning baade for ham selv og for andre, men mest for Øhlenschläger. I den Verdenskrønike, han fuldendte i Udby Præstegaard, fremhævede han, at efter Slaget den anden April 1801 maatte »en kraftig Røst, som forkyndte Tidens Vanart«, finde adskillige aabne Ører. »Henrik Steffens, af tysk Herkomst paa Fædrene, men født her inde af en ægte dansk Kvinde, var et synderlig opvakt Hoved, med en Kraft og Ild i Aand og Ord, Øje og Gebærder, som ingen skal, men faa kan bryste sig med. I Tyskland havde han antaget en Del af Schellings Meninger; men den halvnordiske Natur skinnede igjennem i en langt mere uskrømtet Højagtelse for kristelig Tro og Levned. Han kom til Moderlandet og opslog sin Lærestol paa den halvvaagne Højskole; det var ej slig søvrig Tale, han førte, som den, der saa tit udgaar fra Katedre, og nysgjerrige Ungersvende flokkedes omkring ham. Faa forstode noget sammen-

hængende af hans, med mange Kunstord udstafferede Tale, og det var godt; men det kunde alle forstaa, at han lod haant om den Oplysning, der hidtil var udbasunet, at han talte med en forbavsende Ærbødighed om Kristus og hans guddommelige Rang, at han haanede den 'danske Læseverdens Afguder: Kotzebue og Lafontæne, henpegede paa Shakspeare og Goethe som anderledes Digtere end den Flok, man nævnede saa; og dette var saare godt. Han kom og svandt som et Luftsyn, det var ogsaa godt; thi han havde vist ellers forvirret, om ej forrykket mange Hjærner; nu derimod vakte han kun Eftertanke; og mangt et Frøcorn, som han udstrøede, er vist under Guds Velsignelse i Stilhed opvokset til at bære god Frugt. « — »Steffens var det, som først gjorde mig opmærksom paa, at Historien havde noget at betyde. Jeg troede ikke et Ord af, hvad han sagde, ja jeg lo kjæk; men Ideen om Tidernes Sammenhæng og Kristus i deres Middelpunkt var dog kommet i min Sjæl, og den blev oplivet, da jeg efter Aars Forløb fandt lignende Tanker hos den mig saa kjære Schiller.«*)

Da Chr. Molbech i sit aabne Brev om Verdenskrøniken bebrejdede Grundtvig, at der var en Selvmodsigelse i, at han bekæmpede Natur-

---

*) Verdenskrønike 1812, S. 353 f. og XXV f.

filosofien og dog priste Steffens*), gjentog han i »Krønikens Gjenmæle«, hvad han havde skrevet om Steffens' Virksomhed i Kjøbenhavn, og dertil føjede han følgende: »Talen om Steffens er visselig ingen Lovtale over ham, men en, i det hele, sand Tale om hans Gaver og hans Idræt herinde; begge Dele kjender jeg temmelig nøje; thi jeg var selv hans Tilhører og havde Lejlighed til ubemærket at give Agt paa ham. Han var ikke kristen; men han var heller ikke ukristen; han vaklede mellem begge; derfor brugte han ikke sine store, sjældne Gaver rettelig; men skal man derfor tie om disse, tie om det, som udrettedes ved ham? Det var en lastelig Ensidighed, som Kristendom misbilliger saare, det var ogsaa at røve den Gud sin Ære, i hvis Haand alle ere Redskaber, enten de vil være det eller ikke; det var Utaknemmelighed, da jeg selv ved Steffens vaktet til Eftertanke. Jeg har dømt ham, ikke som han kunde ønske, hvis han end tænker som før; jeg har udsagt min Glæde over en Virkning af hans Ord, paa hvilken han næppe tænkte, som han i det mindste ej havde til Hensigt. At han talte med saadan Ild og Kraft, at fængelige Sjæle blussede, at den opmærksomme stundom holdt Aanden,

---

*) Til N. F. S. Grundtvig, Kapellan i Udby, i Anledning af hans Verdenskrønike og Kjøbenhavns Skilderi Nr. 29 fra Chr. Molbech. 1813. S. 22.

at den dristigste knap skulde vovet at rejse sig og sige ham imod, det véd alle hans agtsomme Tilhørere; at hans Tale om Kristus forbavsedede adskillige theologiske Studentere, det er ogsaa vitterligt, og selv var jeg en af dem, at den Sæd, som udstrøedes ved ham, i nogle Hjærter under Guds Velsignelse opvokste til ærlig, gammeldags Kristendom, det er ogsaa vist; thi om mig selv og en til véd jeg det bestemt, og skulde vi være de eneste, som ved ham opvæktes til alvorlig Eftertanke? Det bør jeg ikke mene; men i al Fald maa vi gladelig komme Steffens ihu og lovsynge den Gud, som vender alt til det gode.*)

Ogsaa med *H. Kr. Ørsted* kom Grundtvig i Strid i Anledning af Verdenkrøniken og et andet Skrift, han havde udgivet*). Og under dette Sammenstød fremdrog Ørsted atter Grundtvigs Yttringer om Steffens. Ørsted drog af Grundtvigs Bemærkning, at det var godt, *kun faa* forstod noget sammenhængende af Steffens' Tale, den Slutning, at der efter Grundtvigs Mening maatte have stukket »hemmelig Ugudelighed i Steffens' Lære.« »Jeg tror«, vedbliver Professoren, »at det er Skade, at Grundtvig ikke befandt sig iblandt disse faa; thi havde han *forstaaet* ret disse Forelæsninger, saa havde han

*) Krønikens Gjenmæle, 1813, S. 53 f.

**) En mærkelig Spaadom. 1814.

dog havt en Mængde Indsigter, som nu mangler ham. Dog dette være, som det vil, om Grundtvig vil paastaa, at han fuldkomment har forstaaet dem, ville vi ikke tvistes med ham derom. Men dette er bekjendt for hele Landet, om end Grundtvig vilde nægte det, at *en fornyet Stræben mod det guddommelige* kraftigt aabenbarede sig i hans Taler. Om han end i det mundtlige Foredrags Varme, da han ej ængstelig forberedede sig, skulde have sagt noget, som han ved nærmere Overlæg maaske selv vilde tage tilbage, saa skadede dette vist mindre end Ligegyldigheden og Sløvheden. Dette synes Gr. selv i sin Verdenkrønne at tilstaa.* — I sit Svar gjør Grundtvig opmærksom paa det mærkelige i, at Molbech havde beskyldt ham for at være Steffens' Lovtaler, og at Ørsted havde anklaget ham for at tillægge Steffens Ugudelighed; »det er da, som skrevet staar: deres Vidnesbyrd kom endda ikke over ens«. For Resten indrømmede han Ørsted, at han mener, der stak megen Ugudelighed i Steffens' Lære, »saa vidt den var Naturfilosofi«; men deraf følger ikke, at han ansaa Steffens for et ugudeligt Menneske; tvært imod havde han skreven om ham: »I Tyskland havde han antaget en Del af Schellings Meninger; men den halvnordiske Natur skinnede igjennem i en langt

*) H. C. Ørsted: Imod den store Anklager. 1814. S. 45 f.

mere uskrømtet Højagtelse for kristelig Tro og Levned. Bort maatte han i Guds Navn; men vilde han udgjære til en ret og rolig kristen, maatte vel Dannemark og Norge kappes om at hjembyde denne deres fælles kostelige Foster-søn.◄*)

Det Ønske og Haab, som Grundtvig paa denne Maade havde fremført, saa han til sin store Glæde opfyldt, da Steffens 1823 udgav sit Skrift: »Om den falske Theologi og den sande Tro, en Stemme fra Menigheden◄**). Og Grundtvig gav da straks sin Glæde Udtryk i et Stykke, som han skrev i nyeste Skilderi af Kjøbenhavn.***) Heri maatte han da ogsaa minde om Steffens' Forelæsninger i Kjøbenhavn. »Hvem der med mig, for over 20 Aar siden, studsede ved at høre *Steffens*, med henrivende Veltalenhed beskrive Kristendommens Straalebane gennem Tiderne, ophøje dens guddommelige Virkninger, nedrive det opsminkede, livløse Afguds-Billede, man i Frankrig oprejste, og trindt i Evropa tilbad som en himmelfalden Minerva, hvem der hørte det, maa vel sande, at Anelsen hos den store Aand gik forud, ja besynderlig

*) Imod den lille Anklager. 1815. S. 201 f.

**) R. Petersens Henrik Steffens. S. 335 ff.

***) Nævnte Blad for 24. April 1824. I Nummeret for 4. Maj 1824 skrev han imod dr. jur. J. Kr. Høst i samme Anledning.

langt forud for Troen, og hvem der ikke hørte det, kan dog komme til samme Overbevisning ved opmærksom at læse det syvende og ottende Stykke i hans Indledning til filosofiske Forelæsninger; thi selv om man ikke saa nøje som vi, der da studerede den falske Theologi, kjender den Tone, der 1803 herskede hos os, kan man dog af dens endnu vedvarende Efterklang lære nok for at skjønne, at hvem der da taledes som Steffens, maatte dybt og levende ane den Kristi sande Guddom, hvis Herlighed saaledes for hans Blik gennemstraaede Tiderne. At det ej heller er noget, jeg først nu finder, kan hvem der lyster, se i mit korte Begreb af Verdens-Krøniken (1812) og det dertil hørende Krønikens Gjenmæle, hvor jeg udsagde det Ønske og Haab, jeg nu med Glæde ser opfyldes. Der sagde jeg ogsaa, hvad jeg nu med Fryd gjentager, at skjønt jeg i hine Dage, som storagtig Ungersvend, vel tilfreds med det Skyggeværk, man den Gang kaldte oplyst Theologi og rensset Kristendom, kun *beundrede* hans Ild og Tale-gaver, saa var det dog en Gnist af denne Ild, hvorved, da Herren vilde, Lyset tændtes i min Sjæl, saa han er den eneste Lærer paa Højskolen, hvem jeg haver noget at takke, han er og den, som ved at paanøde mig Bekjendskab med et højere Blik for Kunst og Videnskab, rakte mig Nøglen til Valhals laasede Dør, og, hvad der er mer, bidrog mægtig til at bevare mig for en

Miskjendelse af Troens Forhold til Kunst og Videnskab, som er fordærlig, men hvoraf en Kristen dog, i Dage, da begge Dele dreves saa ukristelig, nødvendig maatte fristes.◀

Det kunde ikke være andet, end at Grundtvig med Spænding maatte tænke paa at mødes personlig med Steffens, da han gjæstede Kjøbenhavn samme Aar, som det sidst anførte blev skrevet. Den 3. Septbr. 1824 skrev han til Inge-mann, at hans Hjærte bankede underligt ved Ønsket og ved Tanken derom; »thi i flere Aar har jeg ret meget længtes efter at tale med ham, og i dette Aar har jeg levende haabet at finde ham, som jeg ønskede; men nu, da Øjeblikket nærmer sig, da det skal vise sig, da jeg skal se Lodden kastet, se det afgjort, om vore Frænderhjárter skal kjærlig sammensmelte, eller om det kun er vore Hoveder, der skal paa en Maade lægges sammen, — [nu gribes jeg af Tvivl og Frygt]. At den Kreds, hvori han her først og mest rører sig, ej er mig gunstig, bør i sig selv vist nok ikke ængste mig; thi jeg tror og véd, at hvad Gud har sammenføjet, kan intet Meneske adskille; men da vor øjeblikkelige Stilling er et tro Billede af det Forhold, vi hidtil aandelig stod i til hinanden, synes dog virkelig Spørgsmaalet om ham næsten at falde sammen med det om hans nærmeste Kreds, og da navnlig om Mynster og Sibbern: hvor vidt *de* vil mødes med mig, og da maa jeg jo vel

tvivle.◄*) Grundtvigs mørke Anelse gik i Opfyldelse, som det kan ses af de følgende Breve til Ingemann, og dette kan vel have bidraget til at gjøre hans Anmeldelse af Provst Kruses Fordanskning af Steffens' Bog mere kølig end Stykket i Skilderiet**).

Da Grundtvig 1838 kom til at holde sine Foredrag paa Borchs Kollegium over de sidste halvhundrede Aars Historie, da var Henrik Steffens baade først og sidst i hans Tanker. Det kan man se baade af de ubenyttede og de endelige Opskrifter til Foredragene. I det første Udkast til Indlednings-Foredraget slaar Grundtvig paa, at Samtalen er bedre end Foredraget til Meddelelse af levende Oplysning, og tilføjer, at saadanne oplysende Samtaler var prøvede før over en Menneskealder siden af *Henrik Steffens*. Denne hans berømte Frændes Navn maatte han nødvendig nævne, i det han besteg Katedret, da han, uden at have hørt hans Forelæsninger i Ungdommen vist aldrig var kommen til at aabne sine. »Og«, føjer han til, »det store Gavn, jeg høstede af hans Tiltale, der vel faldt mig saare mørk og syntes mig urimelig, men tiltalte mig dog lyslevende, *det* skulde trøste mig, hvis det nu ogsaa mislykkedes *mig* at fremkalde en

---

*) Grundtvig og Ingemann, S. 24.

***) Theol. Maanedsk. III. 1825. S. 198 ff.

ordentlig Vekselvirkning. *) Steffens kom ogsaa med i det endelige Udkast til Indlednings-Foredraget, men paa en anden Maade, som jeg senere skal nævne. Naar jeg her fremhæver, hvad Grundtvig skrev op uden at bruge det den 20. Juni 1838, da er det dels, fordi deri gives en lille Oplysning om Steffens' alt før omhandlede Samtale-Timer, og dels fordi Steffens' Forhold til Grundtvig træffende kan samles i dette, at hans Tale 1) faldt ham *mørk og urimelig*, at den 2) dog *tiltalte ham lyslevende*, og at den 3) i Tidens Længde bragte ham *stor Gavn*. Hvad der virkelig tiltaler paa en levende Maade, vil, selv om det synes uforstaaeligt, bringe *den* Udbytte, som har lyttet til det. Han vil have modtaget en Skat, som han i Tidernes Løb kan tage op af til Livets Brug, og til en Tid er der ét og til en anden noget andet, han kan tage op. I Grundtvigs unge Skjaldeaar paa Langeland og paa Valkendorfs Kollegium var der en Side af Steffens' Virksomhed, han havde særlig Gavn af; det var den samme, som havde frembragt den pludselige Vending i Øhlenschlægers Liv; Steffens havde for den ene som for den anden af de to store Digttere afstukken Skjellet imellem det attende Aarhundredes *Prosa* og det nittendes *Poesi*. Da Grundtvig som ung Præst løftede Kristendommens Banner, og da

---

*) Mands Minde, S. 512.

han brugte sin Pen til at bekæmpe Samtidens Hedenskab og falske Kristendoms Forkyndelse, var det under en anden Skikkelse, han saa sin Frænde; han stod for ham som den, der skuede ind i Himmeriges Rige og fremstillede *Kristendommens* Herlighed, i det den dannede Midten i Menneskeslægtens Historie. Men da Grundtvig selv stod som Ordfører i en lyttende Kreds af studerende paa Borchs Kollegium, som Steffens havde staaet treti og fem Aar tidligere paa Ehlers Kollegium, var det en ny Side, han saa af sin tidlige Ungdoms ypperste og — i alt Fald ved Siden af Vennen Skovgaard — eneste Lærer. At Steffens' Forelæsninger, saa vel over Filosofien som især over Goethes Poesier, var et Vendepunkt i langt mere, men dog ogsaa i hans Liv, det havde han længe vidst og aldrig dulgt*). »Men«, hedder det i det ikke benyttede Udkast til det *andet* Foredrag, »*hvorved* det var, han virkede stærkere paa *mig* end paa dem, der baade förstod ham langt bedre og tilegnede sig langt mere af hans Anskuelse, *det* er først nylig bleven mig klart, og det er egentlig, hvad jeg nødvendig maatte fortælle Dem.« Derpaa følger en Beskrivelse af Tidens forældede Filosofi, Digtekunst og Historieskrivning, som svarede til en Læseverden, der aldeles havde tabt sig

---

*) I den store Mythologi fra 1832 havde han fremhævet dette Vendepunkt. Ny Udg., S. 120.

i Beundring af Lafontaines Romaner og Kotzebues Skuespil. »Tænk Dem nu, om De kan, pludselig uden Kald og Varsel *Steffens* dukke op midt i Hovedstaden og stille sig paa Lærestolen, som Fyr og Flamme, en tysk Filosof og Æstetiker af den nyeste Skole, langt mer poetisk end alle de Digttere, man kjendte, legende med Lynild som en ungdommelig Sevs, og, ved en besynderlig Tilskikkelse, vort Modersmaal tusend Gange mægtigere end de, der aldrig kom over Elben, — tænk Dem det, om De kan! da ser De den lyslevende Herakles mellem Skyggerne i Hades. Saaledes saa jeg ham, skjønt dunkelt, og Indtrykket af dette Syn, *det* var omtrent hans Tales Virkning paa mig. . . . At der virkelig er noget til, man ikke blot for Spas, men for ramme Alvor, maa kalde *Begejstring*, ja, at der i Menneske-Barmen kan slumre en højere Livs-Kraft, som, naar den bryder ud i en tilsvarende Ordstrøm, og vi ikke haardnakket stopper vort Øre, henriver os med sig, til den standser, — derom blev jeg levende overbevist; og denne højere Veltalenhed, dette vingede Ord, der, i det mindste saa længe det varer, saa længe det lyder, svæver som en mægtig Aand over vore Isser, troner som en Konge midt iblandt sine Fjender, *det* lærte jeg at kjende og beundre, at elske og ønske mig, og dermed var jeg omvendt til *Tro paa Livs-Kraften i det usynlige*, paa Aand og Aands-Verden, som noget

aldeles virkeligt, og som en langt højere og kraftigere Virkelighed, end den, vi ser for Øje. [Siden den Tid har jeg vidst, at] medens det aandløse Ord kun er saa meget værd som den Tankerække, det mere betegner end udtrykker, saa er derimod det aandfulde Ord sin egen Hovedsag, fordi Aand er dets Hovedindhold, saa dets Virkning beror ikke paa det øjeblikkelige Bifald, det skaffer en Tankerække, men paa Indtrykket og Fastheden af den Tro, det al Tid vækker paa Aandens Verden^{*}). — Det blev ikke i det andet, men først i det fem og tyvende af de virkelige Foredrag, at Grundtvig den 26. September 1838 kom til at fortælle om Henrik Steffens, og da lød Vidnesbyrdet i samme Retning som i det nys meddelte Uddrag af første Udkast til det andet Foredrag. »Sproget, han førte, Tonen han talte i, Ilden, han sprudede, *det* slog mig paa Timen, saa jeg følte, der ogsaa i Ordets Verden er en himmelhøj Forskjel som paa Ild og Vand, saa det begejstrede Ord, om man end slet ikke kan forstaa eller udstaa, hvad det har at føre, dog, saa længe det lyder, hersker som en Konge midt imellem sine Fjender. — Hermed havde jeg da, uden selv at vide det, baade faact en levende Forestilling om Aand og Respekt derfor, som Ordets vidunderlige Livskraft, hvis Virkning paanøder os den Over-

---

*) Mands Minde, S. 533 f.

bevisning, at der i det usynlige er en Virkelighed af en højere Slags end den, vi kan tage og føle paa, sønderlemme og begribe; og skjønt der maatte hengaa Aar, før det gjorde nogen kjendelig Forskjel paa min Betragtning af Livet og Vidskaben, saa var dog dette Indtryk af et levende Ord om det usynlige og den deraf udspringende Aands-Hylding aabenbar det første, altsaa det store Skridt hos mig fra det attende til det nittende Aarhundrede i Aandens Verden.*)

Men i det Grundtvig med Styrke betonedede *det vidunderlige i Steffens' aandsfyldte Tale*, som først i *Trediverne* var bleven ham klart, og som han *nu* maatte agte for det, der havde været afgjørende for hans Liv, selv om han ikke før havde forstaaet det, saa glemte han derover ikke at nævne, hvad han *især fra 1811* havde takket Steffens for, og hvad han *allerede paa Langeland* og paa Valkendorfs Kollegium havde paaskjønnet hos ham:

»*Hans historiske Anskuelse af Menneskelivet* som guddommeligt i sin dunkle, østerlandske Oprindelse, som dalet, men dog lige som himmelsk trøstet af de græske Muser og Kariter, men korsfæstet af de aandløse, ret egentlig ugudelige Romere, der i Nero som den sidste naaede den djævelske Fuldkommenhed, de gennem Aarhundreder havde tragtet efter og kæmpet for,

---

*) Mands Minde, S. 274 f.

— dette Livs Opstandelse fra de døde med Kristendommen, men [en] Opstandelse til en anden Verden, som det ej [straks] kunde naa, og som derfor maatte synes Hverdagsforstanden latterlig, saa de vittige Franskmand fik hele Verden paa deres Side, — og nu endelig den nytyske Skoles alvorlige Bestræbelse for at hæve Slægten til et højere Stade, hvorfra baade Oldtid, Middelalder og Nutid lod sig overskue, den hemmelige Forbindelse opdage, og en ny Sammenknytning af det herlige fra alle Tider forberede, — denne Anskuelse var saa fri, saa ny og stor, og dog vore Forestillinger fra Barndommen og Bibelen saa lig, at den i det mindste paa mig umulig kunde forfejle sin Virkning, [men] maatte tiltrække og omsider indtage mig.«*)

»Og nu *Bedømmelsen af de navnkundige Digtere*, Lovprisningen af Shakspeare og Cervantes, Goethe, Tieck og Novalis, som jeg slet ikke kjendte, Lovprisningen fra saa veltalende Læber og med en Begejstring, der hjemlede sig selv en Stemme om Begejstring, *den* maatte nødvendig spænde min Opmærksomhed, og det saa meget mere, som Steffens med det samme brød Staven over det meste af, hvad man her inde kaldte høj Poesi, og som jeg selv havde fundet højst kjedsommeligt, mens det var mig en Lyst

---

*) Mands Minde, S. 275.

at læse *Holberg* og *Wessel*, som Steffens ogsaa kaldte Mestere i deres Slags.◀*)

Den i 1838 fremsatte Opfattelse af Steffens forandrede Grundtvig ikke. Det har frem for alt været *den mageløse Ordfører*, han tænkte paa, naar han for at give en Forestilling om, hvad det vilde have at betyde at faa rejst en for hele Norden fælles videnskabelig Højskole, hvor alt det for Aanden stærkt tiltrækkende eller opvækkende var i en bestandig munter Vekselvirkning, mindede om det Øjeblik, »da Henrik Steffens slog ned midt iblandt os som et Lyn◀**). Det er Steffens' bevingede Ord, han tænkte paa, da han 1843 i sine Foredrag over græske og nordiske Myther besvarede det Spørgsmaal, hvem der ved Iduns Hjemførelse poetisk skulde gaa for Loke, naar Øhlenschlæger blev Brage og Ingemann Idun: »Ser jeg ret, bliver det nok min Fætter: Henrik Steffens, som i sin Ungdom her hjemme kaldtes »Holbergs Henrik◀, og hedder nu, ogsaa pudsig nok, Geheime-Regjeringsraad i Berlin. Damerne kan nok vide, jeg vil ikke give min Fætter Skyld for Idunnes Bortførelse; . . . men hverken kan jeg frikjende ham for at ligne Loke lidt i det skjælmske Smil, hvormed han al Tid har haltet mellem Norden og Tyskland, lige som Loke mellem

*) Mands Minde, S. 275 f.

***) Brage og Idun 1839, S. 49. Den hist. Højskole, S. 290.

Asgaard og Jætteverden, ikke heller kan jeg nægte, han havde en Finger med i Idunnes Hjemførelse; thi naar jeg husker mig om, da saa jeg det selv i min Ungdom, hvordan han stod og vendte og drejede paa Frejas Falke-Ham, som hun skulde hentes i. Det vil da sige paa anden dansk, jeg hørte selv hans Foredrag om »Poesien«, som han vel synes at have glemmt, siden han ikke nævner dem mellem hans »oplevede«, men som *jeg* dog aldrig glemmer, da de brød Isen til alt det poetiske, jeg har oplevet; og da Øhlenschläger dog hørte endnu langt mer paa Steffens end jeg, saa er det mig en afgjort Sag, at var *han* ikke et Aars Tid i det ny Aarhundredes Gry kommen til at tale halv dansk og halv tysk, men hel poetisk, her hjemme, da vilde Idunne sikkert endnu siddet i Fangehullet hos Jætten paa Rundetaarn, og var da hverken kommen hjem til Asgaard som en Svale eller bleven berømt som en Nattergal, eller bleven beluret i sine huslige Forhold og røbet af en Historiker; saa hvis jeg dermed har forset mig, er det ogsaa min Fætters Skyld, ja, alle disse uordentlige Foredrag er i Grunden hans Skyld; thi jeg kan ærlig forsikre, at før end jeg fik ham at høre, havde jeg slet ingen Forestilling om, at man kunde tale fra et Kateder uden at kjæde sine Tilhørere, men fik den, saa snart han lukkede Munden op.*)

*) Bragesnak. Ny Udg. S. 107 f.

Foredragene »om Poesien«, som her nævnes, maa være de samme som dem, Grundtvig 1838 kaldte »en Forelæsning om Goethe«^{*)}. Grundtvigs Ord om Steffens' Halten mellem Norden og Tyskland sigter maaske til de Samtaler, som de to Fætttere har ført med hinanden om vort Mellemværende med Tyskland, da de 1840 mødtes paa Nysøe. Dette Møde har sikkert, i det hele været mere fornøjeligt for Grundtvig end det i 1824, som han har beskrevet i sine Breve til Ingemann. Paa Nysøe var Thorvaldsen og Øhlenschläger Gjæster paa samme Tid, og den store Billedhugger skal have været saa glad ved at høre paa Ordskiftet imellem Grundtvig og Steffens, at han sagde til Øhlenschläger, som vilde blande sig ind i Samtalen: »Nej, hør, véd du hvad! Naar fornuftige Folk taler, skal du sandelig tie stille!«^{**)}

Da Steffens døde den 13. Februar 1845, skrev Grundtvig sit storslaaede Mindedigt, og den, der vil læse det opmærksomt, vil atter møde det Syn paa Steffens' Betydning, som Grundtvig 1838 havde gjort gjældende, og hvortil han Aaret efter havde knyttet sit Vink om Livet paa den fælles-nordiske videnskabelige Højskole.

*) Mands Minde, S. 275.

***) R. Petersens Henrik Steffens, S. 374 f.

Lynildsmand, som for mit Øje,
i det aarle Morgengry,
lig en Engel fra det høje,
vælted Stenen bort paa ny,
der hos mig i Blomsterhaven,
lukked, spærred Troes-Graven,
sank nu selv du under Muld?

Nej, den Aand, som slynged Lynet,
naar det knittrende udfør,
Aanden, som gjenfødte Synet,
sprængte Bavta-Sten i Nord:
Aanden i dit Blik, din Tale,
efter Kæmpeskridt i Dale
hviler kun paa Skyer blaa!

Paa din Isse, høje Frænde!
fæsted Fod den Aand paa ny,
vandrer nu til Verdens Ende,
som han aged før i Sky,
klarer nu, til Gru for Jætter,
Odins Syn og Tors Idrætter,
tegner Lys og taler Lyn!

Naar det knitrer, naar det dønner,
naar det runger dybt i Fjæld,
naar .I lytte, Nordens Sønner!
muntre end i Tidens Kvæld:
mindes, det var ham, som blunder,
som i Nord, til stort Vidunder,
stødte først i Heimdal's Lur!

Ja, den fri, den stærke Tale
om hvad Haanden griber ej,
men hvad dog fra dybe Dale
baner sig til Stjærner Vej:

Ordet, som af Aanden føres,
skaber Syn, hvor Røsten høres,
vaagned, Steffens, her med dig!

Da var disse Lokker gule,
som i Kamp blev tidlig gran,
da var mørkt der over Thule,
intet Øje Lyset saa',
før det lød paa Bjærgetoppe:
vaagner alle! Sol er oppe!
Røsten var dit Bjarkemaal!

Folket sov som Lig i Kiste,
Kæmper sov som Kampesten,
brat dog vaagned Fugl paa Kviste,
Lærke med i Agerrén,
stak i Sky til Vingeprove,
sang med Lyst for Øren døve,
for hinanden og for dig!

Og før end paa Lysets Vinge
til dit Fædreland du fór,
du det hørte lyst paa Tinge:
Vaagnet er nu Folk i Nord,
spiler Øjne, lytter efter,
mærker Aandens Kæmpekræfter,
rimer Dag og Døn med Daad!

Det skal spørges, du har levet
som kun faa paa denne Jord,
levet mest, hvor mindst er skrevet,
levet kongelig i Nord:
talt et Ord, som aldrig glemmes,
vakt en Aand, hvis Kraft fornemmes,
mens vi har et Modersmaal!

Tvende vel var dine Røster,
ypperst Tyskland kalder sin,
dansk var dog som hendes Søster,
Moder din og Moder min!
Tysk vel Pen dig faldt i Haanden,
dansk dog Tungen var og Aanden,
dem det er, som skifte Arv.

Ærligt Modersmaalet skifter,
nøjes tarveligt med sit:
Kæmpens Ry og Kæmpens Skrifter,
Tyskland! ros af dem dig frit!
Nordens Aand og Danmarks Tunge,
gamle nys, nu atter unge,
arved alt hans Moders Slægt!

Tak, du store Arvelader,
tak i Nordens Trilling-Navn,
Odin var din Oldefader,
Danmark var din Moderfavn:
dér du os tilkysset Aanden,
før med Vingespyd i Haanden
du uddrog i Ledingsfærd!

Med dit Kys i Barmen inde,
med dit varme Aandedræt,
leve skal i Nord dit Minde,
blomstre saa paa Videslet,
at hvert Aar paa Fuglevinge
Kranse kan fra Marken bringe
til din Grav i fremmed Land.

Og hver Fugl, som Kranzen bringer,
syng skal med Stemme klar:
havde kun jeg Fønix-Vinger,
jeg dit Støv til Hjemmet bar,

kvidred mellem Bøgeløvet:
 hvil dig, Fuglefader-Støvet!
 hvil dig sødt i Moders Skjød!

Lille Fugl i Hjarnelunden!
 hvad er det, du kviddrer om?
 Skal en Gang i Morgenstunden
 efter blide Norners Dom,
 med udvokset Føniks-Vinge
 Lykke-Skibet os tilbringe
 Asken af din Faders Ben?

Skal maaske den høje Skole,
 hvori alle Guders Fag,
 Nordens Aand faar Lærestole,
 Nordens Kæmper Skjoldetag,
 hvile trygt paa Heimdal-Støvet,
 hvorfra mellem Bøgeløvet
 Gjallarhornet først gjenlød!

Gid det ske en Gang ad Aare!
 Efter Norden, Frænde kjær,
 længtes jo dit Støv saa saare
 i det sidste Aftenskjær!
 Morgenhane-Mindesmærket
 vorde brat Oplysnings-Værket,
 Birtingsborg i Bjærge-Stil!*)

Da nogle Vers af dette Digt blev optagne i det af Kr. Køster samlede Tillæg til P. O. Bøisens Visebog, hvorfra de senere er gaaede over i mange andre danske Sangbøger, var det

*) R. Petersens Henrik Steffens, S. 398—401.

sikkert Grundtvig selv, som i det første Vers forandrede »Troes-Graven« til »Livsords-Graven«, og derved kom han da paa sine gamle Dage til atter at vedkjende sig, at det var det levende, aandsbaarne Ord i Steffens' Mund, som havde gjort et uudslettelig Indtryk paa ham, om han end i Øjeblikket stærkest havde opfattet ham som den, der brød over tvært med det gamle i Tiden*). I »Kirkespejlet« har han nærmest holdt sig til denne øjeblikkelige Virkning, de mægtige Foredrag gjorde paa ham.**)

Det vil af det her meddelte skjønnes, at det ikke kan hjælpe at forsøge paa ved at anføre Steder af Steffens' Forelæsninger at give Læserne en Forestilling om, hvad Grundtvig i sine senere Aar skattede højest hos sin Ungdoms ypperste Lærer. Kun den, som har gjort en Erfaring af, hvordan en Ordfører, der ret er i Aande, kan forplante den Ild, der luer hos ham selv, til sine Tilhørere, eller som har erfaret, hvordan det aandsbaarne Ord, saa længe det lyder, hersker som en Konge selv midt iblandt sine Fjender, kun den, der har erfaret noget saadant, vil forstaa, hvad Steffens har været for Grundtvig. Men Erfaringer af denne Slags har dog en hel Del af den yngre Slægt gjort. Lad mig nævne

---

*) Kr. Køsters: Et hundrede danske Sange. 1865. Nr. 69.

De Vers, som er optagne, er: 1, 2, 4, 5, 7 og 9.

***) Kirkespejl, 2. Udg., S. 323.

to Lejligheder, hvor mange har gjort denne Erfaring. De, der var samlede paa Skamlingsbanke den 4. Juli 1844 og da hørte Grundtvig tale, har i det hele haft et Indtryk som det, han selv fik ved at høre Steffens. Selv skrev han, da han udgav Opskriften til sin Tale, at hans *opmærksomme* Tilhørere i den vilde savne meget, baade Alvor og Gammen, der lever og dør sammen med det lydelige, det fuglevingedede Ord, som jeg aldrig har fundet saa let, saa flydende, saa kjækt, saa forvoent og saa lykkeligt paa mine Læber, som mellem *Skamlings-Bankerne*, saa det kostede kun Overvindelse at holde op, og kan, hvad det saa end skulde koste, hverken forglemmes eller fortrydes*). Og at den store Tilhørerkreds — den største, han indtil da nogensinde havde haft, — virkelig fulgte hans Tale med levende Opmærksomhed, derom synes alle Beretninger at stemme over ens**). I 1844 var jeg for ung til at være med. Men der er navnlig en Lejlighed, hvorved jeg mener at have oplevet noget lignende, som Grundtvig mødte, da han hørte Steffens, og mange af dem, som nu hører til den ældre Slægt, oplevede 1844 paa Skamlingsbanke. Det var, da Biskop *P. Chr. Kierkegaard* den 14. og 15. Juli 1857 talte ved det skandinaviske Kirkemøde i Kjøbenhavn.

*) Skovhornets Klang, S. 14.

***) Karl Hedes Høj-kamling, S. 91.

Jeg er ganske vis paa, at der da var mange af Tilhørerne, der var Modstandere af, hvad han sagde, som dog følte sig beherskede af det ildfulde Ord, han fik Lykke til at føre, og som aldrig vil glemme det Indtryk, de fik i hine Dage. — Der er andre, som kan melde om lignende Erfaringer, de har gjort om Magten i det Ord, som Aanden gennemgløder. Men saa mange, som har oplevet noget saadant, de skal vide, at det var Steffens, der brød Vejen for saadan Tale i Danmark i dette Hundredaar, og de har i deres egen Erfaring, hvad der bedst kan give dem en Forestilling om det uudslettelige Indtryk, som Grundtvig modtog af sin Frændes Ord.

Hvordan Steffens har gjort sit til, at Grundtvig kom til at vidne stærkere end nogen samtidig om Sammenhængen i Menneskeslægtens Levnedsløb og om Kristentroen som Livskilden i den enkeltes og i hele Slægtens Liv, kan vi faa nøjere Rede paa, end der allerede ved Grundtvigs oven for meddelte Vink er givet, ved at læse Steffens' »*Indledning til filosofiske Forelæsninger*«. Af denne Bog skal her da gøres et lille Uddrag, i det jeg dog ændrer lidt ved Sprogformen og søger at gengive nogle af Steffens' Kunstudtryk i mere almen fattelige Ord.

Opgaven for Filosofien er efter Steffens den at gjenkjende Fornuftens *Frihed i Naturens Nødvendighed* og at gjenkjende Naturens *Nødvendighed i Historien*. Der gaar en nødvendig

bestemmende Skæbne som en usynlig Haand gennem hele Historien, endskjønt det enkelte er frit. Eller er der ingen Nødvendighed i Historien, ingen evig urokkelig, ingen stadig Plan? Er den hele Historie en planløs Sammenhobning af Begivenheder i et evigt Virvar af Forbrydelser og Blodsudgydelser? *Aabenbarer sig ingen Gud i den evige Veksel?* At se Nødvendigheden i det hele, som dog ikke udelukker Friheden i det enkelte, forenet med Friheden for det enkelte Menneske, som dog ikke udelukker Nødvendigheden i den hele Slægts Udviklingsgang, er den Opgave, som Historien skal løse. Steffens vil gjøre sine Tilhørere opmærksomme paa *det planfulde i hele Historiens Gang.*

»Med Guderne begynder al Historie. Bag al Historie ligger Mythologi; det er en Kjendsgjerning, som ingen kan nægte. Man kalde denne mythologiske Tid, som man vil, den fabelagtige, den raa, Menneslægtens Barndom, Udtryk, som al Tid beviser, at man gjør én Tid til Maalestok for den anden, vor Tid i Særdeleshed til Maalestok for alle de andre — *Kjendsgjerningen* staar urokkelig fast. Det er, som om al Historie begyndte med det eviges umiddelbart fremtrædende Glans, som om alt, hvad der ligger hin herlige Periode nærmest, deltog i det eviges Herlighed.

»*Den mythologiske Tidsalder*, som her skal fremhæves, er den ældgamle østerlandske. Den

østerlandske Mythologi synes — som Menneskeslægtens højere Sans, dens med Bevidsthed skuende Øje, at se fra *et* fra Egn til Egn bevægeligt Punkt. Her, i den betydende Linje, i hvilken dette glinsende Punkt¹ bevæger sig, maa vi finde det dybe Spor til Historiens Sans.

»Udtrykket for Gudernes Periode er den reneste, klareste Poesi, dens Sprog — os al Tid kun halv forstaaeligt — *Allegori*. For dog nogenlunde at give Dem en Anskuelse af, hvad vi forstaa ved Allegori, spørger jeg: Hvad er det, som gjør, at vi, saa snart vi se en Apollo, en Venus, maa tilstaa, at de er Guder, ikke Mennesker, — naar vi skue en Herkules, maa tilstaa, at det er en sejrende Heros, — naar vi skue Laokoons Gruppe eller Niobe*), maa tilstaa, at de

---

*) Det var, da Grækerne havde bygget den store Træhest og selv trukken sig tilbage bag Øen Tenedos, at Apollons Præst, *Laokoon*, advarede Trojanerne imod at tage imod »Danaernes Gaver«; men saa, fortæller Virgil, kom to Slinger over Havet fra Tenedos og gik løs først paa Laokoons Sønner og saa paa ham selv. Gruppen, som fremstiller Faderen og Sønnerne, omslyngede af Slingerne, har staaet i Kejser Titus' Palads og staar nu i Vatikanet. Siden Lessing, Herder og Goethe har skrevet om dette Kunstværk, er det især bleven berømt. — *Niobe*-Gruppen i Florens fremstiller Amphions Hustru, som blev forstenet af Sorg over sine Børn, der blev dræbte af Apol og Artemis, fordi hun havde hovmodet sig over for deres Moder Leto. Smlgn. Grundtvigs Bragesnak, femte Foredrag.

er Gudernes beslægtede, som en ubøjelig Skæbne nedkuer. Naar vi — med den Sans for Kunsten, ved hvilken den alene *er, uden* hvilken en Gibsfigur i vore Haver og de gamle Kunstprodukter have lige megen Betydning — se Gudernes rolige og høje Gestalter, saa er det, som om alt det herlige, der som en enkelt Klang lyder i Menneskeslægtens Historie, adspaltet hos alle, næsten forsvunden hos de fleste, som om det heligste, der blot i enkelte salige, men forbi ilende Øjeblikke stykkevis ytrer sig i vort Liv, som en dyb og guddommelig Erindring om en herligere Tilværelse — fremtraadte for sig — den løsladte Gud — og straaede og tonede os harmonisk i Møde ved den evige Gestalt.

›Naar vi se den lidende Laokoon, den ulyksalige Niobe, saa farer en Gysen igjennem vort Inderste, en Gysen, hel forskjellig fra den Medlidenhed og Deltagelse, som vi ytre ved andre Menneskers Ulykke. Det er ikke Laokoons Smærte, der med sin hele Slægt gaar under, stræbende med sine Sønner mod det dræbende Slangebids, det er ikke Niobes Taarer og Forstening ved hendes Børns Jammer — det er den Slange, som har snoet sig om den hele Menneskeslægt, det er Anskuelsen af den uhyre Masse, som synes forstenende at true den hele Slægt, det er Anskuelsen af den endelige Tilværelses dybe Ulykke, der som en Anelse, som en Orm nager enhver, i enkelte Øjeblikke rejser

sig — og som vor Tids Mennesker, lige fremmede for Salighed og uhyre Smerte, saa sjælden føler — det er Slægtens gyselige Tragoedie, som den herlige Generation — delagtig i Gudernes Fryd — havde Mod nok til at skue. Alt hvad som saaledes adsplittet, som Fryd eller Smerte, utydeligt og enkelt rejser sig hos alle, hos enhver i enkelte, snart forsvindende, Øjeblikke, det synes i Kunsten, og ogsaa i den gamle Poesi, koncentreret til hellige Billeder — og disse Billeder, som i deres største Individualitet vise os *alt* — disse Gestalter, som synes at indeholde et uendeligt Sprog, disse Ord, som vise os evige Gestalter — udgjøre, hvad vi kalde Allegori. En saadan allegorisk Betydning synes al fornuftig Tilværelse i Historiens Begyndelse at have haft. Men denne Tidsalder synes mere eller mindre at have skjult sig bag en efterfølgende, som vi vilde kalde den **heroiske**.

›Det, som i Særdeleshed udmærkede hin Tidsalder, var den mærkværdige Enhed af det, vi siden adskille som Ord og Handling. I levende Handling udprægedes alt, hvad vi nu søger [at udtrykke] ved Ord, alle Naturens Omvæltninger og Udviklinger, alle Religionens Hemmeligheder. Livet selv, friskt som det udsprang fra Guddommen, havde umiddelbart den Betydning, som vi nu kuns ane. Derfor var alle deres Forestillinger levende . . . Det er vist, at den tidligste Menneskeslægts hele Liv var

Religion, at alle deres Forestillinger og Handlinger havde et umiddelbart Hensyn til det evige, kort: at de, som ogsaa en af de herligste og dybsindigste Grækere siger om dem, vare Guderne blandt alle Mennesker nærmest . . . Udtrykket for den heroiske Tid var endnu poetisk, deres Sprog metrisk, harmonisk, gestaltfuldt — *Epos*. Skil Wolffs Opdagelse om den Samling af Digte, vi have under Homers Navn, faa en historisk Betydning, saa maa den Ide, den vækker, udvides*). Ikke alene Toget til Troja og dets Følger, ikke alene Odysseen, ogsaa det argonautiske Tog, hvis hele Historie jo desuden blev besungen i det undergaaede Epos af Orfevs, ogsaa de argiviske Kongers, Pelopidernes, de tebanske Kongers tragiske Historie, af hvilke Æskylos og Sofokles har efterladt os Brudstykker, dramatisk behandlede, maa vi anse som Led af det store græske Epos. Et saadant Brudstykke er da ogsaa Homer; men saa herlig var denne Tidsalder, at dens Brudstykker selv synes kunstigere og mere sluttede i sig end den sildigere Tids fuldstændigste Historie. At skrive et Epos er derfor en sand Misforstand og bliver det i al Evighed. Historien selv formaar blot

---

*) Friedrich August Wolff (1759—1824), Prof. i Halle og senere i Berlin, antog, at Iliaden og Odysseen oprindeligt har været en Række Sange, der først paa Pisistratos' Tid arbejdedes sammen.

at frembringe det ved en poetisk, episk Tidsalder, og dets efterladte Klang er det eneste sande Epos selv.

»I den sildigere græske Periode skiltes Ord og Handling, som i de tidligere vare uadskilløigen forenede. Handlingen, som hele Slægtens legemlige Udvortes paa den ene Side, fæstnede sig som prosaisk Historie. Ordet, hele Slægtens aandige Indvortes paa den anden Side, fæstnede sig som prosaisk Videnskab. Men man behøver kuns at kaste et flygtigt Blik paa denne endnu herlige Tidsalder for at finde, at Videnskaben saa vel som Historien havde deres Kjærne og endnu erkjendte Udspring i den svundne Tids Religiositet. Denne sikrede den højere Betydning i deres Handlinger, det Mod, den ædle Folkefølelse, den Dristighed og høje Aand for deres Helte, den skjøne Form og ædle Gestalt i deres Kunst, den dybe Sans i deres Tænkning. Endnu vedligeholdtes den Tid, da det egentlige Liv var som en Leg for en overvættes Kraft, i levende Erindring blandt dem, ved de isthmiske, pythiske, nemæiske, olympiske Lege. Deres Aarstider beregnedes efter disse, deres Lande inddeltes, Frastanden maales efter de olympiske Stadier. Herodot nævner ingen Helt uden at sige os, hvor ofte han vandt i hine Lege. Hvor ubegribelig er os de kloge, betænksumme, vise Grækere's Henrykkelse over deres Nævekæmpere? De satte dem Støtter, de forgudede dem; thi

de var dem de herlige Sindbilleder for den Tid, da den endelige Tilværelse var en Leg og ingen Byrde, da enhver Kraft uhindret ytrede sig, og Legemet selv var det gennemsigtige Billede for en højere Aand. Naar man, med en Overskuelse over det hele, læser Herodot — alle Historie-skriveres Fader og Mester — saa finder man, at den uforlignelige Komposition, som forener saa mange forskellige Gjenstande, ja den hele da levende Verden, til et Helt, blot var mulig ved det mærkværdige Forhold, hvori alt er sat til et religiøst Midtpunkt; derved er det, at *det* fortryllende Lys og *den* herlige Klarhed kommer over hans Historie, som henriver enhver. Al-ting bestemmes ved Religiøsitet, ved Oraklernes betydningsfulde Udsagn; næsten alle Heltene stode i Forbindelse med den episke Tid, og Herodot glemmer ikke at fortælle os den Omstændig-hedernes Forvikling i *hin* Tid, som frembragte Folkefærdenes og Heltens Strid eller Forening i hans egen Tid. Som Hesiods Mythologi ligger i Baggrunden af det homeriske Epos, saaledes lig-ger den hele episke Tidsalder i Baggrunden af Herodots Historie. Den platoniske Filosofi, Grækenlands ædleste og dybeste Tankeværk, henviser fra Videnskabens Side ligeledes til denne religiøse Kilde, *den* udgjorde den egent-lige Kjærne i den pythagoræiske Skoles Visdom. Alle græske Filosofer vare overbeviste om, at Grundlaget for al deres Visdom maatte søges i

Østerleden, hvor denne Visdom endnu fandtes som en Levning fra en herligere Tid; derfor rejste Filosofer som Pythagoras og Demokritos til Ægypten og Østerleden. og det er bekjendt, at det var Platos varmeste Ønske at kunne besøge Braminerne i Benares.

›Saa længe det religiøse Midtpunkt forener Mennesker og Folkefærd, giver deres Liv Glans, deres Tænkning Dybde og deres Handlinger Betydning, kan vel Omstændighedernes Forvikling opvække Strid og Uenighed, ja Krigen, den nødvendige Følge af al endelig Tilværelse, vil aldrig hvile; men ingenlunde vil den *blotte* Erbringssyge naa den Højde, som hvor Historiens midtpunktsøgende Stræben er forsvunden. Hvor derimod denne Stræben er forsvunden, vil Folkefærdene, efter som de vaagne, ytre deres Kraft, som Massens legemlige, ud ad, søgende ud fra Midtpunktet.*) En saadan Kamp mellem et religiøst Folks indadsøgende og et betydnings-

---

*) Steffens bruger Udtrykkene »centripetal« og »centrifugal«, hvor jeg har »midtpunktsøgende« og »søgende ud fra Midtpunktet« eller »midtpunktflyende«. Den, som gennem Martensens Bog om *Jacob Böhme* har faaet Rede paa denne mærkelige Tænkners Grublerier over »den indadvendte Begjæring«, der har sit symbolske Udtryk i *Saltet*, og »den udadvendte Begjæring, [Bevægelsen, der vil ud i Mangfoldigheden«, som har sit symbolske Udtryk i *Kviksølvet*, vil maaske deri finde et Fingerpeg paa, hvordan Steffens har lært af Jakob Böhme, men benyttet hans Billeder med stor Frihed.

løst Folks udadsøgende Kraft har Herodot skildret os ved *Krigen mellem Perserne og Grækerne*. Hvad formaar den adsplittede, udvortes Kraft mod en indvortes, Legemet mod Aanden? Men hos Grækerne selv skulde Aanden uddø. Vi have set, hvorlunde det guddommelige synes fra den tidligste Tid af at være traadt tilbage — og i Sandhed, den ubøjeligste Skæbne, der syntes at have anlagt det paa, at berøve det endelige Liv al Glans, for at henvise til et højere, lagde Præget af sin Plan tydeligt nok i den gamle Historie. Hos Grækerne sank Religiositeten; Filosofien — allerede til Dels hos Aristoteles — blev Betragtninger over det endelige, det religiøse Grundlag var trængt tilbage; Tidens hele Karakter tog en mere endelig Retning, — og Grækenland blev et Offer for et vaagnende Folks midtpunktflyvende Kraft. Makedonien, i Grækenlands herlige Tid kun lidet agtet, var som et Forbud for det større og mægtigere Folkefærd, hvis erobrende Kraft skulde godtgjøre Religionens dybeste Søvn, det endeliges højeste Triumf og Historiens sørgeligste Tragoedie.

»Hos *Romerne* var Forstanden i alle Henseender det fremtrædende. Religionen havde aldrig *den* høje Betydning, som hos Grækerne, og tabte den bestandig mere og mere; man havde næppe en Anelse om det dybe i den græske Filosofi; den dybe Sans i den gamle græske Mythologi blev tilintetgjort ved Ovid,

den episke Tidsalders historiske Betydning var tabt, og Virgil troede at kunne skrive et Epos. Kun Romernes udvortes Historie, Digte, som opmuntre til Livets glade Nydelse, Sansen for den gamle Kunst — bare endnu Præget af den ellers næsten svundne Herlighed og var klassisk. Men just fordi Forstanden var det herskende, fremtraadte Nødvendigheden med en Bestemthed, som man gyser ved. Den romerske Historie udvikler sig med en Nødvendighed, som næsten ikke lader noget Spor af Frihed. Historien selv synes aldrig mindre fri end i Roms republikanske Tidsrum; det bestemmende viser sig med den græsseligste Tydelighed, og just derfor blev det for Montesquieu*) saa let at udvikle, og det i Sandhed fuldstændig, Grundene til det romerske Riges Undergang, som spirede selv i dets glansfuldeste Tidsalder. Med Grakkernes Stridigheder om de agrariske Love rejste sig, ved Sylla, Marius, Catilina, Cæsar, en eneste Gestalt, Verdens og hele Historiens Tyran og Afgud. Efter som den rejste sig, tog Forbrydelser og Laster, Irreligiøsitet og alt det, som blot regner det endelige for

---

*) Montesquieu (1688—1755) udgav 1734 sine »Overvejelser over Romernes Storhed og Forfald«, hvori han paaviste, hvordan det er Samfundsforholdene og Statsstyrelsen, ikke Tilfældet eller enkelte fremragende Personligheder, der foraarsager et Folks Fremgang eller Forfald.

virkeligt, bestandig mere til. Det var, som om Sansen for det evige var forsvunden af den hele Historie. — Derfor blev Menneskets Midtpunkt, dets Afgud og Djævel, *et* endeligt Væsen — i Begyndelsen (i Særdeleshed Cæsar) en af Historiens kraftfuldeste og mest glimrende Gestalter, men som i det følgende bestandig mere og mere viste sin dybe Fordærvelse.

Under Cæsarerne i Særdeleshed var Lasternes mest glimrende Periode. Alt det, som med Glans traadte frem, hyldede den almindelige Fordærvelse; al Viljeskraft og Udholdenhed synes at være traadt i Forbund med Forbrydelsen; Cicero og Seneca blev foragtelige ved deres Vankelmod og Ubestemthed. Romerne kaldte vel Cato den sidste Romer; men naar man ser, hvorledes den hele romerske Historie synes at have stødt sammen for at hæve Cæsarerne, hvorledes disse kun udtrykte den højeste Spidse af den herskende Forbrydelse, saa kan man med Føje kalde *Nero* den sidste Romer — dette mærkværdige Uhyre, hvis græsselige Tilværelse betegner et Vendepunkt i den hele Historie. — Det er mærkværdigt, at det, som i Grækernes herligste Tid geraadede selv de største Helte til Hæder, de gymnastiske Lege, i Neros Tid vare blevne til et intet betydende Skuespil, som man overlod til Trællene, og som nedsatte Kejseren lige saa meget i Folkets Øjne som den største Forbrydelse. Saa aldeles var Erindringen

om den gamle Tid og dens Herlighed forsvunden.

»De romerske Kejseres Stilling er den *eneste* i sin Art. De vare ikke alene hævede op over et Folk — den *hele* den Gang bekjendte Verden laa for deres Fødder. Men Mennesket er skabt til at kæmpe med en modstridende Magt — i denne Kamp, som udgjør Livet, ligger Spiren til al Dyd og al indvortes Herlighed. En sædvanlig Tyran — en østerlandsk f. Eks. — indskrænkedes dog ved andre, ved Nabofolkene; men de sidste Cæsarer fandt ingen Folkefærd, som kunde trodse dem. Saaledes *alene*, ganske alene, hævede op over den hele Menneskeslægt, i Modsætning, ikke som enkelt Menneske mod det enkelte, men som enkelt mod den hele Slægt, maatte det uhyre Dyr fordærvende vaagne. Nero var i sine første Aar en fortræffelig Regent. Det var som bekjendt, endog Trajans største Ønske at kunne regjere som Nero i de fire første Aar; men da hans Trone blev sikret, da hele Verden, selv foragtelig, krøb for hans Fødder, rejste han sig, som et glubende Uhyre, da vendte den løsladte Furie, som Modstand og Indskrækning fængsler hos enhver, sig først mod dem, som omgav ham; han myrdede Moder, Broder og Lærer; kæmpede med hele Naturen, saa intet tilfredsstillende ham, uden at det bar Præget af den mest vanskabte Unatur. Endelig rasede han mod den hele Slægt, udpressede alle Provinsernes Skatte for med en

aldrig set Pragt at bygge sit gyldne Palads; tændte Verdens Hovedstad i Brand, og sang, da den brændte, med en frygtelig Ironi, en Sang over Trojas Undergang, — æggede, dreven af Furierne, hele Menneskeslægten mod sig — indtil han, forladt af alle, med den græseligste Angst, styrtede fortvivlet i den Afgrund, han selv havde aabnet . . .

›Saaledes svandt den gamle gyldne Tid; det helligste blev et Middel for tøjslesløs Forbrydelse; Gudernes brogede Vrimmel forlod den ryggesløse Jord. Ingen Haand formaaede at fremtrylle en guddommelig Gestalt; ingen hellig begejstret Sanger lod sig høre — Oraklerne tav — Historiens straalende Sol syntes slukt. Hvor var Redning for den sunkne Slægt? . . .

›For første Gang nævnes *de kristne* i Neros Tid. Stille ubemærket synes Historiens Guddom at have nærret den Spire, af hvilken de tilkommende Generationer skulde hente deres Liv og deres Betydning, ved hvilken de vaagnende Slægter — skjønt gennem Aarhundreder — skulde gjenfødes til det Lys, som opklarede den fjærneste Oldtid. Det var i Sandhed en forsonet Gud, som aabenbarede sig.*) —

Ingen Kjender af Grundtvigs Verdenshistorie kan undgaa at føle Slægtskabet mellem hans og

---

*) Det er væsentlig af »den syvende Forelæsning«, at alt dette er taget.

Steffens' Blik paa Menneskeslægtens Udvikling i det hele. Men skal der fremhæves Enkeltheder af det nu anførte, som vender tilbage hos Grundtvig, da er det for det første sagtens efter Steffens, Grundtvig har optaget Benævnelsen af *Nero* som »den sidste Romer«.*) *De græske Læge* vurderes i det væsentlige af Grundtvig som af Steffens. Steffens Bemærkninger om, at det er en sand Misforstand at *skrive* et Epos, da kun Historien formaar [at frembringe en poetisk, episk Tidsalder, og at det derfor nødvendig maatte mislykkes for Virgil at skrive et Epos, har Grundtvig gjentaget i det Brev til Ingemann, hvori han advarede ham imod at skrive »et episk Digt« om Valdemar den store. »Maaske er det kun Ordsky«, skrev han, »fordi min poetiske Barndoms Lærer Henrik Steffens indtordnede og indlyndede [det] i mig«.*)

Steffens' Forelæsning om Goethe har han ikke selv opskreven. Men af den har Grundtvig i det mindste bevaret et Træk. I det første af Foredragene paa Borchs Kollegium i 1838 nævnte han, at han havde hørt Steffens med sine Tordenkiler bevise, at Goethes Werther maatte gaa til Grunde, for at Digteren kunde reddes***).

*) Haandbog i Verdenshistorien, 2. Udgave, I, S. 727.

**) Grundtvig og Ingemann, S. 7.

***) Mands Minde, S. 2. En Bemærkning i Grundtvigs Afhandling om Schiller viser mulig ogsaa hen til denne Forelæsning. Minerva, Juni 1807, S. 232.

I det hele tør vi vel sande, hvad Grundtvig skrev til Ingemann, at *hans* historiske-poetiske Virksomhed i Grunden kun er en Fortsættelse af Steffens' Virksomhed fra 1803*). Dette maa være min Undskyldning til de Læsere, som vilde mene, at jeg har dvælet for længe ved Forholdet imellem de to Mænd. *Steffens har brudt Vejen for Grundtvig til Poesiens Verden, til at se Historien i Kristendommens Lys, og til at skjønne, at det aandelige Liv kun kan forplantes ved det aandsfyldte Ord.*

Øhlenschlægers første Digte (fra 1803) har Grundtvig sikkert læst med stor Opmærksomhed, men har ventelig især beundret Digterens vittige Svar paa Præsten Pavels' Kritik. »Ogsaa iblandt os«, skrev han 1818, »var der letnemme Ungersvende, som hørte heller *Henrik Steffens* end Thomas Bugge [den astronomiske Professor], læste meget heller Adam Øhlenschlægers Svar i »Dagen« til Claus Pavels end paa samme Sted en Parodi over Æventyret i den fremmede Stad«.**)

---

*) Grundtvig og Ingemann, S. 36.

**) Kjøbenhavns Skilderi for 14. Novbr. 1818, S. 1536.

Attestats.

Med et lille Smil og et godt Mod, stolende paa sin Hukommelse, men dog med lidt Feber*) gik Grundtvig i Oktober 1803 op til sin Attestats. Han kunde godt gjøre Rede for Indholdet af Moldenhawers Forelæsningshæfter og kunde ogsaa lidt af Münters naturlige Theologi og Dogme-historie, og dermed var Professorerne vel fornøjede, undtagen P. E. Müller, som maatte tie hvor Moldenhawer talte.***) Dette er hans egen Meddelelse. Om Gangen i Prøven, som holdtes paa Latin, er det følgende oplyst efter det theologiske Fakultets Eksamens-Protokol.

Grundtvig maatte oversætte Ps. 88, 2—6 fra Hebraisk for *Frederik Münter*, men synes at have haft svært ved det. Münter spurgte saa:

---

*) Mands Minde, S. 3.

**) Kirkespejl, 2. Udg., S. 323.

»Fra hvilken Tid gik der et klarere Lys op over Læren om Sjælens Udødelighed?« Grundtvig: »Fra det babyloniske Fangenskabs Tid«. Samtalen gik videre om Opstandelsen. Grundtvig hævdede »Legemets Opstandelse« mod de filosofiske Indvendinger; men han vidste ikke Rede paa de gamle Kirkelæreres Meninger om Legemets Opstandelse. Til sidst gjorde Münter ham et Par smaa Spørgsmaal: 1) »Hvorfor maa Religionslæreren have theologisk Dannelse?« Herpaa svarede Grundtvig ikke. 2) »Hvad vil det sige, at en Religionslærer skal have et populært Foredrag?« Grundtvig: »Religionslæreren maa læmpe sig efter sine Tilhøreres Fatteevne.« 3) »Hvad er Forskjellen paa populær og plebejisk Talebrug?« Herpaa svarede Grundtvig ikke.

Nu lod *P. E. Müller* Grundtvig udvikle det fysisk-theologiske Bevis for Guds Tilværelse. I Svaret savnede Müller en Udvikling af Skeptikernes Indvendinger, men lod ellers til at være tilfreds med det. Det næste Spørgsmaal gjaldt »den Magt, som Tanken om Døden har i Mennesket«. Dertil svarede Grundtvig: »Vi skal forlade det, vi have kjært«. Samtalen gled nu over til at drøfte, hvorledes »et i Vellyst helt ned-sunket Menneske paavirkes ved Tanken om Døden og den Magt, som Uvisheden om Døds-timen maa have.« Til Slutning fik Grundtvig det Spørgsmaal, hvad det vil sige, at »Gud er en sædelig Lovgiver«; ved den Lejlighed be-

stemte han Samvittigheden som ›den Dom, vi fælder over vore Handlingers Moralitet.«

Moldenhawer gav Grundtvig Rom 8, 31—39 at oversætte. Det begynder: ›Er Gud for os, hvo kan da være imod os?« Og Professoren spurgte i den Anledning: ›Hvad vil det sige at være imod en?« Grundtvig: ›Det vil sige at være ens Modstander«. Videre spurgte *Moldenhawer*: ›Har Kristi Død stor Betydning med Hensyn til vor Fortrøstning og vort Haab til Guds Kjærlighed?« Han fik et tilfredsstillende Svar og spurgte videre: ›Hvem sagde Kristus sig at være, medens han levede paa Jorden?« Grundtvig: ›Et udmærket Sendebud fra Gud«. *Moldenhawer*: ›Hvad skal man sige om Kristi synlige Himmelfart?« ›De hellige Forfattere fortælle, at en Sky tog ham bort — de har selv set det«. *Moldenhawer* spurgte tilsidst: ›Hvilken Betydning har det med Hensyn til vor Roligheds Bekræftelse, at Kristus træder frem for os?«

Sammen med Grundtvig, der fik bedste Karakter (Laud) var to andre Kandidater oppe til Attestats, Niels Tingberg Fangel fra Nordborg paa Als, der blev Sognepræst i Gudum og Lille Vorde 1810, senere ogsaa i Seglflod, og døde 1845, og P. L. Gjørup, der ventelig aldrig er bleven Præst*).

---

*) Dansk Kirketidende 1873, S, 781—3, og Wibergs Præstehistorie.

Endnu lidt om Grundtvigs Studentertid.

~~~~~

Det kunde være morsomt nok at vide, hvor Grundtvig har boet i Kjøbenhavn, medens han var Student. Men hvor det end har været, saa har han næppe sluttet sig nærmere til sine Værter. Han har ventelig ikke været nogen hyppig Gjæst hos Biskop *Balle*, der i April 1802 anden Gang blev Enkemand (Bispinden døde pludselig af et Krampeslag i sin Seng om Natten), og hos hvem det arvelige Tungsind har taget til i samme Grad, som den kirkelige Kamp, i hvilken han med saa stor Iver havde deltaget, døde hen. Hos Notarius publicus *G. H. Olsen* (1760—1829), der 1798 var bleven gift med Balles Datter af det første Ægteskab, Elisabeth Dorothea, har Grundtvig vel stundom været Gjæst i sine Studenteraar, ligesom han var det senere, da han som Kandidat atter kom til Kjøbenhavn. Men den Familie, han hyppigst har besøgt, har vist nok

været Professor *Frederik Bangs*, hvor han som mældt kom til at skifte nogle Ord med *Steffens*. Denne har fortalt om Frederik Bang, at han var en hjærtensgod Mand, der ansaa sig for Familiens Hoved og nyttede enhver Lejlighed til at hjælpe sine Slægtninge frem. »Han forskaffede den ene Broder, hvis Stilling og Ævner kun aabnede ham ringe Udsigter, en rig Enke til Kone, en anden efter en kort Tjenestetid en Pension, en tredje, der ikke var let at tilfredsstille, et fedt Præstekald paa Landet.« Det var i det hele en Tid, da Familier tidt afsluttede sig i sig selv, og da man ansaa det for billigt, for forstandigt, ja for Pligt at tilkæmpe sin Kreds enhver mulig Fordel, og denne Pligt følte Professor Bang over for sin Slægt. Det var naturligt, at der inden for denne afsluttede Kreds dannede sig Grundsætninger, som ingen maatte modsige. Enhver Modstand mod de en Gang antagne Familie-Anskuelse blev ikke alene regnet for lastværdig, men ogsaa som lastefuld. I Frederik Bangs Kreds udviklede der sig hos Steffens en stor Modbydelighed imod Familienskabets snæverhjørte Grundsætninger.*) *J. P. Mynster* beskriver sin Stiffader som »en lille, korpulent, levende, naar intet var i Vejen, meget venlig Mand; alt gjorde let og stærkt Indtryk

---

*) Steffens: Hvad jeg oplevede. Dansk Oversættelse I. S. 185—8.

paa ham, ved enhver Gjenvordighed sukkede eller skjændte han, undertiden flere Dage igjennem; men Indtrykket forsvandt snart igjen, og efter sin Natur var han tilbøjelig til Glæde.«

»Jeg gider, faa jeg Skam, gjerne le; thi det er sundt«, sagde han en Gang. Men Mynster har en alvorlig Anke imod ham af en anden Slags, end den, Steffens gjorde gjældende. Frederik Bang var Pietist. Han holdt Børnene til at gaa i Kirke og til at gjøre Rede for Prædikens Indhold; han lod dem jævnlig om Søndagen lære et Kapitel af Bibelen uden ad og overhørte dem deri; og han oplæste om Aftenen for hele sin Husstand af de Dagbøger og andre Betragtninger, som han havde nedskrevet i hele Folianter. Dette var sædvanlig nogle temmelig kjedelige, langtrukne Betragtninger over Verdens Vantro og Synd eller over hans egne Skrøbeligheder. Dertil sluttede sig saa Afsyngelsen af to, sædvanlig meget lange, Salmer. Bang var ikke stræng orthodox. Han satte endog »en Ære i at være, hvad han kaldte en Fritænker, det er, i adskillige Punkter at afvige fra, hvad han mente at være Præsternes og Theologernes Anskuelse, mod hvilke han overalt, som de fleste Pietister, nærrede nogen Uvilje. Men hvad han urokkelig holdt fast, var Pietismens Hovedlærdomme, om den menneskelige Naturs Grundfordærvelse, om Djævelens Indvirkning, om Forsoningen ved Jesu Blod og om den Hellig-

Aands Naadevirkninger som Kilden til alt det gode i Mennesket. Herfra taalte han ingen Afvigelse, og endog den blotte Mistanke om Tvivl i denne Henseende var nok til at bringe ham i Flamme^{*}). Da J. P. Mynster 1794 som theologisk Kandidat forlod sin Stiffaders Hus for at overtage en Huslærerplads hos Grev Moltke-Bregentved, udkom til Fordel »for en fattig Enke, som pludselig mistede sin Mand fra fem smaa Børn«, en Bog paa tre Ark med Titlen: »Kristelige Afskedsraad til min Søn ved hans Udgang fra sin Faders Hus af F. L. Bang, Professor og Læge ved Frederichs Hospital.« Disse Raad handler om den rette Omgang 1) med Gud, 2) med os selv, og 3) med vore Medmennesker. Under 1. behandles Troen, Bønnen (»Fader vor« er udlagt) Taknemmelighed, Guds Gjeringers Betragtning og Guds Ords Brug. Under 2. udvikles Formaningerne: Giv Agt paa dig selv, prøv dig selv, forbedre dig selv og bevar dig selv! Blandt andet advarer Bang Sønnen imod at forlove sig. Under 3. opmuntres til Tjenstvillighed, Venlighed i Omgang, Sagtmodighed, Forligelighed, Flid og Sanddruhed. Bogen slutter med elleve Raad med Hensyn til Mynsters Fremtids-Gjering som Opdrager. — Da Grundtvig kom i det bangske Hus, havde det vist nok faaet en friere Tone; men det er let at skjønne, at han med de Tvivl

*) Mynsters Meddelelser, S. 10—13.

over for Kristentroen, han havde indsuget i Skolen, ikke har funden sig vel ved Professorens Tankegang. Stifsønnerne har han — kan man slutte af hans senere Breve til J. P. Mynster — ikke lært at kjende uden ganske flygtigt. Og Bangs Omsorg for alle sine Slægtninge har ikke vist sig i særlig Grad over for ham, siden han ikke kunde finde nogen Gjerning i Kjøbenhavn. At han har ønsket at blive der inde, kan man blandt andet se af en Bekjendelse fra 1817, der kaster Lys over hele hans Studenterliv:

»Fritænkeri var alt, hvad jeg af min Tid til-egnede mig; thi det stemmede med min aandige Selvraadighed, der, i Letsindighedens Aar fandt det bekvemt at befries for den eneste Myndighed, jeg i Tankens Rige havde erkjendt: Guds uimodsigelige Ord; men til at ombytte Skriften med andre Bøger eller skrevne Kollegier, var jeg aldrig taabelig nok, jeg holdt mig til det udtrykkelige Bud, man gav mig overalt, og fulgte min Fornuft, lige saa vel naar den op-højede sig over det tørre, kjedsommelige Tøj, man kaldte Lærdom, den forskruede, vandede, langtrukne, følsomme Snak, man kaldte Poesi, som naar den modsatte sig Troen paa Skriftens hemmelighedsfulde Sandhed. Hvad der vilde blevet af mig, hvis nogen paa mindste Maade havde, i mine akademiske Aar, lagt Mærke til mig, eller dersom Lykken kun havde føjet mig saa meget, som den føjer de fleste letnemme

Hoveder, saa jeg, da Kandidat-Stemplet var trykt paa mig, kunde faaet Fodfæste i Hovedstaden og paa Skriver-Banen, Ting, jeg den Gang hæftig attraaede, det véd jeg ikke; men naar jeg af mine Prøve-Klude ser, at det var et forvirret Billede af Holberg, Vessel, Baggesen, Samsø, *Balders Digter* [Evald], Snedorf, Sigrids Forfatter [Suhm], og — *Skriftemaalets* [T. C. Bruun], der som Mønster svævede for mig, da ser jeg vel, at noget godt var det ingenlunde blevet, og takker Gud, som frelste mig af Fristelse*).

Til hans Skriverier fra disse Dage hører de tidligere nævnte Forsøg paa at sætte Sigurd Faavnesbanes Hændelser paa Vers og Planen, han udkastede til et Sørgeespil om Vølsungerne. Nogle af hans Verseprøver findes i en gammel Stilebog fra Aarhus, som i den Anledning har faaet denne Paaskrift:

Jeg fordum var en Stilebog,
i det latinske Sprog,

---

*) Dannevirke III, S. 169—71. I samme Tidsskrifts II, S. 137, skriver han, at hans Natur er saa langt fra alt Fantasteri, at den snarere er alt for prosaisk. »Uden i øvrigt paa nogen Maade at sammenligne mig med Holberg, tør jeg tillægge mig samme naturlige Smag for Poesi, Sværmeri og alt slikt som han, hvorfor ogsaa han til mit 23. Aar var mit Mønster paa en virkelig Poet og en fuldkommen Skribent«.

som Leoparden skifter Hud,
 saaledes jeg: — en Prøveklud
 paa dansk jeg nu skal være.*)

Ogsaa de hvide Blade i den af Jakob Baden udgivne Verdenshistorie benyttedes fremdeles til Optegnelser. Savl forsvares saaledes et Sted imod Beskyldningen for at være en Tyran; ›ej heller var det Haardhed hos Savl, men endog blot Medlidenhed med en fangen Konge, der bragte Samuel (eller maaske rettere tjente ham til Paaskud) til at fradømme hans Slægt Kongeværdigheden«. Davids Færd over for Urias var ganske anderledes daddelværdig. Naar der til Bevis paa Salomons Visdom anføres, hvor klogt han dømte mellem de to Kvinder, saa bemærkes, at det dog laa saa naturligt for at tage Sagen paa denne Maade, at ethvert Menneske med sund Sans og uden alt for følsom Karakter ›ville let have faldet paa at rede sig ud af Sagen paa denne Maade.« Salomon maatte hellere have forbedret sit Folks Kaar end bygge Templet; sluttelig omtales hans Flerkoneri og Afguderi. Neden under dette skrev Grundtvig 1812: ›Jeg lader dette, *ventelig fra 1804*, som saa meget forkert baade om Gud og Menneske staa, for at mindes om min Daarlighed og opvækkes til at takke den Gud, der friede mig fra Mørkhedens

---

*) Dansk Kirketidende 1873, S. 681 f.

Magt og oversatte mig ved Jesu Tro i sin elskelige Søns og Lysets Rige. . Ogsaa en anden kan dette Syn maaske under Guds Styrelse vorde til Gavn.« Og derpaa imødegaar han de Indvendinger, der var gjort mod Samuel og Salomon; Savl vilde *selv* frelse sit Folk, og det var allerede Synd nok for Guds Tjener; hvad der er sagt om Salomons Dom, minder om, hvad der fortælles om Spanierne, at de kunde faa Ægget til at staa paa Enden, da Kolumbo først havde vist dem, hvordan han bar sig ad dermed*).

»Ogsaa vi«, skrev Grundtvig i Efteraaret 1806, »stræbte en Gang at dele Menneskets glimrende Triumf, vi berusedes af Haabet at kunne staa som frit Fornuftvæsen paa den faste Jord, og kun sparsomt tildele vore svagere Brødre Himmelens Trøst, indtil deres Øje blev klart som vores. Vi rensede vor Religion fra alt det urimelige, Jesus og hans Apostler havde lært, blot for at læmpe sig efter deres svage Tidsalder, som de dog ellers var uforsigtige nok til at revse uden Skaansel med Ordets det skarpe, tveæggede Sværd.«**)

Et Vidnesbyrd skal endnu anføres om, hvordan

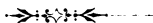
*) Min Afhandling i nordisk Maanedsskrift 1874, II., S. 420 f.

***) Afhandlingen om Religion og Liturgi i Fallesens theologiske Maanedsskrift for Februar 1807, S. 167 f. Afhandlingen er dateret »Egeløkke paa Langeland den 1. Oktober 1806«.

Grundtvig trods de for hans følgende Liv overordentlig frugtbare Indtryk, han i sin Studentertid havde modtaget, dog har følt, han havde endt sin »saakaldte akademiske Løbebane uden Aand og uden Tro«^{*)}. Da han i December 1851 sluttede sit Ugeblad »Danskeren«, skrev han:

Jeg sværmed vel i yngre Dage,
 skjønt aldrig for *Napoleon*,
 og fór, som jeg maa end beklage,
 langt mer med Vind end fløj med Aand:
 jeg sværmed for det *franske* Væsen,
 det vindigste af alt paa Jord,
 som sig den Frihed tog, ved Næsen
 at tage baade Aand og Ord;
 men koldt og kort var Sværmeriet,
 mens Sjælen laa i Svøb endnu,
 saa Natte-Sværmen, om fortiet,
 vist aldrig nogen kom i Hu.
 Jeg sværmed for den *tyske* Klarhed,
 et Vejrlys skabt af bare Luft,
 som gjaldt en Gang, trods al sin Barhed,
 for en guddommelig Fornuft;
 men koldt og kort var Sværmeriet
 i Kjærte-Svendens Drengaar,
 saa Rusen, var den kun fortiet,
 blev knap fortalt i Jætters Gaard.**)

*) Kirkespejl, 2. Udg.. S. 323.

**) Danskeren 4, S. 822.

Besøg paa Falster.

Da Forsøget paa at faa en Virksomhed i Kjøbenhavn glippede for Grundtvig, maatte han tage hjem til sine Forældre i *Udby*, og han har da i Aaret 1804 dels opholdt sig der og dels i *Torkildstrup* paa Falster hos sin Broder Otto, som 1798 var bleven gift med sit Sødskendebarn, Biskop Balles Datter, Marie Amalia.

Naar Grundtvig var i *Torkildstrup* Præstegaard, hvor Bernhard Severin Ingemann er født, kom han ofte til de Nabopræstegaarde, som den falsterske Digter har fortalt om i sin *Levnedsbog*. Navnlig har da den unge Kandidat oftere gjæstet Gunslev Præstegaard, hvor *Didrik Nikolaj Blicher* da levede som Præst og Provst. Han var født 1746 i Stokkemarke paa Lolland, hvor hans Fader (en Præstesøn fra Bælum i Jylland) døde samme Aar som Sognepræst. Han blev Student 1765 og maatte saa tjene sit Brød

ved at undervise fornemme Folks Børn. 1771 fik han Attestats med tredje Karakter (Non contemnendus). Om hans følgende Liv har Sognepræsten i Fanefjord paa Møen, J. Paludan (1756—1821), ellers mest bekjendt ved sin Beskrivelse over Møen, fortalt udførligt i Rahbeks Minerva for 1805, og jeg har fundet, at det var værd at gjengive Fortællingen her, fordi man der igjennem faar et Indblik i, hvad mange af den Tids Præster især havde med at gjøre; men det maa ikke regnes Blicher til Last, at hans Lovtaler kun fremhæver de Dyder hos ham, han selv havde Øje for. Til sidst (1772) stod Blicher som Hovmester hos Eksellensen Adam Gottlob Moltke paa et af de højeste Ærestrin, en Student som saadan kan opsvinge sig til. Det var derfor ikke at undre sig over, om hans Aand tog i dette fyrstelige Hus, og siden paa Sorø Akademi, imellem Grever og Baroner og Professorer, et Sving, ligesom hans Udvortes en Politur og en Anstand, der for bestandig udmærkede ham. Det var en Moltke let at belønne sine Børns Lærer — en Lykke, de mægtige have med al den anden — og at skaffe Studenten Blicher det gode Gunslev Kald paa Falster*).

---

*) I Sorø var Blicher for Resten Hovmester for en Grev Schack (1775—77), og de fire følgende Aar tilbragte han i Kjøbenhavn under vedholdende Sygelighed. I Barfod: Den falsterske Gejstlighed, II, S. 81 f.

Saa snart Blicher var kommen til sit Bestem-
melsessted, begyndte straks hans utrættelige Virk-
somhedslyst, og hans fortrinlige Gaver til at
indføre Orden i ethvert Kaos, at vise sig. Præste-
gaardens Jorder blev udskiftede af Fællesskabet,
et Foretagende, som i Begyndelsen (1782) og saa-
mænd endnu, naar Præsten vover i By eller
Gods at være den første, som begynder derpaa,
haver ubeskrivelige Vanskeligheder og Fortræde-
ligheder i Hælene. Men han var Manden, som
her og alle Vegne besad Mod og Forstand til
at gaa dem i Møde og at overvinde dem, i hvor
vel enhver tydelig ser, hvorledes Kampen har
sønderrevet den skjønne Avling og ondskafuld
henslængt den over Bjærg og Dal paa 4—5
Steder i latterlige Rhomboider og Parallelopi-
peder. Ikkun en smal Strimmel blev lagt til
Enden af Præstegaarden, der, lig Kometen, slæber
Ildens Hale og Riset efter sig. Men Blicher
bragte det ikke desto mindre snart dertil, at
Misundelsen maatte vride Hænderne ved at se
det kolde egensindige Ler give hundrede Fold
Frukt, Arkimedes' Skrue forvandle Moræder til
Agerland, raadne Sumpe til rige Tørvemoser,
og Kundskab forenet med Kraft omskabe Ørk-
ener til Parader. Overflødig Kløversæd og
ordentlig aarlig Skifte imellem Blad- og Straasæd
gjør det muligt paa et maadeligt Areal at holde
en stor Mængde Kreaturer i god Stand; stald-
fodres der tillige, paa systematisk Maade, vokser

Landmandens Guldmine, som Møddingen med Føje kaldes, til en betydelig Højde. Ved dens rette Anvendelse kan Frugtbarhed og Rigdom i det ringeste paa alskens landlige Produkter ikke udeblive. Blicher var maaske den første paa Falster, der bragte det til nogen beundringsværdig Fuldkommenhed i den fornuftige Landhus- holdning. Man saa i Aarene 1785—86 — en Periode, da Indsenderen igjentagne Gange besøgte ham*) — 50 vælige Kvægstykker paa hans høje, luftige Stalde, Sommeren igjennem, endskjønt han ikke havde stort over 50 Tønder Agerland i Arealet. Renere og stærkere Køer end i Gunslev Præstegaard var ikke at finde, og der var næppe den Tid nogen i den ganske Omegn, der kunde komme op med ham i Provenu af Kulturen [Indtægt af Agerbruget]. Nogen maatte spørge: hvorfor vedblev han da ikke med den Staldfodring og den Mængde Creature? thi i de senere Tider var dette ikke saa ganske Tilfældet. Jeg véd det ikke, men jeg tror, at han haver indset, hvorledes Misforholdet af Kvægs Holdning til uforholdsmæssig Agerlands Størrelse til sidst bringer Tab*). — Som han virkede i Marken,

*) Johan Paludan var Kapellan i Stubbekjøbing 1785—86.

***) I en Anmærkning vedføjer Præsten fra Fanefjord en Afhandling om det farlige ved at overdrive Kreaturholdet og Staldfodringen. Staldfodringen svækker Køerne, og »man er ilde faren med for megen Gjødning«.

saaledes hjemme. Tvende store Længder af Præstegaarden blev byggede ny, af Egebindings-Værk med brændte Sten og ren Grus-Kalk, et Arbejde, der er at tilraade alle Landmænd, som maa bygge, da den evindelige Klinen og Klikken med Leret er ligesaa bekostelig som ærgerlig. Gunslev Præstegaard havde ingen Have. Ikkun en Krog med Spillinger, Fuglekirsebær, et Par raadne Skovæbler, og en Grund, mægtig begroet med Skarntyde og Rødskræppe, saaledes som man til daglig Dags ser i Husmandshaverne. Blicher anlagde efter Snoren og Kunstens Maalestok en betydelig stor Have, som nu staar i skønneste Flor og haver i de sidste Aaringer vundet meget ved friere Sving. Fiskeparke, vel besatte, manglede ikke. Levende Gjærder, forædlede og fremmede Træer, Blomster, Lunde og Smaaskove opvoksede, ligesom fremtryllede af intet, rundt omkring ham. Husets indvortes, bestyret af hans fortræffelige Kone,

---

Den mønske Præst véd det af egen Erfaring. Han »havde forrige Sommer gjødet 15 Tønder Land, som for tre Aar siden største Delen var ligesaa forsynet«. Hvad blev Følgen? »Hvedesæden paa de fem Tønder og Bygsæden paa de øvrige er af Storme og Regnskyl, der som faldende Klipper ere gangne over det, saa aldeles nedslaact, at det allerede (27. Juli) ligger i Forraadnelse. Tabet er meget betydeligt, og Aarsagen til Tabet? — For meget Kvæg — Staldfodring — for megen Gjødning til for lidet Agerland . . . Middelvejen er den bedste«.

[Mette Povlsen, en Skolelærerdatter fra Seest ved Kolding] og forskjønned af hans elskværdige Børn, svarede i alle Dele til det udvortes. Man befandt sig der overmaade vel. Selskabelighed, Venskab, Frihed, Orden, Skjønhed, fin Levemaade, fornuftig og vittig Samtale, alt stemmede Sindet til Glæde. O, de uforglemmelige Dage, da jeg i dette humane og behagelige Hus, ved Siden af den dydige Professor Glahn, den ædle, djærve Kommandør Wulf, og min hensovne Blicher deltog i de ubeskrivelig søde Glæder, som Forstand og Hjærte forstaar at meddele Venner.

De gik forbi — de favre Dage,
 min Alders Vaar, den er ej mer —
 o du i Himlen! hør min Klage
 ved Gravene. Thi fler og fler
 og idelig de vandre hen,
 de Venner; — der er faa igjen.

Jeg skriver intet om, hvad Blicher var som Religions- og Moralitets-Lærer for sin Menighed. Men der maatte vel endnu være de, som erindre sig, hvilke Mennesker Gunslev Folk vare for 25 Aar siden, og hvilke de nu ere. Forskjellen er paafaldende og bevisende Sandheden af den bekjendte Sætning: hvor der i lang Tid er gode Præster paa et Sted, der vil Virkningen være kjendelig paa Folkets Karakter og Vandel. *Fader* — det skjøne Navn Bonden, giver sin

retsindige Præst, — var han for sine. Ven var han og kjæk Forsvarer. Da Slangerup Gods paa Falster efter Ejersken, Kammerraadinde Kehlets Død skulde i Aaret 1786 sælges, ønskede Godsets Bønder, af hvilke 60 hørte til Gunslev Sogn, at blive Selvejere. Blicher understøttede dem med Raad og Daad. . . . De erholdt alle, som Selvejere, et skjønt Gods for det meget maadelige Avktionsbeløb 84170 Rdl., tillige med tvende Kirker: Gunslev og Torkildstrup. Men han havde, før end det kom saa vidt, utallige Finter at overliste, Kjød og Blød, vældige Verdens Herrer at stride imod. Bondens Frihed var i hin Slaveriets Periode endnu et Anatema, Maran Atha [!]*). Bønder-Godsejere. Det var en saare latterlig Ting, men som ogsaa, mente man, vilde være saare let at forpurre. Men Blicher vidste at fremme den hele Sag til en lykkelig Ende. For de fattige har han — især i Ekstraskats-Sager — lidt Aving og haarde Forfølgelser. Ogsaa sine Herredsbrødre, dem, han som Provst var foresat, forsvarede han, om nogen fik i Sinde at slaa sig til Ridder paa dem eller fornærme Embedet, med en Værdighed og en Aand, der var de usle Præstehadere frygtelig. Naturligvis, de kunde ikke lide ham; men ligesaa naturlig foragtede han nedrige Sjæles Velbehag. Over

---

*) Maran Atha (1. Kor. 16, 22) betyder: Herren kommer. Det passer da slet ikke her.

alt forestod han de provstelige Forretninger med en Nøjagtighed og en Energi, som Biskopperne just ikke alle Vegne finder, og han behandlede sine Præster med en Højagtelse og en Humanitet, som en og anden Provst ikke længere tror at være dem skyldig. Derfor holdt man paa ham, ihvorvel hans lyse og frie Aand længe nok havde følt sig trykket af det tunge, skrøbelige Legeme, og ønskede Frigivelse for de provstelige, stundom saare ubehagelige Forretninger. Man holdt for længe paa ham . . . Blicher rejste til Landemodet, som holdes i Maribo udi Lolland, Søndagen den 23. Juni [1805], efter fuldendt Gudsdyrkelse i Gunslev Kirke, ledsaget for sidste Gang paa Rejsen af sin Menigheds og sin Families Velsignelser. Natten til Onsdag den 26. blev han syg Kl. 2. Sygdommen tiltog Onsdag over, og den derpaa følgende Nat Kl. 12¹/₂ gik han ud af Verden ved et pludseligt Krampetræk i Brystet. Ak, han skulde dø som en fremmed, i et fremmed Land, skulde ikke slumre hen over i Skjødet af en ham inderlig elskende Familie! Hvo beregner de Storme, der ved Dødsbebudelsen ere gangne med frygtelig Styrke gennem hans eget og de med ham forenedes Hjærter. Han er over Stormen. Forsynet, Tiden og gode Mennesker gjøre dens Virkning taalelig for de efterlevende!«

Aar 1807 stod Grundtvig paa Maribo Kirkegaard, og da han der traf en gammeldags, men ikke gammel Grav, maatte han standse:

Mon jeg kan i Skumringen mig stave
 til den gjæves Navn, som lod sig her
 paa den gamle Kristen-Vis begrave?
 Diderik — min Gud! saa er det dig!
 Gamle Blicher! saa er her dit Lig?
 Nu jeg mindes det: paa Klerkemøde
 med din gamle Kristendom du døde.

Ak! saa mangt bortsovet Minde
 monne nu i Hu mig rinde:
 Gamle Ven! du er hos Gud,
 hvem du tjente tro her nedent;
 men hvordan mon det ser ud,
 hvor du byggede forleden?
 Snart skal Gunslev Kirke staa
 for mig, som i gamle Dage.
 Sært i Verden det mon gaa!
 Naar jeg tænker mig tilbage
 kun lidt mer end tvende Aar:
 hver Gang jeg den Kirke skued,
 Kirken med sin Præstegaard,
 Hjærtet banked, Øjet lued;
 nu jeg skal for Øje faa
 samme Syn fra samme Have,
 og nu skal den Kirke staa,
 som en anden mellem Grave;
 ingen Længsel er i Sind,
 ingen Rødme er paa Kind,
 ingen Lyst til did at flyve.

Stærkt det mig paa Sinde falder,
 tykkes ubevidst og sært,
 hvorfor i den unge Alder
 dette Sted var mig saa kjært.
 Var det dig, hensovne Ven,
 ene, som mig drog der hen?

Svar mig, Hjærte! du maa dømme;
 ak, men du i tunge Drømme
 har vel dine Længsler glemt,
 eller og saa vel dem gjemt,
 at du end dem ej kan finde.
 Kjære, halvforglemte Minde!
 Vil du vaagne nu igjen?
 Hvorfor mon saa sødt jeg bæver?
 Dunkle Skikkelse! hvi svæver
 saa du frem? hvi flygter du?
 Hvor i Verden mon du færdes nu?
 Mon jeg mer dig skal livagtig skue,
 mens vi færdes under Himlens Bue?

**De Stemninger, som gik igjennem Grundtvigs
 Hjærte, da han stod ved Didrik Blichers Grav,
 vaagnede atter hos ham, da han kort efter stod
 i Gunslev Have:**

Underlig det sig mon føje,
 hel uventet staar jeg her.
 rundt omkring mig staar for Øje
 kjendte Skikkelser saa nær;
 alt vil gamle Minder vække,
 samme Lund og samme Hække,
 samme Torne for mig staa,
 samme Roser hos mig gaa.
 Har de Aar jeg lagt tilbage?
 Var jeg udi Verdens Strøm?
 Eller gik kun nogle Dage?
 Var det hele kun en Drøm?
 Der er Stuen, mon der inde
 ogsaa Provsten jeg kan finde?
 Jeg jo véd det, han er død.
 Vaagen var jeg, nu jeg drømmer,

og at vaagne bedst sig sømmer,
 skjønt min Drøm er saare sød.
 Dog, til Drøm kan ingen regne,
 at de Roser hos mig gaa.
 Ingen tør jeg mig tilegne;
 venlig dog jeg stirre maa
 paa dem alle som Veninder.

Var i denne Kreds jeg blevet,
 gladere jeg havde levet,
 derfor dog jeg klager ej;
 mindre tabte jeg end vandt;
 thi min Gud igjen jeg fandt
 paa den tornefulde Vej.
 Bort fra Roser, mellem Tjørne
 end jeg styre maa min Gang,
 mellem Valens sultne Ørne
 glemme Nattergalesang.

Det var først, efter at han havde fæstet Elisabeth Kirstine Margrethe Blicher til sin Brud, at han lagde sidste Haand paa disse Vers*), og det var maaske først da (1811), at han i sin unge Lykke mindedes med Styrke, hvad der var gaaet igjennem hans Sind, da han stod ved *hendes* Faders Grav, og da han uventet kom til Præstegaardshaven, hvor han saa tit havde set hende i Sommeren 1804. Men vi maa dog lige fuldt regne disse lyse Minder om Gunslev Have for de betydningsfuldeste og de bedste, der knytter sig til det Aar, der ligger imellem Grundtvigs

---

*) Poetiske Skrifter I, Nr. 75 og 76.

Studentertid og hans Huslærervirksomhed paa Langeland. Derfor skal her endnu mindes om, at Digtene ›Maribo‹ og ›Gunslev Have‹ først er offentliggjorte i Nytaarsgaven *Saga*, som indledtes med den islandske Fortælling om Skjalden Gunlaug, der ›i Sind var vild og dristig fra Barns Ben, stædig og haard, en dygtig Skjald, men bidsk, og derfor blev han kaldt Ormetunge.‹ Og med Hentydning til denne Skjald, som halvt i Skjæmt og halvt i Alvor havde fæstet den fagre Helga til Brud og siden drog ud til Norge, England, Irland og Sverig, hvor han færdedes i Kongers Gaarde, men som, da han kom hjem, fandt Helga bortgiftet til en anden, kvad Grundtvig saaledes til sin Fæstemø*):

Ogsaa jeg min Helga tidlig fandt
alt som Gunlaug, udi Vennesale,
som for Skjæmt jeg hende til mig bandt,
udi Tanke, om end ej i Tale;
ogsaa jeg var den Gang stiv og raa,
ogsaa jeg hel gjerne vilde naa
Hædersnavnet af en Ormetunge.

Ogsaa jeg i trende Somre drog
uden Lands, for fremmed Sæd at skue,
ogsaa mig en sælsom Lyst betog
til at bo i Højelofers Stue;
sikkerlig det faldt min Helga ind,
at maaske hun var mig rent af Sind,
da med Vintre end de Somre skrede.

---

*) Poet. Skr. I, S. 421.

Lov og Tak, du Himlens Gud! at dog
 ej du lod mig Gunlaugs Vanheld friste!
 Ingen Ravn min kjære Svane tog,
 som af alt jeg nødigst vilde miste;
 Lov og Tak, fordi paa vilde Færd
 ej, som han, jeg kom min Grav saa nær,
 før jeg lod optø mit frosne Hjærte.

I Sammenligning med dette Møde med hende, som skulde blive hans Ungdoms-Brud og hans trofaste Hustru igjennem en Menneskealder, og som kun var 17 Aar, da de i Sommeren 1804 lærte hinanden at kjende, har det kun lidt at betyde, at Besøgene i Torkildstrup Præstegaard bragte Grundtvig til første Gang at lade noget trykke. Han har i denne Tid skrevet nogle »nordiske Fortællinger«, som aldrig kom for Lyset*). Men i Politivennen lod han i Januar 1804, under Titlen: »et Særsyn i det nittende Aarhundrede«, indrykke følgende:

»Næppe skulde man tro, at der paa en Tid, da der dog ikke blot skrives meget, men ogsaa gjøres meget til Skolevæsenets Bedste — kan gives en By — end sige et Sogn — i Danmark, hvor man i en Række af Aar har maattet

---

*) Molbechs Anthologi IV, S. 6, og Grundtvigs poetiske Skrifter II, S.XVI, hvor Prof. S. Grundtvig oplyser, at en Del nordiske Fortællinger i Suhms Smag, og mellem dem ogsaa en »Aslaug« og en »Palnatoke«, findes i N. F. S. Grundtvigs Haandskrift fra 1804.

savne al Skoleundervisning, og dog er dette Tilfældet. — I et vist Sogn paa Falster har i de sidste 10 Aar ingen Skoleholder været; thi saa længe er det siden, den sidst derværende blev blind og ophørte at forrette Embedet. Vedkommende vægrede sig ved at indsætte en ny — som man siger — paa Grund af, at den gamle ej kunde undvære Skolelønnen. Dog, det er ikke troligt; thi skjønt en saadan Handling kan synes at tilhøre et følsomt Hjærte, bærer den dog næppe Præg af Fornuftens Stempel, og Medlidenhed med et Individ, paa et helt Sogns Ungdoms Bekostning, vorder — efter mine Tanker — næppe retfærdigt. End mere: det er 3 Aar, siden bemeldte gamle døde, og endnu er ingen ny — uagtet alle Opfordringer — indsat. — Hvad Under? om i et saadant Sogn det Tilfælde har indtruffet, at én, der antegnede sig til Konfirmation, ej endnu kjendte Bogstaver; — thi var der end — som man maa formode, skjønt man ej indser det — de mest gyldige Grunde til denne skadebringende Opsættelse, bliver det dog stedse sørgeligt, at Oplysningen maa taale et saa voldsomt tilbagevirkende Stød paa Steder, hvor den saa meget kunde behøve uafbrudt Fremskriden. — Hvor nedslaaende maa det ikke være for Stedets oplyste Religionslærer at se sine Bestræbelser tabe saa meget af den tilsigtede Nytte? da en stor Del af hans Menighed er uskikket til at modtage hans Undervis-

ning, den, han ikke kan nedstemme til Skoleholderens første Funktioner.«

Dette Stykke var dateret »Udby Præstegaard ved Præstø« og underskrevet »Nic. Fred. Sev. Grundtvig, Kandidat i Theologien«. Men i det andet Nummer derefter indeholdt Politivennen:

Mere om det skoleholderløse Sogn paa Falster.

P. M.

Udgiveren ombedes at indrykke følgende i næste Politiven:

»I min Anmeldelse i Politivennen Nr. 299 er, mod min Vilje, indløbet den Fejltagelse, at det omtalte Sogn er unævnt. Da man — maaske — heraf kunde tage Anledning til at tro, jeg vilde ved en saadan Ubestemthed kaste Skygge paa en hel Provins, eller at beskyldte mig for en Frygt, der ved bevislige Tings Bekjendtgjørelse var saare utidig, saa anser jeg det for Pligt at anmærke, at Sognets Navn er *Eskildstrup*, samt at det hører under Vesterborg Gods.

Torkildstrup paa Falster, d. 19. Jan. 1804.

N. F. S. Grundtvig.«*)

Det har været i den stridbare Konsistorialraad *Humbles* Tid, at Eskildstrup Skole kom i det af Grundtvig paaankede Tilfælde, og *Humbles* Eftermand fra 1799, *Dalhoff*, har formodentlig beklaget sig derover for Otto Grundtvig. De to Avisartikler har den Betydning, at de

---

*) Efter en Afskrift, som var i afdøde Pastor Østergaards Eje.

ligesom Paludans Artikel om Didrik Blicher giver et Bidrag til at oplyse hin Tids Forhold. Men dernæst viser de ogsaa, at Grundtvig fra første Færd har haft noget af den Natur, som tilskrives Tor med de Ord, at »han aldrig sidder stille, naar noget er uklart«. Han havde Æmne i sig til en *Kæmpe*, og han havde Drift til at kæmpe *med aaben Pande*.

Grundtvigs Hjertesorg.

Først paa Aaret 1805 rejste Grundtvig til Langeland for at overtage en Huslærerplads. Den gammeldags strænge Kammerherreinde Leth, født Steensen, ejede baade Steensgaard og Egelykke. Selv opholdt hun sig paa den forfaldne Steensgaard med de mærkelige Minder fra Svenskekrigen. Hendes Søn og Arving *Carl Frederik Steensen-Leth* boede der imod paa Egelykke. Naar man følger Landevejen fra Rudkjøbing gennem Tranekjær By og forbi det gamle høje Tranekjær Slot, kommer man nord for dette til Bøstrup Kirke og Præstegaard. Lidt nordligere bøjer der en Bivej af mod Vest til *Egelykke*. Gaarden ligger mellem Bakker, som til Dels er skovklædte, Haven ligger imod Øst, Ladebygningerne mod Vest, og man maa igjennem Skov eller over Marker for at komme til den nærliggende Strand. Lige ud for Gaarden

gaar Jordsmonnet jævnt ned til Stranden. Men lidt sydligere hæver der sig over den flade Strandbred en temmelig brat Bakke-Skrænt, og det maa være Udsigten derfra, Grundtvig har beskrevet i disse Verselinjer:

Herlig mangfoldige Syn
ud over spejklare Flade!
Turø og Taasing og Fyn
skuér jeg her fra mit Stæde.

Hovedbygningen paa Egelykke bestod den Gang af en Bindingsværks Bygning med en anselig Kvist og Tegltag. Huslæreren havde fra sit Værelse paa den østre Kvist Udsigt til den smukke Have. Det var en lille Dreng, Carl Fr. Steensen-Leth, Grundtvig skulde give den første Undervisning, og denne Gjærning har han røgtet med megen Iver. Men den kunde ikke optage hans Tid eller give ham nok at tænke paa. Saa havde han sine Bøger, Sandvigs Edda, Anders Vedels Sakso, Peder Clausens Snorre, nogle Sagaer, Olavsens Bog om Nordens Skjaldskab, Arild Hvitfelds Krønnike, de tre første Bind af Suhms danske Historie og et og andet mere af dansk historisk Indhold*), og i disse Bøger læste han, men fra først af uden større Udbytte, end han havde haft af den Slags boglig SysseL i Kjøbenhavn. Det mandlige Selskab, han kunde

*) Dannevirke, 3. S. 171

finde paa Egelykke, passede kun lidet til ham. Kaptejn Steensen-Leth havde i sin Ungdom været Kornet ved de holstenske Ryttere og blev senere Kaptejn ved det langelandske Landeværn; han var den Gang en 30 Aar gammel, en meget smuk Mand med et stateligt Ydre; han var en ivrig Forstmand og Jæger, Sømænd og Fisker, og hans Tale var krydret med den Slags Kraft-Udtryk, som tidt høres blandt Jægere og Sømænd, men som ikke har lydt godt i Grundtvigs Ører. To Svogere til Steensen-Leth, som ogsaa var Officerer, passede ligesaa lidt til den unge Kandidat. En Gang, da Grundtvig skulde klippes, fik Kaptejn Steensen-Leth Haarskæreren til at klippe det lange Haar af lige til Bunden. Saa blev Huslæreren vred for Alvor og lod sig ikke se i flere Dage. — Den Mand, med hvem Grundtvig bedst kunde tale paa Langeland, var uden Tvivl *Christen Graae*, der 1805 var 32 Aar gammel og kun for to Aar siden var bleven Sognepræst i Bøstrup. Efter hans Opfordring prædikede Grundtvig oftere i Bøstrup Kirke, og Opskriften til en af de tidligste Prædikener er 1873 bleven trykt i dansk Kirketidende. Den er holdt paa 9. Søndag efter Trefoldighedsfesten, den 10. Avgust 1805, og begynder med følgende Bøn: »Store Gud, tilbedelsesværdige Fader! du, som nedlagde Fornuften i os, at den skulde regere over vore Drifter, du, som ved din elselige Jesum lærte os at kjende og bruge dens

Ævner til Lidenskabens Undertrykkelse, o und os Vilje og Kraft til at benytte os saaledes af dine vise Foranstaltninger, at vi vel befordre vort sande timelige og evige Vel. Hør os vor Fader etc.« Prædikenen knytter sig til Epistelstykket: 1. Kor. 10, 6—13, og Indledningen er denne:

»I vor Tekst fremsætter Pavlus adskillige Eksempler paa Lasten, som han havde taget af Jødernes hellige Bøger. Han faar derved Lejlighed til at advare sine Korinthier mod disse Laster, og for at gjøre Indtrykket af sin Advarsel des stærkere, peger han tillige hen paa de Straffe, som i samme Bøger fortælles at have umiddelbart fulgt Lasten, Overtrædelsen af Herrens Bud. — Som den kloge Mand vidste han, at Menneskene saa saare let glemme Lastens sørgelige Følger, naar de ej ligge lige for Øjet; men naar Synden fremstilles som blot det første Led af Ulykkens Kjæde, som de andre med tvingende Nødvendighed straffende følge, da nødes Synderen til at skue dem i deres hele rædsomme Nøgenhed, og er han ej ganske for-dærvet, da vil han hverken undgaa det rystende Indtryk, eller nogensinde udslette det. Naar han da siden ser Lasten i sin tillokkende Skikkelse, naar hans Øje henrives af dens fristende Billede, da vil han ved dettes Side se Straffens mørke Aand flagre, se den gjøre Nydelsens Bæger bit-tert, og fjærne hans søgende Læber. og det er,

hvad Apostelen vilde. — Blandt Pavli Advarsler er da ogsaa denne: »Lader os ej heller bedrive Horeri, som nogle af dem bedreve det, og faldt paa en Dag 23000«. — Sandelig, det var at ønske, mine Venner! at det kunde undgaas fra dette Sted at ivre mod denne Last. Det var saare at ønske, vi ej nødtes til at besmitte Herrens Helligdom med Ukydskhedens og Vellystens urene Billeder. Man misforstaas saa let, man stifter maaske undertiden mere Skade end Gavn. Har man bland[t] sine Tilhørere Mennesker, hvis Indbildningskraft er fuld af smudsige Malerier, da ville disse stedse finde Lejlighed til ny, og des flere, jo mere det lykkedes Taleren at udvikle Lastens Natur. Det er blevet Skik, skjønt saare urettelig, at bringe Børn og unge i den umodne Alder med til Kirken. Ere disse uskyldige og uvidende om Lasten, kunde maaske den første urene Tanke falde dem ind ved at høre en saadan Tale, hvis fulde Mening de ej fatte, kunde de maaske just derved ansføres til at skaffe sig Kundskab om Ting, der længe burde være og blive dem ukjendte. — Men saa ondt det end skulde gjøre mig, hvis noget saadant indtraf, kan jeg dog ej tie. Jeg føler det dobbelt Pligt at tale her, hvor — jeg gruer ved at sige det — næsten alle ere Vellystens nedrige Slaver, hvor saare faa kunne vove at træde frem og sige med fast Blik: jeg er uskyldig i vellystig Brøde. Ja her maa man ej tie, fordi der mulig

kunde stiftes Skade, thi ak! man maa desværre formode, at selv de Børn, som findes her, disse spæde Sjæle, der burde være rene som Himlens Aander, at selv disse — med inderlig Vemod siger jeg det — ere alt for indviede i Uterlighedens Hemmeligheder. Og hine, i hvis Mund Sædelærens Lægedomme vorde Gift, de fortjene ingen Opmærksomhed. Men skjønt jeg saaledes maa begynde med den sørgelige Tro, at her er næsten intet at fordærve, byder dog Klogskab at bruge et Foredrag, der paa de fleste Steder overstiger Børns Fatteævne. Vel udsætter jeg mig derved for, at en Del ej ganske forstaar mig; men jeg vil haabe, mine ældre Tilhørere vil anvende den Anstrængelse og Opmærksomhed, Sagens Vigtighed fordrer, i det jeg i disse Øjeblikke stræber *dels at vise Aarsagerne til Vellyst og dels dens Følger.*

En Forfatter*), der har haft særlige langelandske Hjemmelmænd for sine Meddelelser, fortæller om en Tildragelse paa Egelykke, hvori denne Prædiken synes at have spillet en Rolle. Grundtvig havde truffet et Par Dragonofficerer paa Gaarden, hvis Tale havde lydt frivolt i hans Ører. Han havde gjort Indhug paa dem; men de oversaa den sære Kandidat og opholdt sig

---

*) Th. Graae. Grundtvig paa Langeland (1805—1808). Schubothe, 1880. Denne Bog er benyttet hist og her i, hvad jeg fortæller fra denne Tid af Grundtvigs Liv.

over hans moralske Grundsætninger. Imidlertid fik han dem dog til en Gang at gaa i Kirke, og da talte han med en saadan Kraft om »den grovere og den finere Vellyst«, at Lysten til at le forgik de fine Herrer. Men bag efter svor de, at det skulde være sidste Gang, de kom i Kirke.

Om Grundtvigs Prædiken om Usædeligheden gjælder det samme som om hans Artikel om det skoleholderløse Sogn. Den vidner om, at han slægtede Tor paa. Han kunde ikke sidde stille, naar der var noget galt paa Færde, men maatte kæmpe imod det med opslaaet Visir og uden at lægge Fingrene imellem.

Denne Prædiken tjener dernæst til fra en ny Side at oplyse, hvordan han havde tilegnet sig Tidens Tone. Moraliseringen gik jo Haand i Haand med Rationalismen. — Og den giver os et Billede af »Farisæeren af den strængeste Sekt«. Vi kommer til at forstaa det, at Grundtvig skulde dybt ydmyges, før at hans Hjærte kunde blive den Ager, hvori Aandens Sædekorn kunde komme til at spire, saa en rig Høst kunde vokse frem. Om denne Ydmygelse, hvormed den Gjærings-Tid ender, der gaar forud for hans virkelige Livsgjærning, skal der nu til Slutning fortælles.

Havde Grundtvig ikke meget ud af at omgaas Mændene, han fra først af traf paa Langeland — blot med Undtagelse af Præsten Graae —, saa blev han desto mere optaget af Kvinderne. Fru *Constance Steensen-Leth*, en Datter af

Kammerherre Fabricius de Tengnagel til Vejlegaard paa Fyn, var ung, smuk, overordentlig livlig, snart stemt til Vemod, og snart lystig og overgiven som en ung Pige, naturlig og ligefrem i sit Væsen og dog ualmindelig vel oplyst, efter den Tids Forhold godt hjemme i Digternes Skrifter og selv i Stand til at skrive Smaavers. Husjomfruen *Bine Lassen* var en ung Pige af et takkeligt Væsen, som regnedes med til Familien, hvor fornem denne end var. Præsten Graae var gift med en Datter af Præsten Hans Brandt i Tryggevælde, og hun, *Lorentse Graae*, var ogsaa baade ung og munter og vel hjemme i Digterværker. Der er for nylig*) bleven trykt et Rimbrev af Grundtvig med Titel: »En underdanig Godmorgen til den ærlige og gudelskende Kvinde, Lorentse Hansdatter, velærværdige Hr. Kristens Hustru udi Bøstrup, paa Nyaarsdag MDCCCVI udi enfoldige Rim fremstillet og forfattet af Niels Frederik Søren Johansen, uværdig Præceptor, Skolemester og Ludimagister paa Egelykke«, — og et foregivet Frierbrev af 26. Februar 1807, som han sendte Fru Graae, fordi hun havde drillet ham med, at han ikke kunde skrive et saadant. Det har følgende Efterskrift: »Sig nu, jeg ikke kan skrive et Kjærligheds Brev! Men det har skam ogsaa kostet Hovedbrud, og hvad mere er, to Penne. Sig deres Mand, at jeg haaber, han forærer mig

*) Se Graaes omtalte Bøg.

to splinterny for min Umage! Jeg er deres ydmygste Grundtvig.◄ Slige Penneprøver, hvoraf der i det mindste foreligger en til, kunde tyde paa, at der var en fri, skjæmtefuld Tone imellem Grundtvig og de langelandske Kvinder. Derom har han, tænker jeg, selv meddelt et lille Vidnesbyrd, da han som gammel Mand fortalte, at der i hans Ungdom var en Dame, som, saa snart hun saa ham, gav ham et hullet Fingerbøl eller en anden ligegyldig Smaating at lege med, fordi hun havde mærket, at han kunde slet ikke holde sine Fingre hos sig selv, og at det da tit gik ud over en fin Saks, en lille Skrue eller andre nyttige Ting, der ikke baadede ved Fingereringen*). Men til en af de nævnte Kvinder kom Grundtvig i et Forhold af en alvorligere Slags.

»Mit Skrift har bestandig været et vel maadelig rettet, men derfor just des troere Aftryk af mit Liv◄, har Grundtvig skreven i Fortalen til sin verdenshistoriske Haandbog**). Lignede han ikke Goethe i andet, saa lignede han ham i dette, at der var et inderligt Forhold mellem det, han oplevede, og det, han skrev. Og derfor kan man ogsaa være vis paa, hos en saa frugtbar Forfatter som han, at faa Rede paa, hvad der har grebet saa dybt ind i hans Liv som en ulykkelig Forelskelse.

*) Bragesnak, 2. Udg., S. 258.

***) Anden Udg. I, S. VII. Smlgn. d. st. Myth., ny Udg., S. 120.

Den 30. December 1806 skrev han paa Langeland i en Dagbog, om hvordan han havde følt sig draget til Vølsung-Sagnet den ene Gang efter den anden, uden at det var blevet til noget, »Nu kom jeg hid, hvor mit ny Liv begyndte, hvor mit Øje aabnedes for *Kjærlighedens* Helligdomme, hvorved det skærpedes til at beskrive Poesiens Underværker og Oldtiden, disses Urtype i Tiden. Men længe trællede jeg i Templets Forgaarde, uden en Gang at turde med Øjet søge de skinnende Keruber; thi selv Tanken om dem fremstillede mig kun den himmelske Skjønhed, jeg var fordømt til aldrig at nyde. — Jeg havde Sans for Poesien; men *de ulykkelige Baand*, der fængslede mig til Virkelighedens poetiske Gjenstand, tillode mig ikke i en højere Tilværelse at nyde, hvad jeg dog stedse her maatte savne. — Øhlenschläger skrev *Vaulundurs Saga*, og den gjorde et dybt Indtryk paa mig; men den samme Modløshed, den samme fulde Slutelse til én Gjenstand, hindrede mig endnu fra at antage indvortes en aktiv Form, og *den bestandige Veksel af øjeblikkelig Berusels* og *Maaneders Fortvivlelse* gjorde mig ganske uskikket til at gaa ene i Ideernes Verden. — Efterhaanden kom jeg saa vidt, at jeg turde være mig den Sandhed bevidst: *Virkeligheden har ingen Glæde for mig*. — Jeg læste Fichtes skønne Bog om Menneskets Bestemmelse, Schillers de herlige Dramer og dybe Spekulationer.

Jeg forlod Livet med Schelling i hans Bruno. — Nu stod jeg paa en Punkt, hvor kun ét Stød hehøvedes til at drive mig frem til Nordens Oldtid, lade mig omfatte den med samme Kjærlighed, som jeg stedse følte for den og med et lysere Blik. — Stødet var en Bearbejdelse af det eddiske Digt, Skirners Rejse, der stod indrykket i Maj-Hæftet af Rahbeks Minerva 1806. Ved min uvilkaarlige Harme over dette Produkt lærte jeg først ret at skjønne, hvor forskellige mine nærværende Standpunkter vare fra dem, paa hvilke jeg forhen gjennem Mørket havde set hen imod gamle Norden. — Jeg greb Pennen; min Sjæl maatte følge, og den kunde, dels fordi den dog nu nød Øjeblikkets Frihed, og dels fordi *mit Væsens Herskerinde just da var fjærn*. Aandsbeskjæftigelse var mig nu lige let og nødvendig, og Skridt for Skridt kom jeg ved Revideringens Ende til at staa paa en Punkt, jeg ved dens Begyndelse kun anede. — *Fra nu af lever jeg i Oldtiden, og Virkeligheden vil ej mere kunne gjøre mig til sin Slave*, med mindre jeg, med Erkjendelse af Uformuenheden til at blive i et Land, hvorhen jeg har vovet mig uden Visshed om at naa Borgerret, maa vende tilbage, — og da ve mig!!!*)

Det var Jens Møller, den senere theologiske Professor, men den Gang Adjunkt ved Slagelse

---

*) Poetiske Skrifter II. S. XVI f.

Skole, som i *Minerva* for Maj 1806 havde ladet trykke det Digt »Skirners Rejse eller Kjærlighedsgudernes Straf, en Fortælling (efter den ældre Edda)«, — som fremkaldte *Grundtvigs* første offentlige Skridt paa den virkelige Forfatterbane, og i September-Hæftet af det samme Tidsskrift kunde man læse hans Afhandling: »Lidt om Sangene i Edda«. Man kan være temmelig sikker paa, at det ikke blot er Harmen over at se en *nordisk* Mythe fremtræde i en forvrænget Skikkelse, som har bragt Grundtvig til at gribe Pennen. Men det har ogsaa været hans dybe Erfaring af, hvad Kjærligheden er, som i Skirners Rejse har ladet ham se »Æmnet til et af de skønneste Dramer, Oldtiden kunde avle«^{*)}. Og derfor »kunde han ikke sidde stille«, da han læste Jens Møllers Digt. Af dette skal jeg her gjengive et Brudstykke, for at Læserne ogsaa derved kan mindes om Forskjellen mellem den gamle Tid, som skulde forgaa, og den ny, som Steffens, Øhlenschläger og Grundtvig brød Vejen for.

Det var en dejlig, skyfri Morgen,
da Odin med sin Frigga vakt

---

*) *Minerva*, Septbr. 1806, S. 299. Naar han i Juni-Hæftet for 1807 lod indrykke et Par Ord i Anledning af det forkyndte Sørgespil: »Signe«, af den senere bekjendte Dr. Dampe, da havde han dertil de samme to Grunde, som til sin Indsigelse mod Jens Møllers rimede Fortælling.

lidt før end ellers steg paa Borgen
 paa Lidskjalfs Trone. Jordens Pragt
 udfoldede sig dobbelt herligt
 paa Freys, den gode Konges, Bud,
 og Fredens Venner priste kjærligt
 ham, dens og Frugtbarhedens Gud.
 De glade Høstfolk kvad ham Sange,
 forbandet' Krigens vilde Færd,
 der, lig hin fæle Midgaards Slange,
 belurer, sluger Mennesker.
 Skjønt hel fortørnet, Krigens Fader
 dog dølger Vreden i sit Bryst
 for Frigga; men han straks forlader
 sit Sæde, Asers Øjenlyst,
 og iler hen til Frejas Bolig,
 for at faa Trøst ved hendes Barm,
 hvor han, med stjaalen Fryd fortrolig,
 saa ofte stilledē sin Harm;
 hvor Kjærlighedsgudindens Øje
 fordrev fra Panden hver en Fold,
 og hvor han glemte Septrets Møje
 og Valhals Harnisk, Spyd og Skjold.
 Fuld vel han vidste, herpaa fulgte
 med Dronningen lidt Klammeri;
 han derfor oftest listig dulgte
 sin Gang paa strængt forbudne Sti.
 Men se, i Dag han glemte ganske,
 at Frigga end paa Lidskjalf stod,
 hvor Hjærter selv hun kan udgranske,
 og følge Guden Fod for Fod.

Hvo maler os opbragte Mage,
 i det hun ser Folkvangurs Dør
 at aabnes, Freja blidt modtage
 i æthergjennemsigtigt Slør
 den elskte Gjæst? »O du troløse!«
 Saa brød hun ud: »Jeg svær ved Tor,

at før skal Valhal sig opløse,
 før brat nedstyrte Himmel, Jord,
 før Frigga skal uhævnet vorde,
 dyrt det Besøg skal komme dig!«

Frey kommer i det samme og beder, om han
 maa faa Lov til at sidde paa Lidskjaf

og nyde den Tilbedelse,
 som alle Klodens Millioner
 ham yde for hans Frugtbarhed.

Dette tillader Frigga, i det hun erkjender det
 som et Vink af Skæbnen, at hun paa denne
 Maade skulde

straffe Odin paa sin Ære,
 imens han nød forbudne Frugt.
 »Det vil ham føleligen lære
 at hoide sig i værdig Tugt«.*)

Saaledes fornærmer da Frej Overguden Odin,
 og han straffes derfor ved at elske, og komme
 i Besiddelse af Gjenstanden for sin Kjærlighed.
 »Skal deri«, skrev Grundtvig, »være nogen Sans,
 da maa man anse den tilfredsstillede Kjærlighed
 for en Ulykke; thi antager man Kjærligheden
 for Livets eneste sande Poesi, for Guddomsgnist-
 erner, der ved Berørelse opblusse til en hellig
 Lue, hvilken slynger sig saa tæt om de elskende,
 at de stande lig en sammenvokset Plante, hvis

*) Minerva for Maj 1806, S. 212—15.

Dobbelthed ene kjendes i de tvende Kroners evige Kys, og af det tofoldige Liv, der udgyder sig gjennem deres Porer, hvo vilde da ikke synde for at fortjene en saadan Straf? Potensere vi nu Kjærligheden saaledes, som den maatte udtale sig gjennem Guden, da vorder Straffen en end mere glimrende Belønning. Dog dette maa Frejr ikke have følt, ligesom han i det hele opfører sig — om jeg saa maa tale — saare ugudeligt. En fremmed Mythologi med nordisk Anstrøg møde vi straks; thi hvem gjenfandt i Eddas hellige Sange den skinsyge Juno, den forlibte omflagrende Jupiter, de usle ægteskabelige Stride mellem Gudernes ypperste?*)

Det har ventelig været i Juli 1806, at Grundtvig skrev sin djærve Indsigelse i det gamle Nords og i Kjærlighedens Navn imod »den underlige Parodi« paa en nordisk Elskovs-Mythe. Men da havde den Gjæring vel allerede varet et Aar, hvori han selv var kommen ved at lære Kjærlighedens Magt at kjende. Og først temmelig nylig havde han ment at kunne give Afkald paa al Glæde i Virkelighedens Verden for kun at leve i Oldtiden. Inden Aaret 1806 gik ud, har han i den meddelte Dagbogs-Optegnelse kunnet gjøre sig selv Rede for sin Udvikling i de sidste 1½ Aar. I de følgende Aar, da han flere Gange skrev Afhandlinger, som han lod

*) Minerva, Sept. 1806, S. 291 f.

trykke, maatte han i disse lade det skinne igjennem, hvordan det forholdt sig med ham.

I Marts 1807 offentliggjorde han i Minerva sin Afhandling ›om Videnskabelighed og dens Fremme, især med Hensyn paa Fædrelandet«, og deri læser man: ›Ogsaa jeg vil her nedlægge mit Offer paa Fædrelandets Alter og tør tro, at det, trods sin Ubetydelighed, vil behage de alraadende Guder; thi det kom fra *et Hjærte*, der, *knust af Ødets tunge Haand*, endnu er gjennemglødet af Følelse for de himmelske og for Videnskab og Kunst, deres Billeder paa Jorden«. Til Slutning betegner han sig endelig som ›en umyndig theologisk Kandidat, der prøver Penne i en Afkrog *for at glemme sig selv* (*). Og som der i disse Ytringer møder os ligefremme Bekjendelser om, hvor ulykkelig han føler sig, saaledes hænger det sammen med Grunden til hans Ulykke, naar han udførligt dvæler ved den Indflydelse, ›Kjønnetts Omgang« kan have paa de unge Videnskabernes Dyrkere, og særligt maa vi tænke paa ham selv, naar vi læser som følger: ›For Geniets Videnskabelighed vil Kjønnet næppe blive farlig. Den dyriske Nydelse kan maaske lokke, men aldrig fastholde ham; thi den kan ikke omfatte hans Væsen. Kjærlighed kan vel fængsle, men ikke standse ham; thi hans Øje kan vel blændes, men ikke lukkes. Elsker han lykkelig, da flyver

*) Minerva, Marts 1807, S. 257 og 298.

han ad en kortere Vej til Maalet, han burde nærme sig med stadige Fjed . . . *Elsker han ulykkelig, da er han ikke mere sin egen, men Skjæbnens, og han kan ikke vide, om hans Muskler vil tabe Spændkraften i den uhyre Kamp mellem alt og intet, og han nedsegne, som en visnet Blomst, paa Werthers Gravhøj, eller ikke.* Men overlever han sin Krisis, og vender, lig Lasarus, tilbage fra Graven, hvor han stræbte at skjule sig for sig selv, da vil han føle dobbelt Trang til at stunde did, hvorhen der kun iles paa det dobbelte Væsens Vinger; men hvis Herlighed han anskuede midt i Selvkampen, der vilde sønderlide ham, halv hævet ved den ene Vinge, hans eget Væsen gav ham.*)

Den 22. Maj 1807 fuldendte Grundtvig sit Stykke »om Asalæren« med følgende mærkelige Indledning: »Det lider nu hen mod et Aar, siden jeg vovede at tale den vanhelligede Eddas Sag. Jeg tilkjendegav da min Beslutning at være rolig Tilskuer af, hvad andre maatte virke til en renere Erkjendelse af gamle Nord; men aldrig kunde denne Ytring være mit Væsens Søn; thi, hvorledes kunde jeg aflade at bevæge mig i *en Verden, hvis Herlighed ene hjælper mig at bære Livets Byrde?* Den var da kun det smertebaarne Udtryk for min Tro paa Umuligheden af et dybere Oldstudium i min Stilling, og et uvilkaarligt Udbrud af *min Datids mørke Stemning.* Jeg sagde da med Frey:

*) Sammesteds, S. 275 f.

Alfers Bestraaler
lyser alle Dage,
men fryder ej mig —

og kun den underlige Parodi over Gudens de dybe, vaandefulde Toner og Asers betydningsfulde Liv var det, som kunde bringe mig til en øjeblikkelig Beskuelse af Dagslyset, til Kamp for min Helligdom. Jeg har siden gjort et Forsøg paa at blive nærmere kjendt med Skatten, hvis høje Værd jeg kun anede som den rugende Drage, og gamle Nordts entusiastiske Ven, Nordboen Nyerup, mødte mig med den ædelste Velvilje og Opmuntring. *Det sorte i mit Indre har udviklet sig i et noget lysere Farvespil,* og Natten, der aldrig kunde vorde Solens Ven, lod sig opklare af de blinkende Stjærner. Ved disses dæmpede Skin staar jeg nu rede til at gjøre en Vandring til Hedenold, for, om jeg kunde finde de dødvækkende Runer, at fremmane deres Skygger, og føre dem tilbage til Livet. Lang er Vejen, Aar ville henrinde, og ikkun Guderne vide, om jeg kan skyde mig frem gennem Mørket, eller jeg maa tabe mig i det . . . I Mænd, som bygger paa Norges Fjælde og Danmarks Sletter! I ere da vel ikke end saa vanslægtede fra eders Fædre, at I ville nægte *den af eders Landsmænd* al Deltagelse, *der i Alderens Foraar frembærer sit Liv som et Offer til Norden.* Jeg ønskede, at I vilde anse mig som staaende paa Gravbredden, mærket

med Spydsodden, og ikke vredes over mit Farvel; thi *Nutiden fratog mit Liv sin Betydning, og det er uvist, om Oldtid gjengiver det tabte.* Jeg saa en Gang et Billede af det evige. Kunde og turde jeg male det, som det stod for mig, da vilde I tilbede knælende. Kunde og turde jeg udtale Smerten, jeg følte, da det ej mere var for mig, da skulde eders Ledemod dirre, og eders Aasyn blegne.*)

Da Bodil Marie Blicher, Søster til Elisabeth K. M. Blicher, den 15. Maj 1808 havde Bryllup med Præsten Povel Egede Glahn, fik hun et Digt af Grundtvig, hvori følgende Linjer forekom:

Mig blev og i Hjærtet givet
Kjærlighedens dybe Væld,
men mig undtes ej i Livet
Kjærlighedens søde Held.

I Drapen om Villemoes fra 1808 er Begyndelsen denne:

Ved Midnat jeg sad i min enlige Vraa,
og Nutiden veg fra mit sorgfulde Øje;
ved Stjernernes Glimt fra det hvælvede Blaa,
da Oldtiden steg fra de fædrene Høje.
Jeg holdt mig saa fast ved dens kraftige Arm,
jeg slynged mig tæt til dens brændende Barm,
og pludselig standsed den rindende Taare.

I Tilegnelsesdigtet til Adam Øhlenschläger

---

*) Minerva for Maj 1807, S. 156—59.

foran i »Optrin af Kæmpelivets Undergang i Nord« fra 14. November 1809 berører han sine tidligere Forsøg paa at udfolde de svundne Tider

for Samtids og den fjærne Fremtids Øje.

De lykkedes slet ikke:

Ustadig mellem Tiderne jeg svæved,
og ingensteds jeg havde noget Hjem:
for Oldtid kun mig Nutid bragte frem,
og halvt sit Slør kun Oldtid for mig hæved.

Men da skete der en Forændring med ham:

En mægtig Lue tændtes i mit Hjærte,
og voldsom jeg fra Oldtid mig løsrev;
men da omspændtes jeg af idel Smerte,
og Nornen mig paa nøgne Fjæld omdrev;
da tyede jeg angerfuld tilbage,
og bange stedtes jeg for Oldtid frem;
men løftet var det dunkle Slør: et Hjem
jeg havde nu for alle Livets Dage.

I Digtet til Povel Dons »paa hans Fødselsdage 19. November 1808 og 1809« vender de samme Tanker tilbage:

Jeg, siger Manden saa stolt udi Hu,
højt imod Skyen sig hæver;
men kun ved Synken til Kjærligheds *du*,
Hjærtet af Salighed bæver.
Hellige, kjærlige Lyd, som forkynder
mystiske Enhed i dobbelt Natur!
Fuldelig Sjælen, som Himmelen ynder.
trøstes ved dig i det fængslende Bur.

Fordum fra Læben saa ofte du fløj,
 thi kun en Lyd jeg i Lyden be-kued;
 men da jeg steg imod Manddommens Høj,
 ukjendte Ønsker i Hjærtet oplued:
 trindt mig jeg lytted; thi jeg vilde høre
 Lyden, som nu var mig mere end Lyd,
 som, naar den toner i Væsenets Øre,
 byder indstrømme den saligste Fryd.

Aldrig jeg hørte den, Himlen mig nægted
 Kjærligheds søde, fuldtonige du;
 jeg vakled, at stande ej længer jeg mægted,
 naadig mig Himlen lod stivne i Gru.
 Øjet sig vendte til henfarne Dage,
 fængslet af Klipper, der stode som jeg;
 skuende, tavs jeg henvandred saa fage,
 Stjærnerne glimted paa urteløs Vej.

Norden sin herlige Verden oplukked,
 glad mellem Guder og Kæmper jeg skred,
 Atter opvarmede Hjærte dog sukked;
 hvo som har elsket alene kun véd:
 døves, ej dæmpes, kan Kjærligheds Smerte,
 lindres, ej læges, kan saarede Hjærte.

Trindt mig jeg stirred, da saa' jeg en Læbe
 aabne sig mildt med det venlige *du*;
 vel det forgjæves at ligne maa stræbe
Kjærligheds søde, fuldtonige du;
 men dog saa venlig det fryder mit Øre,
 mildere rinder min Taare paa Kind;
 længe mig Himmelen unde at høre
 Lyden, som trøster bedrøvede Sind!*)

---

*) Poetiske Skrifter I, S. 27, 29, 163 f. og 168 f. I det Digt fra Nyaaret 1809 (I S. 102 f.), som Sv. Grundtvig

Det er, hvad der bestandig vender tilbage i disse Bekjendelser: Kjærlighedens Lue har tændt sig i hans Hjærte. Men det er en ulykkelig Kjærlighed. Nu'tiden har derfor tabt sin Betydning for ham og Livet sin Lykke. Han maa søge at glemme sig selv, eller bedre: han maa begrave sig selv i Oldtidens Nat. Kunde han faa Billederne frem af den herlige Tid, som gennem Aar har draget ham til sig, faa dem saaledes frem, at hans Samtid bævende maatte bøje sig for dem, da var hans Liv dog ikke helt spildt. Det kunde dog komme til at tjene hans Landsmænd. Vist nok vilde hans dybe Smerte ikke læges derved; men den vilde dog dulmes. Hvad han har haabet paa, er virkelig lykkedes. Sløret, som skjulte Oldtidens Billeder for hans Øje, er borttaget. Poesien har virkelig lindret hans Smerte. Og det har fra 1808 ogsaa Ven-skabet bidraget til. — Der kom en Tid, da han endnu dybere følte, hvad denne Trængsel havde haft at betyde for ham. Det var, da han for Alvor var bleven hjærtegreben af Kristentroen, at han i Nytaarsgaven »Saga« saa tilbage paa, hvordan han hidtil var ført igjennem Livet. Da, i 1811, lagde han i alt Fald den sidste Haand paa det herlige Digt:

---

formodér er skrevet til Hersleb og Sibbern, finder man et Indhold, der er nær beslægtet med det i Digtet til Povel Dons.

Strandbakken ved Egelykke.

(Minde fra 1807).

Herlig mangfoldige Syn
 ud over spejklare Flade!
 Turø og Taasing og Fyn
 skuer jeg her fra mit Stade;
 bag mig den venlige Gaard
 med sine Mure saa hvide,
 kranset af Skovene, staar
 lun under Bakkernes Side,
 lys mod det bølgende Hav.
 Mellem de Lande saa skjønne
 flyder det rolige Vand,
 dejlig sig Øerne grønne
 løfte i blaalige Strand.
 Træerne stande saa stille,
 Fuglene tie saa kvær;
 dog monne Smaabølger trille,
 afbilde Tidernes Færd.

O, her er dejligt at være!
 Det jeg saa mangen en Stund
 fandt hos de Bølger saa kjære,
 her, som og hisset i Lund,
 rundt i de Enge og Skove,
 rundt om paa Høj og i Dal,
 her over trillende Vove,
 hist udi Højenloftssal.

Stille og rørlige Blommer
 vokse saa trindt og saa tæt,
 vokse i Vinter og Sommer
 rundt paa den lifige Plet.
 Ak! men de vise jo sig:
 giftig er Blommernes Duft,
 Døden sig monne indsnige,
 svøbt i den krydrede Luft.

Ak! ej de vise alene
dette mon sige og mene;
jeg er en Daare og maa
dog med de vise tilstaa:
giftig er Blommernes Duft,
Død er i krydrede Luft.

Alt udi tredie Sommer
vandrer jeg sorgfuld paa Ø,
mellem de liffige Blommer
lærte mit Hjærte at dø,
sært, at endnu mig for Øje
Solen nedglider i Hav,
at den ej hist fra det høje
straalende ser paa min Grav!

Dog, du, som bygger der oppe
højt over Stjærnernes Toppe!
Dig være Ære og Pris!
Tak, for du saared' mit Hjærte!
Tak, for du sendte mig Smerte!
Tak! thi du gjorde mig vis.
Tykt udi Slør var indhyllt
for mig den hellige Bog,
og, af Sirener fortryllet,
drømte jeg Daare mig klog.
Dumt og forblindet mit Øje,
saa ikke Glimt fra det høje
lyse i Skjaldenes Kvad;
Vittighed, Klogskab og Kulde
tyktes mig Venner saa hulde,
med *dem* jeg vandred saa glad.
Klogskaben kaldte jeg Dyder,
Kulden jeg nævnede Ro,
spotted med Savn som med Lyder,
Sorg jeg som Svaghed belo.

Tungen jeg voved at røre
 kjæk i dit hellige Hus,
 kildred det kløende Øre
 saaede Avner i Grus.

Naadig lod Gud sig forbarne
 over mig usle og arme:
 han mig det lærte ved Smerte,
 at jeg dog havde et Hjærte,
 at jeg til Klogskab og Vid
 cattede som Daare min Lid.
 Aanden oplukked sit Øje,
 saa' sig paa Afgrundens Kant,
 stirred' saa fast og saa nøje
 rundt om en Frelse og fandt —
 fandt, hvor det faldt,
 Gud overalt:
 fandt ham i Digterens Sang,
 fandt ham i Vismandens Ord,
 fandt ham i Myter fra Nord,
 fandt ham i Tidernes Gang,
 synligst og vis-est den dog
 fandt ham i Bøgernes Bog.
 Stedse den sukker og trænges
 og med al Skabningen længes
 efter den herlige Stund,
 da sine Døttre og Sønner
 Herren med Frihed belønner,
 da vi med Hjærte og Mund
 sjunge: o Fader! du kjære!
 evig hos dig vil vi være!
 Saa monne sukke i Baand,
 saa monne længes min Aand;
 nu den dog mægter at kæmpe,
 Sorgen i Sind at neddæmpe,
 bære de jordiske Savn

Mægter, -- ak ja naar jeg kunde
 slide de Baand, som mig bunde,
 stande som her udi Kvæld,
 ene med Gud og mig selv!
 Ak! men jeg stedes i Vaande,
 naar ej den susende Vind
 køler den koglende Aande,
 før den omvifter min Kind.
 Da er der Fare paa Færde;
 men jeg vil Barmen omgjærde
 dybt udi Norden med Is,
 kjæk vil jeg røre min Tunge
 og mellem Fjælde udsjunge
 Asers og Kjæmpernes Pris.

Solen er gangen til Hvile,
 Stjærnerne lyse paa Ø,
 nu vil jeg gaa, jeg vil ile
 rask over Land, over Sø.

Hisset fra Østen
 hører jeg Røsten:
 Faderen kalder sin Søn;
 hviskende Stemme
 kan jeg fornemme:
 Moderen kalder i Løn.

Du Have! du nyfødte spæde!
 Du strækker med barnlig Glæde
 som Arme de Blomster mod mig;
 saa tit ved dit Kys jeg har smilet,
 saa tit i din Favn jeg har hvilet
 og dog — dog forlader jeg dig!
 Men grød ikke, Barn; thi jeg lover,
 at komme igjen, før du sover,
 og sige dig kjærlig god Nat!

Det er værd at lægge Mærke til, at han her har fortalt, hvordan hans Hjærte vendte sig til Faderen og Moderen der hjemme i Udby. I sin rationalistiske Tid havde han været fjærnet fra dem. Men da Gud havde lært ham med Smerte, at han havde et Hjærte, saa fœlte han atter varmt for sit Hjem, som han da ogsaa gjæstede i Sommeren 1807. Da han paa sine gamle Dage fortalte om sin Opvækkelse ovre paa Langeland, brugte han de Udtryk: »Øhlenschlægers poetiske Skrifter fra 1805 kom mig for Øje, og da jeg nys var bleven rørt paa det ømme Sted, hvorved *alt* kommer op, som ligger i os, saa kom da ogsaa gamle Minder op hos mig, og jeg modtog med Begjærighed alle de ny Forestillinger, som især i Vaulundur og Aladdin kom mig i Møde.«*) Ved de »gamle Minder« tænkte han vist ogsaa da paa Minderne fra sit rige Barndoms Liv, som gjemte Spirerne i sig baade til den poetiske Livsanskuelse og til det Syn paa Guds Riges Herlighed, der nu begyndte at gaa op for ham.

Hvem var saa den Kvinde, som fik denne indgribende Betydning i Grundtvigs Liv?

---

*) Kirkespejl, 2. Udg., S. 324. I Dannevirke, III, S. 171, har han ogsaa fortalt om, hvordan Øhlenschlægers poetiske Skrifter i rette Tid kom ham i Hænde. Men der bruger han det Udtryk, at hans Hjærtes dybere Længsler som ved *et Tordenskrald* var pludselig vaagnede.

Foran i et Eksemplar af Øhlenschlägers
Palnatoke har Grundtvig skrevet:

„Fru Constance Leth.

Nyaaret 1809.

Mænd dig omringed, og dog,
Palnatoke! du døde:
daarlig du Kvinden forjog,
dyrt saa maatte du bøde.

Liv er af dobbelt Natur,
helt kun i Mand og i Kvinde:
skiller dem grusomt en Mur,
Livet fra begge maa svinde.

Med Højagtelse og Venskab af N. F. S. Grundtvig.«*)

Der haves foruden dette endnu et Digt, som er
rettet til hende, og som han selv lod trykke i
Saga. Begyndelsen af det er denne:

Til en Veninde.

(11. April 1811.)

Det er den syvende, maaske den sidste Gang,
da paa din Fødselsdag du lytter til min Sang;
ak, naar mit Øje vender sig tilbage
til Aarenes saa snart henrundne Dage,
da sukker jeg saa dybt og mangen Gang;
ja, kun et Suk er denne Højtidsang.

---

*) Poetiske Skrifter, I, S. 101.

Jeg ser mig som utæmmet Yngling stande,
 hovmodig af, hvad dog jeg maatte sande,
 at uforskyldt mig Himlens Herre gav;
 hovmodig og af Dydens tomme Klæder,
 mens Hjærtet laa i kolde Marmorkjæder
 hel prægtig jordet i en kalket Grav.
 Det spejled sig i klare Marmorstene,
 og Hovmods Djævel lod mig daarlig mene,
 at kolde Billed var et Hjærte selv.
 Paa samme Dæmons Vink jeg vilde
 i Fantasiens klare Vinterelv
 opdage Følelsens den varme Kilde;
 dog, Hjærtet ej kan Hjærterne bedrage
 saa let, som skuffende sig selv behage:
 min Aand vel Aander til sig drog,
 men intet Hjærte for mig slog.
 Forhærdet *mit* af Hovmods Trolddom lod
 sig helt forstene udi Saft og Rod;
 det rullede paa Fantasiens Elv
 til Nordens Fjælde og, omlagt af Is,
 det højt forkyndte sine Frænders Pris.
 Paa Fjældets Top dog, højere end Vrimslen,
 som dorsk sig vælted udi Dalens Skjød,
 jeg skuede den gyldne Sol paa Himlen,
 hvis Guddomsstraaler Mørket gjennembrød;
 jeg saa den Blomst, som i de svundne Tider
 de varme Straaler kaldte op fra Jord,
 hvis Krone kjæk til Himlen sig opstrider,
 som nævnes Kjærlighed fra Syd til Nord.
Da først jeg mærkede mit store Savn:
 jeg vilde Jesu Kristi Lære følge,
 i Liv og Død mig trøste ved hans Navn;
 men, ret som Skibet paa den vilde Bølge
 ej uden Ror kan styres ind i Havn,
 saa var det og med Sindets arme Snække:
 Kompasset pegede mod Himlens Havn, —

men uden Rør ej did den kunde række.
 Det Rør kan hugges kun af Kjærlighed,
 og hvo som dens Forlis sig selv har voldt,
 enhver, som lod sit Hjærte vorde koldt,
 af intet Raad og ingen Redning véd.
 Ak, det har jeg; nedbøjet nu jeg stander,
 og med mit Suk sig kolde Taare blander,
 saa kold som Elvene, der sig nedvælte,
 naar Fjældets Is for Solen maa hensmelte.
 Dog, naar saa vidt med Isen først det kommer
 man haabe tør, den lunknes udi Vaar
 og suger Varme i den blide Sommer;
 derfor ej mer jeg mørk, fortvivlet staar,
 men sukker dybt til ham, om hvem jeg véd,
 at han er intet uden Kjærlighed.

Jeg stander for dig paa Skjærtorsdags Morgen,
 saa stod jeg og den første Fødselsdag,
 da, samlet med dig under Vennetag,
 jeg hilsed dig i Sangens kolde Toner;
 men først i Dag jeg stander som din Ven;
 jeg hilser dig, men Øjet stirrer hen
 saa tillidsfuld paa din og min Forsoner.

Efter at han derpaa til Skjærtorsdags-, Langfredags- og Paaskedags-Evangelierne har knyttet sit Vidnesbyrd om den kristne Tro, der nedslaa den hovmodige Tanke, at vi ved egen Kraft kan vinde Retfærdighed for Gud, slutter han:

O, gid ~~den~~ Tro og høje Ro, Veninde,
 du ogsaa maa beholde eller finde!

Den sidste, store Alvorstime kommer:
 da falmer alt, som glimrede paa Jord,
 og naar vi stedes for den høje Dommer,
 da hjælper ej de kloge Modeord,
 da gjælder det om, hvad som bliver ved:
 om Jesu Tro, om Haab og Kjærlighed.

Og nu tilsidst: gid hellig Moderglæde
 opvokse for dig med din kjære spæde!
 Lad ingen giftig Urt med onde Duft
 forpeste om din Blomst den rene Luft!
 Thi agt det vel: at af den Blomstertængel
 udspringe kan en Djævel og en Engel!
 Dig styrke Gud! du ømme, fagre Kvinde!
 og vær til Døden mig en tro Veninde,
 som du i mig har nu en trofast Ven!*)

Der kan næppe rejses vægtige Indvendinger imod den nu almindelige Antagelse, at det er den samme Kvinde, som Grundtvig den 30. December 1806 kaldte »sit Væsens Herskerinde«, og som da i over Aar og Dag havde været det, hvem han den 11. April 1811 skriver til, at han nu først kan kalde hende sin Veninde. Han havde allerede den 11. April 1805 hilset hende med Sang paa hendes Fødselsdag og Aar efter Aar gjort det paa ny. Men den Uro i Hjærtet, hvormed han havde gjort det 1806, havde ikke forladt ham før 1811. Nu først havde hun i ham en fuldtro Ven, som inderligt ønskede for

---

*) Poet. Skrifter I, S. 315—18.

hende, hvad han selv i den forløbne Vinter havde kæmpet saa haardt for at vinde for sig selv, Fred i Troen paa Syndernes Forladelse. Venskabet imellem Fru Stensen-Leth og Grundtvig fortsattes i de følgende Aar. Derom har man et smukt Vidnesbyrd i et Par Linjer, hun skrev i et Brev den 31. Januar 1826 (Aaret før hendes Død): »Jeg har besøgt Grundtvig, han er al Tid den gamle imod mig og var saa glad ved at se mig. Han har to dejlige Drengene.« Grundtvigs Hjærtesor havde banet Vej for hans aandelige Opvækkelse og for den første Del af hans Digter-Virksomhed (fra 1806—10, begge Aar iberegnete). Og den havde banet Vejen — ved at ydmyge »Farisæeren«. Det kan vi nemlig ikke tvivle om, at han, hvis Stolthed det havde været at gjælde for »et moralsk Menneske«, og som med stærke Ord i sin Prædiken havde revset sine Omgivelsers Laster, maa have følt sig *dybt ydmyget*, da han blev forelsket i en gift Kvinde. Det maa bestemt fastholdes, at der i dette Forhold ikke har været noget, som kunde støde an imod, hvad der efter almindelig Tankegang er strængt sædeligt. Den unge Huslærer er bleven ført ind i en indre Kamp. Men at den kom netop paa denne Maade, har faldet tungt over ham, der var opdraget i *et strængt kristeligt Hjem* og aldrig havde tænkt sig det muligt, at hans Hjærte kunde blive draget imod en gift Kvinde. Og vilde nogen sige, at han,

da han mærkede denne Følelse hos sig, straks burde have rejst fra Langeland, da maa dertil svares, at Grundtvig som Kandidat havde ligget ledig over et Aar, inden han fik Huslærerpladsen, og derfor af Hensyn til sine Forældre ikke godt kunde opgive den uden Udsigt til en anden lønnet Stilling; desuden er det rimeligt, at han har tænkt, han ikke burde fly fra Kampen; som udad til saa indad til var han født til at kæmpe. Og saa vist som der ikke kunde være Tanke hos *ham* om at vinde hende, som en Gang havde givet en anden sit Løfte, saa vist maatte han føle sig *grænseløs ulykkelig*.

Jeg drømte, at Staven
var over mig brudt,
af Verden til Graven
og Glemsel forskudt.

Saaledes sang han derom 1824, men fortalte da ogsaa, at det var Indledningen til, at Odin kom og tog ham op til sig paa Sleipner, ligesom han havde taget Hadding op og redet med ham hen over de rullende Bølger.*) Men der er en Ulykke, som er større end den, at Livet mister sin Glans for ens Øjne. Der kom en anden Tid, hvorom Grundtvig har sunget:

---

*) Nyaarsmorgen, S. 12—14.

Mig tyktes, at Staven
 var over mig brudt,
 til værre end Graven
 af Herren forskudt.

Denne hans anden Ydmygelse var Indledningen til, at Aanden bar ham til Kirke, og at Herren selv skjænkede ham Livet paa ny.*) Først da dette var sket, lægtes Hjærtessaaret fra de unge Aar. og den ulykkelige Forelskelse blev afløst af Venskab. Og længe varede det saa ikke, inden Grundtvig mødtes med den falsterske Præstedatter, som han, før han kom til Langeland, for Skjæmt havde bundet sig til, »udi Tanke, om end ej i Tale«, og fæstede hende til sin Brud.

I Stykket »om Videnskabelighed« havde Grundtvig, sikkert med Tanken paa sin egen Tilstand, mindet om Goethes *Werther*, der tog sig selv af Dage, fordi han var forelsket i en gift Kvinde. Man kan ogsaa komme til at tænke paa den lille Bog, som Grundtvigs Ungdomsven, Fr. Kr. Sibbern, skrev ud af sit Hjertes Erfaring, nogle Aar efter, at Øhlenschlägers højt begavede Søster, Sophie Ørsted, som han havde været sværmerisk indtaget i, havde udaandet sit Liv. J. P. Mynster har skrevet om de »*efterladte Breve af Gabrielis*«, at uagtet al den

---

*) Nyaarsmorgen, S. 20—22.

Jammer, som er i disse Breve, uagtet den idelig tilbagevendende Klage, stunder den Sjæl, som her udtaler sig — forskjellig fra Werther, om hvis Lidelser enhver her vil erindres — ikke til Døden, men til Livet; den er knuget, fængslet, pint; men dens indre Kraft er ikke overvunden; vi forvisses ideligen om, at det er dog en dygtig Tilværelse, der vil udvikle sig af denne Forvirring«.^{*)} Kan det da med rette siges om Sibberns lille Bog, at den kan tjæne til at fremme den Aandsoprejsning og Aandsopklarelse, hvortil vi alle trænge«, saa vil sikkert det samme med endnu større Ret kunne siges om Grundtvigs Ungdomshistorie paa Langeland, som her er oplyst saa udførligt, som det vel nu er muligt, naar man kun har trykte Kilder at øse af. Mangt et ungt Menneske, som efter Dags erfarer, hvad det vil sige at elske ulykkeligt, kan af Grundtvigs Historie lære, at ogsaa det kan bære noget godt i sit Skjød, saa en Gang det forpinte Hjærte kan komme til at prise Ham, der bor over Stjærnetoppe, som Grundtvig priste Ham for Smerten, han led.

---

^{*)} Anf. Bog, 2. Udg., S. IX.

Slutning.

Der er tre Mindedigte, som Grundtvig skrev 1843, 1844 og 1845, hvori han fremstillede sit Syn paa dette Hundredaars Begyndelse.

Det første er *Mindedigtet over Povel Døns*, og deri maler Grundtvig Billedet af en *Solopgang*. I den tidlige Morgen havde det tordnet og lynet, og Uvejrsskyerne var endnu paa Himlen. Men da gjennembrød den glødende Sol sit Fængsel og hvælvede den straalende Bue i de sorte Skyer,

klædte Bjærgene i Lue,
saaed Guld paa hver en Tue,
sleb til Spejl det store Hav.

Medens Folket sov saa fast, at Kanontordenen paa Kongedybet havde svært ved at vække det, tændtes Skjalde-Solen paa ny. Alferne dansede

i dens Straaler paa Dovre-Fjældets Toppe. Tanke-lynene brødes som Lanser i Aandens Kamplege. Den regnbufarvede Vej førte op til Himmelsbjærget, hvorfra de vide Udsigter aabnedes. Og det straalende Lys, som skinnede ned i Havdybet, vinkede dristige Dykkere til der at søge de skjulte kostelige Perler.

Det andet Digt er fremkaldt ved *Torvaldsens* Død, og det fortæller om *Nyaars-Dagen*, da Aanderne sidst svævede over Jorden og bød Solen vende sig imød det høje Nord,

og aarle vaagned da et Kæmpekuld
med Kronehjælme af det røde Guld.

Det var Herolder, som vaagnede med Solen, og de skulde bringe Bud om den Opstandelse, der skulde times alt, hvad der var født af Aand.

Det tredie Digt er det, som foran er meddelt om *Henrik Steffens*, og deri er hin Tid skildret som en Paaskemorgen, da Engelen stiger ned og vælter Stenen fra Graven. Det var det af Aanden baarne Ord, som paa ny vaagnede til Live og opstod fra de døde, for at skjænke alt, som var i Slægt med det, Lod og Del i det samme Liv. Derfor lød ogsaa straks Fuglesangen i Sky til Forvarsel om den Tid, da Nordens Sønner og Døtre, i Tusendtal, muntre skulde lytte til

den fri, den stærke Tale,
 om hvad Haanden griber ej,
 men hvad dog fra dybe Dale
 baner sig til Stjærner Vej.

Den, som kun kjendte disse Sange af Grundtvig, maatte tro, at han selv havde været lysvaagen, da *det* foregik, som to Snese Aar efter bragte ham til at synge i saa stærke Toner. Men som man af alt det her fortalte har set, var det ikke Tilfældet, og først ved Hjærtesorgen, som timedes ham fra 1805, blev han skikket til at modtage en frugtbar Paavirkning af det, der havde mødt ham i hans Studentertid fra Skjærtorsdagskampen 1801 til Henrik Steffens' Tale og Øhlenschlägers første Digtsamling fra 1803, og der skulde endda gaa lange Tider hen, inden han kunde skatte Betydningen for hele Folket af alt dette og af det Budskab, som paa samme Tid kom om Gjennembrudet i Torvaldsens Kunstnerliv.

Naar man færdes midt i en Landsby, ser man alle de enkelte Gaarde, Huse og Haver, og man lægger ikke blot Mærke til, hvad der er smukt; staar man i Afstand og ser ned over Byen, da taber det enkelte sig i det hele, og de smukke og store Gaarde vil give Byen sit Præg. I det man gennemlever en Aarrække, vil Sorg og Glæde, det nedtrykkende og det opløftende, skiftevis møde én; men ser man efter mange Aars Forløb tilbage paa en saadan Tid, og den virkelig har været en rig og grødefuld

Sommertid for en selv og for andre, da gaar man let over de trange Minder og dvæler ved det, der lyser og straalere. Hen imod 1840 var det gaaet op for Grundtvig, at der med det nittende Aarhundrede var frembrudt en herlig Dag for Danmark og Højnorden i det hele, og naar han da, som i sine historiske Foredrag fra 1838 eller i sin Bragesnak fra Vinteren 1843—44 og i Digte som de nys nævnte, saa tilbage paa de første Aar af dette Tidsrum, da svandt Lige-gyldighedens Frosttaager bort for hans Blik, da dvælede han heller ikke ved Trængslerne, der hos ham havde fulgt efter Sløvheden. Alt samlede sig for ham i et stort Syn paa Skjalde-solens herlige Opgang, Solhvervs-Aandernes for-jættelsesrige Nyaars-Sange og Paaske-Englens straalende Bedrift, da han væltede Stenen bort fra Graven og brød Vejen for den ny Tid.

Det var kun en snæver Kreds af Mænd og Kvinder, der i Fyrrerne kunde stadfæste Grundtvigs Vidnesbyrd om, hvad hine store Dage havde at betyde. Og det er først senere, at alt Folket er bleven kaldet til at fryde sig i den Sols Straaler, som da begyndte at lyse. Men det er da rimeligt nok, at det atter her vil gjentage sig, at hvor det Lys skal vinde en varig Sejr, dér vil det som hos Grundtvig ikke naas med et Slag, og dér skal det gaa gennem Trængsler og Smerter. Jeg tænker, der er dem i Sønderjylland, som kan sige, at Gud har lært

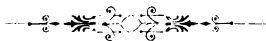

dem med Smerte, at de havde et Hjærte, som kunde banke for den danske Sag, og som kan vidne, at det var først Sorgen fra 1864, der gjorde deres Hjærte modtageligt for de Aandens Frøkorn, der længe før var kommen til dem. Men det kan vel ske, at Danmark og Højnorden i det hele skal gaa svære Trængsler igjennem endnu, saa mangan en kan komme til at sige som Grundtvig om Solen:

Alfers Bestraaler
lyser alle Dage,
men fryder ej mig.

Det kan vel være. Men skal det gaa igjennem Mørke, saa er det dog en underlig Trøst, naar vi kan tro, at bag ved Trængslerne og Mørket ligger den Stund, da Folket skal se tilbage paa disse Tider med den mangfoldige vækkende Tale og Sangene, som aldrig før i saadan Mangfoldighed er komne til levende Brug, og prise den grødefulde Sommer, som det dog blev trods alt, hvad der truede. Det er mit Haab, at mangan en Bonde og Borger, mangan en Mand og Kvinde, naar Aar er forgangne, skal se tilbage paa Trængselstiden efter Frederik den syvendes Død og sige, at da var det, Solen stod op for ham eller hende for at sætte Bjærgene i Lue, sprede Guld paa hver en Tue, slibe til et Spejl det store Hav, — ja da var det, at Skjaldesolen gik op for ham eller hende

for at aabne Udsigten til de evige Høje, for at oplade Øjet selv for det mindste, der bærer Vidnesbyrd om Guds Skabertanker, som Dugperlerne afspejler Solglansen, og for at omdanne Historiens Hav til et klart Spejl til Oplysning over Menneskelivet. I samme Grad, som Folk trindt i vort Land og i andre nordiske Lande kan sige dette, vil de ogsaa velsigne den Stund for hundrede Aar siden, da *han* fødtes, hvis Barndom og første Ungdom det har været mit Maal paa disse Blade at oplyse.

Navneliste.

(Tallene henviser til Siderne.)

- Absalon, Ærkebisk. i Lund, 18.
Akvinas, Thomas, Domini-
kanermunk, 134.
Arendahl, Hører, 79-83, 87.
Arentzen, Kr., Forf., 60, 72.
Aristoteles, græsk Tænk, 191.
Arkimedes, gr. Naturgrænker,
212.
- Baden, J., Forfatter, 42-44,
48, 207.
Baggesen, Jens, Digter, 19,
27, 151, 206.
Balle, Elisabeth Dorothea, 201.
Balle, Marie Amalie, 21, 210.
Ealle, N. E., Biskop, 5 f., 16,
21, 27-30, 55, 62 f., 133, 201.
Bang, Fr. L., Professor, 20,
30, 154, 202-5.
Bang, Kathrine Marie, Grundt-
vigs Moder, 17-20, 24 f.,
39-51.
- Bang, N. Kr., Godsinspektør,
17, 23.
Bang, Oluf, Borgmester i
Middelfart, 18.
Barfod, Fr., Forfatter, 2, 4,
128.
Barfod, Imm., Præst, 211.
Bechmann, H. Gr., Præst, 63.
Beringschiold, v., Kammer-
herre, 27.
Blache, H. H., Rektor, 75-91.
Blicher, Bodil Marie, 244.
Blicher, Didrik, Provst, 210
-19, 225.
Blicher, Elisabeth Kirstine
Margrethe, Grundtvigs før-
ste Hustru, 218-22, 244,
259.
Blicher, St. St., Digter, 82 f.
Borup, Morten, Skolemand,
70, 93.
Brahe, Tyge, Astronom, 110.
Brandt, Byfoged i Hjørring, 94.

- Brandt, C. I.*, Præst, 49, 64, 91-95.
Brandt, Hans, Præst, 233.
Bruun, Th. Kr., Forfatter, 103, 206.
Bugge, Th., Professor, 197.
Busser, J. B., svensk Forfatter, 42.
Bøggild, Student fra Aarhus, 94.
Bøhme, Jakob, tysk Tænkere, 190.
Bøisen, P. O., Præst, 179.
- Cartesius*, fransk Tænkere, 134.
Cato, romersk Statsmand, 193.
Cervantes, spansk Digter, 172.
Cicero, romersk Statsm., 193.
Clausen, H. N., Professor, 114, 131-3, 141, 148.
Clausen, Peder, Snorres Oversætter, 119, 227.
Cæsar, romersk Statsm., 192 f.
- Dalhoff*, Præst, 224.
Dampe, dr., 237.
Demokritos, græsk Tænkere, 190.
Ditzel, Provst, 27.
Donatus, Sproglærer, 55, 67.
Dons, Povel, Kopist, 245, 247, 261.
Evald, Johannes, Digter, 133, 206.
- Fabricius de Tengnagel*, Kammerherre, 233.
Fabricius de Tengnagel, Constance, gift med Steensen-Leth, 232-259.
Fallesen, Præst, 208.
Falsen, Forfatter, 103.
Fangel, N. T., Præst, 200.
Feld, Laurids, Præst, 52-64, 75.
Fenger, P. A., Præst, 57.
Fichte, tysk Tænkere, 135, 153, 235.
Find, Præst, 63.
From, H. Chr., Præst, 6.
Funch, Oberstløjtnant, 105-7.
- Gjørup, P. L.*, theologisk Kandidat, 200.
Glahn, Professor, Præst, 215.
Glahn, Poul Egede, Præst, 244.
Graae, Christen, Præst, 228.
Graae, Lorentse, hans Hustru, 233.
Graae, Th., Forfatter, 231, 233.
Grossmann, Konrektor, 90.
Grundtvig, Anna Kathrine, 6.
Grundtvig, Chr. Johan Ottosen, Præst, Fader til N. F. S. Grundtvig, 6-17, 23-27, 40 f.
Grundtvig, Frederikke Severine, 5, 21, 27 f.
Grundtvig, Hans Jørgensen, Byfoged, 1.
Grundtvig, J. H., Præst, 2.

- Grundtvig, J. O., Præst, 6.
 Grundtvig, J. U. H., Præst, 23.
 Grundtvig, Kathrine Marie, 23.
 Grundtvig, N. Kr. B., Præst, 23.
Grundtvig, Otto Jørgensen, Præst, 2-6.
Grundtvig, Otto, Provst, 21-23, 30, 210, 224.
 Grundtvig, Svend Hersleb, Professor, 222, 246.
Grundtvig, Ulrikke Eleonore, 23-26.
 Grønvold, H. L., Kjøbm., 23.
 Guldberg, Ove Høgh, Statsmand, 48, 91.
 Goethe, tysk Digter, 135, 159, 168, 172, 184, 196, 234, 259.
- Halman, Frøken, 27.
 Hamann, tysk Tænkter, 128.
 Hammerich, Fr., Professor, 128, 155.
 Hansen, J. U., Kammerraad, 18, 23.
 Hardenberg (Novalis), tysk Digter, 172.
 Harms, Claus, tysk Præst, 27, 114.
 Hauch, Overhofmarskalk, 102.
 Hede, Karl, Forfatternavn, 181.
 Heiberg, P. A., Forfatter, 110.
 Helveg, L., Præst, 155.
 Herder, tysk Forfatter, 128, 184.
- Herodot, græsk Historieskr., 71, 188 f., 191.
 Herschel, Fr. W., Astronom i England, 136-38.
 Hersleb, S. B., Professor, 247.
 Hesiodos, græsk Digter, 189.
 Heyne, Chr. G., tysk Professor, 128 f.
 Hieronymus, kirkelig latinsk Forfatter, 55.
Holberg, Ludvig, Forfatter, 48-50, 58, 60, 173, 206.
 Homan, Præst, 27.
 Homer, græsk Digter, 187, 189.
Hornemann, Cl. Fr., Professor, 123-28, 134, 141.
 Horrebov, Otto, Forfatter 62 f.
 Humble, Præst, 224.
 Hvidtfeldt, Arild, Historieskriver, 58 f., 72, 227.
 Høffding, Hører i Slagelse, 78.
 Høst, J. Kr., Forfatter, 163.
 Høyen, N. L. A., Kunsthistoriker, 27.
- Ingemann, B. S.*, Digter, 21, 77 f., 165 f., 173, 196 f.
- Jørgensen, A. D., Historieskriver, 129.
- Kall, Abraham*, Professor, 44-46, 48.
 Kant, tysk Tænkter, 135, 153.

- Karstensen, Madame, 26.
 Kehlet, Kammerraadinde, 216.
 Kierkegaard, P. Chr., Biskop, 181 f.
 Kingo, Thomas, Salmedigter, 9, 55, 57.
 Kjerulff, Forfatter, 47.
 Koch, L., Præst, 6, 28, 128.
 Konradsen, Præst, 63.
 Kotzebue, tysk Forfatter, 159, 169.
Krarup, Thure, Rektor, 84-9.
 Kruse, Provst, 166.
 Kryssing, St., Hører, 78.
 Køster, Kr., Præst, 179 f.
- Lafontaine, tysk Forf., 159, 169.
 Lambert, Astronom, 136.
 Langkniv, Jens, p. Sejerø, 3 f.
 Lassen, Søofficer, 100.
 Lassen, Bine, 233.
 Leibnitz, t. Tænker, 134, 153.
 Lessing, tysk Forfatter, 184.
 Leth, A., Overlærer, 21.
 Leth, Kammerherreinde, 226.
 Leth, C. F. Steensen, Kaptejn, 226, 228.
 Leth, C. F. Steensen, Godsejer, 227.
Luther, Martin, 6, 9, 49 f., 55, 124.
 Lyschander, Historieskr., 47 f.
- Magdalene*, Barnepige, 32-35.
 Mahomed, 128.
 Martensen, H., Biskop, 190.
- Mathesius, J., t. Forfatter, 49.
 Meier, Krog-, Biskop, 130.
 Mendelsohn, Moses, t. Tænker, 134.
 Merle d'Aubigné, fransk Kirkehistoriker, 55.
 Michaelis, J. D., tysk Professor, 123.
Molbech, Chr., Professor, 53, 65, 159-62, 222.
Moldenhaver, D. G., Professor, 128-32, 198, 200.
 Moltke, A. G., Greve, 211.
 Moltke, J. G., Greve, 204.
 Montesquieu, fr. Tænker, 192.
 Mortensen, Jørgen, Borgm., 1.
 Morus, engelsk Statsm., 130 f.
Müller, P. E., Professor, Biskop, 141-48, 198 f.
Münter, Fr., Professor, Biskop, 132-41, 148, 198 f.
 Mynster, Kammerraad, 30.
Mynster, J. P., Biskop, 30, 98, 127 f., 131 f., 140, 148, 165, 202-5, 259 f.
Mynster, O. H., Professor, 30.
 Møllmann, B., Forfatter, 60.
Møller, Jens, Professor, 130 f., 236-40.
Møller, Theodor, Præst, 9 f., 19 f., 26 f., 31 f., 40.
- Napoleon, fransk Kejser, 68, 96, 148, 209.
 Nelson, eng. Admiral, 96, 100.
 Nero, rom. Kejser, 171, 193-6.

- Nyerup, R.*, Professor, 60, 72, 121, 157, 243.
Nygaard, Fr., Præst, 38, 129.
 Olavsén, Forfatter, 227.
 Olsen, G. H., Notarius publicus, 201.
 Orfevs, græsk Digter, 187.
 Ovid, rom. Digter, 64, 73, 191.
Paludan, J., Præst, 211-17, 225.
 Pavels, Præst, 197.
 Petersen, R., Præst, 152, 163, 175, 179.
 Plato, græsk Tænkér, 189 f.
 Pontoppidan, E., Biskop, 17.
 Povlsen, Mette, gift med Didrik Blicher, 215.
 Pram, E., Forfatter, 103.
 Pythagoras, gr. Tænkér, 189 f.
 Raben, v., Kammerhinden., 27.
 Rahbek, Kn. L., Professor, 63, 102 f., 115, 156 f., 211, 236.
 Ramus, Jonas, Historieskr., 47.
 Reenberg, Præst, 27.
 Remigius, fransk Munk, 55.
 Rhode, Henrik, Hører, 78.
 Risbrich, B., Professor, 153.
 Robespierre, fr. Statsm., 37.
 Rosenkilde, C. N., Skuespiller, 78.
 Rothe, V., Præst, 64.
 Rømer, Ole, Matematiker, 70, 93.
 Sakso, Historieskr., 115, 117, 119, 227.
 Sagen, Forfatter, 103.
 Samsø, Forfatter, 206.
 Sandvig, Forfatter, 227.
 Schach, Greve, 211.
 Schack-Staffeldt, Digter, 103.
 Skakspeare, engelsk Digter, 159, 172.
 Schelling, tysk Tænkér, 153, 162, 236.
 Schiern, Fr., Professor, 128.
 Schiller, t. Digter, 135, 196, 235.
 Schlegel, A. W., tysk Forfatter, 153.
 Schlegel, Fr., tysk Forf., 153.
 Schwane, Ulrikke Eleonora, 17, 23.
Schenberg, J. J. A., Læge, 111-14.
 Seidelin, Kl. H., Bogtr., 111.
 Sibbern, Fr. Chr., Prof., 165, 247.
Skougaard, P. N., Forfatter, 104-21, 152, 168.
 Smith, Dan., Provst, 27.
 Smith, Troels, d. æ., Provst, 27.
 Smith, Troels, d. y., Præst, 27.
 Sneedorff, Fr., Prof., 129, 206.
 Snorro, Historieskriver, 115, 117, 119, 227.
 Sofokles, græsk Digter, 187.
 Sokrates, gr. Tænkér, 124-27.
 Spinoza, B., jød. Tænkér, 134.
Steffens, Henrik, Professor, 18, 31, 76 f., 135, 141, 152-197, 202, 237.

- Stougaard, Jens*, Konrektor, 73, 75, 83-93.
 Suhm, Fr., Historieskriver, 46 ff., 69, 72, 119, 206, 222, 227.
 Terentius, rom. Digter, 64, 82.
 Thaarup, Th., Digter, 38, 103.
Thomsen, Niels, Hører, 81-83, 87.
 Torvaldsen, Billedhugg., 175.
 Thurah, Søofficer, 100.
 Tiech, L., tysk Digter, 172.
 Trajan, romersk Kejser, 194.
 True, Student fra Aarhus, 94.
 Tuesen, Morten, Borgmester, 1.
 Ulfelt, Korfits, Statsm., 110-12.
 Vad, Historiker, 21.
 Varnefred, latinsk kirkelig Forfatter, 147.
 Vedel, A. S., Historiesk., 119, 227.
 Vessel, J. H., Digter, 173, 206.
 Vestengaard, L. C. D., Præst, 27.
 Vestengaard, Præst i Sverborg, 27.
 Viberg, Præst, 2, 200.
 Villemoes, P., Søofficer, 100, 244.
 Winkel-Horn, Fr., Forf., 29.
 Vinding, Disipel i Aarhus, 79.
 Virgil, romersk Digter, 73, 184, 192, 196.
 Wolff, tysk Tænkter, 134, 153.
 Wolff, tysk Filolog, 187.
 Voltaire, fransk Tænkter, 153.
 Woltemat, svensk Forf. 41.
 Wulff, Kommandør, 215.
 Æskylos, græsk Digter, 187.
 Ødman, Samuel, svensk Forfatter, 76.
Øhlenschlæger, A., Digter, 103, 158, 167, 173-5, 197, 235, 237, 244.
 Øhlenschlæger, Sophie, gift med A. S. Ørsted, 252 f.
Ørsted, A. S., Retslærd, 112-115.
Ørsted, H. Chr., Naturgrænker, 161-3.
 Østergaard, Præst, 224.

